

**T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

BAŞKANLIK SİSTEMİNDE IMPEACHMENT (SUÇLAMA) USULÜ

Yüksek Lisans Tezi

Pırl ÖZÇELİK

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

AĞUSTOS 2025

**T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

BAŞKANLIK SİSTEMİNDE IMPEACHMENT (SUÇLAMA) USULÜ

Yüksek Lisans Tezi

Pırıl ÖZÇELİK 215435016

Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi İsmail YAZICIOĞLU**

AĞUSTOS 2025

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez çalışmam boyunca bilgi, yönlendirme ve değerli eleştirileriyle beni destekleyen danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İsmail YAZICIOĞLU'na en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Sadece bu çalışmamda değil hayatımın her aşamasında desteğini ve sabrını esirgemeyen, yürüdüğüm yolu değerli kılan annem Fethiye Burcu AYDEMİR'e, bu yolu yürümemi kolaylaştıran kıymetli aileme ve her zaman yanımda olan arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	i
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
İMPEACHMENT USULÜ VE ABD İLE LATİN AMERİKA ÜLKELERİNDEKİ DURUM.....	6
1. İMPEACHMENT KAVRAMI	6
2. İMPEACHMENT USULÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	9
2.1. BİRLEŞİK KRALLIK	9
2.2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ	12
3. ABD’DE İMPEACHMENT USULÜNÜN YÜRÜTÜLMESİ	14
3.1. ANAYASAL ÇERÇEVE.....	14
3.2. İMPEACHMENT USULÜNE TÂBİ OLAN FİİLLER	16
3.2.1. Vatana İhanet	16
3.2.2. Rüşvet.....	17
3.2.3. Diğer Ağır Suçlar ve Hafif Suçlar.....	18
3.3. İMPEACHMENT İŞLEYİŞİ	19
3.3.1. Temsilciler Meclisinde Suçlandırma Evresi.....	19
3.3.2. Senatoda Yargılama Evresi	21
3.4. GÖREVDEN AYRILAN YETKİLİ HAKKINDA SUÇLAMA USULÜ	25
3.5. İMPEACHMENT SONUNDA VERİLECEK KARARLARIN DENETİMİ MESELESİ	26
3.6. İMPEACHMENT ÖRNEKLERİ	29
3.6.1. Andrew Johnson.....	30
3.6.2. Richard Nixon	32
3.6.3. Bill (William Jefferson) Clinton.....	35
3.6.4. Donald John Trump.....	39
4. LATİN AMERİKA ÜLKELERİNDE İMPEACHMENT USULÜ VE ÖRNEKLERİ	43
4.1. GENEL OLARAK.....	44
4.3. İMPEACHMENT USULÜNE KONU OLAN FİİLLER	48
4.4. İMPEACHMENT SÜRECİ	51
4.4.1. YASAMANIN KONUMU	51
4.4.2. YARGININ KONUMU.....	52
4.5. YARGILAMA SONUCUNDA VERİLEBİLECEK KARARLAR VE ETKİLERİ	54
4.6. İMPEACHMENT ÖRNEKLERİ	55
4.6.1. BREZİLYA	55
4.6.1.1. Fernando Collor de Mello	55
4.6.1.2. Dilma Rouseff	57
4.6.2. MEKSİKA	59
4.6.3. BOLİVYA.....	60
4.6.3.1. Hernán Siles Zuazo’nun İstifası.....	60
4.6.3.2. Gonzalo Sánchez de Lozada’nın İstifası	61
4.6.3.3. Carlos Mesa’nın İstifası.....	61

4.6.3.4. Evo Morales'in İstifası.....	61
4.6.4. VENEZUELA.....	63
4.6.4.1. Carlos Andrés Pérez	63
4.6.4.2. Nicolás Maduro	64

İKİNCİ BÖLÜM 65

TÜRK HUKUKUNDA CUMHURBAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU 65

1. 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ ÖNCESİ DEVLET BAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU..... 66

1.1 1982 ANAYASASI ÖNCESİ DÜZENLEMELER	66
1.2 1982 ANAYASASI'NDAKİ DÜZENLEME.....	70

2. 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ SONRASI CUMHURBAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU..... 74

2.1 SORUMLULUĞUN KAPSAMI VE CUMHURBAŞKANI SIFATIYLA İLİŞKİSİ.....	75
2.2 SORUMLULUĞUN İŞLETİLME USULÜ.....	77
2.2.1 TBMM'DEKİ USUL	78
2.2.1.1 Soruşturma Önergesi ve Soruşturma Açılması Kararı	78
2.2.1.2 Soruşturma Evresi ve Yüce Divan'a Sevk Kararı	80
2.2.2 YÜCE DİVAN YARGILAMASI	83
2.2.2.1. Yüce Divan'ın Görev Sorunu.....	84
2.2.2.2. Kovuşturma Evresi.....	85
2.2.2.3. Koruma Tedbirleri	87
2.2.2.4. Yüce Divan Kararı ve Cumhurbaşkanı'nın Görevinin Sona Ermesi	88
2.2.2.5. Yüce Divan Kararlarına Karşı Yargı Yolu.....	91

SONUÇ..... 94

KAYNAKLAR..... 99

İNTERNET KAYNAKLARI 106

ÖZET

Başkanlık Sisteminde Impeachment (Suçlama) Usulü

Impeachment, başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerde yasama ve yürütme organları arasındaki dengeyi sağlayan anayasal denetim mekanizmalarından biridir. Tarihsel kökeni İngiltere'ye dayanan impeachment usulünün ilk örnekleri 14. yüzyılda görülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını elde etmesinden sonra anayasayı hazırlayanlar İngiltere'deki impeachment örneklerini yakından takip etmiş ve kendilerine özgü olarak uyarlamışlardır. ABD Anayasası'nda impeachment usulünün benimsenmesiyle başkan, başkan yardımcısı ve bütün sivil memurlar vatana ihanet, rüşvet ve diğer ağır suçlar ve hafif suçlardan dolayı suçlanması mümkün kılınmıştır. Impeachment, ABD Anayasası'nda çift aşamadan oluşan bir sistem olarak düzenlenmiştir. Suçlandırma aşaması Temsilciler Meclisi'nde, yargılama aşaması ise Senato'da gerçekleşmektedir. Esas itibarıyla bir cezai sorumluluk mekanizması olan impeachment, ABD'de zaman zaman siyasi emellere dayalı başvurulmuş bir yöntem olmuştur. Impeachment mekanizması, başkanlık sistemiyle yönetilen Latin Amerika ülkelerinin anayasalarında da yer almaktadır. Bu çalışmada incelenen Brezilya, Meksika, Bolivya ve Venezuela anayasalarında impeachment işleyişi farklı şekillerde yer almıştır. Ancak bu ülkelerdeki demokrasi anlayışı yeterince oturmamış için başkanlık sistemine özgü kavram ve kurumların tam anlamıyla işlevsel olmamasına yol açmıştır. Öyle ki, Latin Amerika coğrafyasında impeachment, çoğu zaman Başkanı istifaya zorlama aracı olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de ise 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile birlikte Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. 2017 Anayasa değişikliği öncesindeki Türk Anayasaları ele alındığında Cumhurbaşkanı cezai olarak yalnızca vatana ihanet suçundan sorumlu kılınmıştır. Vatana ihanet kavramına ilişkin mevzuatta herhangi bir tanıma yer verilmeyişi, hangi suçların vatana ihanetin kapsamına girdiğine dair uzun yıllar süren tartışmalar doğurmuştur. Nihayet Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adı verilen yeni sistemde, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun kapsamı genişletilmiştir. Anayasa'nın 105. maddesi uyarınca Cumhurbaşkanı hakkında, herhangi bir suç işlediği iddiasıyla suçlandırma süreci başlatılabilecektir. Bu bağlamda Türk Anayasa Hukuku Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunda Türkiye Büyük Millet Meclisi soruşturma aşamasını; Yüce Divan ise kovuşturma aşamasını oluşturmaktadır. Anayasa'da yapılan değişiklik sonrası Yüce Divan'ın görevine ilişkin bazı tartışmalar devam etmekte olup; çalışmada bu tartışmalara da değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Impeachment, suçlandırma, yargılama, mahkûmiyet, görevden alma.

ABSTRACT

Impeachment Procedure in the Presidential System

Impeachment is one of the constitutional mechanisms that ensures the balance between the legislative and executive branches in countries governed by a presidential system. Its historical origins can be traced to England, with the first examples of the process emerging in the 14th century. After the United States gained independence, the framers of the Constitution closely followed the impeachment practices in England and adapted them. With the adoption of impeachment procedures in the U.S. Constitution, it became possible to accuse the President, Vice President, and senior government officials of treason, bribery, and other high crimes and misdemeanors. Impeachment in the U.S. Constitution is structured as a two-step process: the accusation phase takes place in the House of Representatives, while the trial phase is held in the Senate. Essentially a criminal accountability mechanism, impeachment in the U.S. has occasionally been used for political purposes. The impeachment mechanism is also present in the constitutions of Latin American countries governed by a presidential system. In this study, the impeachment processes in the constitutions of Brazil, Mexico, Bolivia, and Venezuela are examined. However, due to the insufficiently established democratic environment in these countries, the concepts and institutions unique to the presidential system are not fully functional. In Latin America, impeachment is often used as a tool to pressure the President to resign. In Türkiye, the procedure for holding the President criminally accountable was significantly altered by the constitutional amendment of 2017. Prior to the amendment, Turkish constitutions held the President criminally responsible only for treason. The lack of a definition of treason in the legislation led to years of debate on which crimes fell under its scope. Under the new Presidential Government System, the scope of the President's criminal responsibility has expanded.

Key words: Impeachment, impeach, trial, conviction, removal.

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AY.	:	Anayasa
b.	:	Bölüm
bk.	:	Bakınız
CMK	:	5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev.	:	Çeviren
DÜHFD	:	Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
ed.	:	Editör
Erişim	:	Erişim tarihi
İİBF	:	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
İnÜHFD	:	İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
MAS	:	Movimiento al Socialismo
no.	:	Numara
PRI	:	Partido Revolucionario Institucional (Kurumsal Devrimci Parti)
S.	:	Sayı
SBF	:	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SÜAMYOD	:	Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:	5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
U.S.	:	United States of America (Amerika Birleşik Devletleri)
vd.	:	Ve devamında
v.dğr.	:	Ve diğerleri
YSK	:	Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Başkanlık sistemi, kuvvetler ayrılığı ilkesine dayalı, yasama ve yürütme görevlerinin ayrı organlara verildiği bir sistemdir. Yasama ve yürütme organlarının seçimi ve görev süreleri birbirine bağlı değildir. Bu bağımsızlık, her iki organın birbirine karşı siyasi sorumluluğunun bulunmaması sonucunu doğurmaktadır. Bunun yerine, her iki organ da siyasi sorumluluğunu yalnızca kendini göreve getiren halka karşı taşır. Fakat bu durum, organların birbirinden tamamen ayrılığı anlamına gelmemektedir. Sistemin istikrarlı bir şekilde devam edebilmesi, yasama ve yürütmenin iş birliği içerisinde çalışmasına bağlıdır. Bu bağlamda, başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerde birtakım kontrol ve denge sağlayan araçlar benimsenmiştir. Çalışmanın konusunu oluşturan impeachment da bu araçlardan biridir.

Başkanlık sisteminin merkezinde yer alan Devlet Başkanı, geniş yetkilerle donatılmış bir figürdür. Böyle bir figür, siyasi sorumsuzluğunun yanı sıra cezai olarak da sorumsuz kılınırsa; o halde sınırsız bir özgürlük elde ederek görevini kötüye kullanabilecektir. Bu sebeple, Devlet Başkanının cezai olarak sorumluluğu kabul edilmiştir. Başkanlık sisteminde, bu sorumluluğun yerine getirilmesi, impeachment ile sağlanmaktadır.

Impeachment usulünün tarihi, 14. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. İngiltere’de temelleri atılan bu mekanizmada, görevi başında suç işlediği iddia edilen Bakan veya Kralın Yüksek Memuru Avam Kamarası tarafından suçlanırken, yargılama süreci Lordlar Kamarası tarafından gerçekleştirilmiştir. 16. ve 17. yüzyıllarda ise yalnızca suç işleyen değil, aynı zamanda devlete zarar veren Bakan veya Kralın Yüksek Memuru da suçlandırılmıştır. Bu dönemde, devlete zarar verme kavramı giderek daha çok siyasi gerekçelere dayanır hale gelmiştir. Sonraları bu uygulama İngiltere’de sona ermiştir. Ancak İngiltere’de edinilen bu tecrübe, ABD için önemli bir temel oluşturmuştur.

ABD Anayasası’na göre, Devlet Başkanının vatana ihanet, rüşvet gibi ağır suçlar ya da diğer suçlardan dolayı cezai sorumluluğu vardır. Devlet Başkanı bu suçlardan birini işlediğinde, Temsilciler Meclisi tarafından suçlanabilir. Suçlanan Devlet Başkanının yargılama yetkisi ise Senato’ya verilmiştir. Görüldüğü üzere, Devlet Başkanını hem suçlama hem de yargılama yetkisi yasama organı üzerinde bırakılmıştır. Senato tarafından yapılan yargılama sonucunda Devlet Başkanı suçsuz bulunursa beraat edecektir. Ancak suçlu bulunması durumunda, mahkûm iyet kararı verilecektir. Mahkûm iyet kararı almış bir Devlet Başkanının görevine, ek bir karara gerek olmaksızın son verilecektir.

ABD, Devlet Başkanlarının impeachment süreci geçirmesi bakımından zengin bir tarihe sahiptir. Andrew Johnson, Richard Nixon, Bill Clinton ve son olarak Donald Trump, impeachment süreciyle karşı karşıya kalmış Devlet Başkanlarıdır. Bugüne kadar impeachment süreci sonunda mahkûm edilerek görevden alınan bir Devlet Başkanı örneği olmasa da her birinin suçlandırma ve yargılama evreleri, konu bakımından büyük önem taşımaktadır.

Impeachment mekanizması yalnızca ABD'de değil, aynı zamanda başkanlık sistemiyle yönetilen Latin Amerika ülkelerinin anayasalarında da yer almaktadır. Ancak bu ülkelerdeki başkanlık sistemi işleyişi, ABD'deki başarıyı yakalayamamıştır. Bu durum, impeachment sürecinin işlevselliğini de olumsuz yönde etkilemiştir. Latin Amerika'da 1990lı yıllara kadar impeachment mekanizmasına başvurulmamışken; 1990lı yıllardan itibaren başvuru sıklığında bir artış gözlemlenmiştir. Ancak bu artışın nedeni anayasal denetim sağlamaktan kaynaklanmamaktadır. Latin Amerika coğrafyasında impeachment mekanizması, istenmeyen Devlet Başkanlarından kurtuluş yolu olarak görülmüştür. Bu çerçevede, Latin Amerika'daki impeachment süreçleri, neo-darbeler olarak değerlendirilmektedir.

Latin Amerika ülkelerinin genelinde, Temsilciler Meclisi ve Senato'dan oluşan bir yasama organı ve genellikle halk tarafından seçilen güçlü bir devlet başkanı, yani yürütme organı bulunmaktadır. Ancak, her ülkenin anayasasında yer alan impeachment süreci, kendine özgü unsurlar taşımaktadır. Bu durum, görevden alma süreçlerinin işleyişiyle ilgili farklı pratiklerin gelişmesine yol açmıştır.

Çalışmada ele alınan ülkelere Brezilya'da, iki Devlet Başkanı impeachment süreci geçirmiştir. Fernando Collor de Mello, delil yetersizliğinden beraat etmiş, Dilma Rousseff ise impeachment yargılaması sonucunda görevden alınmıştır. Her iki başkanın impeachment süreçleri de siyasal etkenlerden arındırılmış değildir. Meksika'da, impeachment usulü işletilerek görevden alınan bir Devlet Başkanı bulunmamaktadır ve hatta bu yönde bir girişimde dahi bulunulmamıştır. Bunun sebepleri arasında geçmişteki tek parti egemenliği ve demokrasinin kurumsallaşmaması gösterilmektedir. Bolivya'da ise askeri darbeler ve otoriter yönetimlerden kaynaklı olarak demokrasi anlayışı yeterince gelişmemiştir. Bu bağlamda, Bolivya Anayasası'nda Devlet Başkanının göreviyle ilgili işlediği suçlardan dolayı impeachment usulünün işletilebileceği düzenlenmiş olmasına rağmen, bu mekanizma Devlet Başkanlarını istifaya zorlama aracı olarak kullanılmıştır. Hernán Siles Zuazo, Gonzalo Sánchez de Lozada, Carlos Mesa ve yakın tarihte Evo Morales, impeachment baskısı altında istifaya zorlanan Devlet Başkanlarıdır. Venezuela'da ise Carlos Andrés Pérez, impeachment usulüyle görevden alınan tek Devlet Başkanıdır. Nicolas Maduro örneğinde ise impeachment yerine geri çağırma (recall) adı verilen bir yöntem denenmiş; ancak bu süreç başarısız bir girişim olarak

kalmıştır. Bu çerçevede Latin Amerika ülkelerindeki impeachment deneyiminin, yalnızca anayasal düzenlemelere bağlı değil; aynı zamanda siyasal kültüre, kurumsal kapasiteye ve demokratik istikrara bağlı olarak şekillendiğini söylemek mümkündür.

İkinci bölümde ele alınan Türkiye örneğinde, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu meselesi uzun süre belirsiz ve sınırlı bir alanda kalmıştır. Bu durumu, 2017 Anayasa değişikliği öncesi ve sonrası dönem olarak mercek altına almak gerekmektedir. Türk Anayasa tarihinde ilk anayasa olan Kanun-i Esasi, padişahın sorumsuzluğunu esas alırken; 1921 Anayasası olağanüstü koşullar altında çıkarıldığından cezai sorumlulukla ilgili bir düzenleme getirilmemiştir. Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu, ilk kez 1924 Anayasası ile gündeme gelmiştir. Bu anayasa, Cumhurbaşkanının hem vatana ihanet suçundan hem de kişisel suçlardan sorumlu tutulmasını öngörmüştür. Ancak 1961 Anayasası ile, Cumhurbaşkanının sadece vatana ihanet suçlarından dolayı cezai sorumluluğu kabul edilmiştir. Bu düzenleme, 1924 Anayasası'nda yer alan kişisel suçlardan sorumluluk düzenlemesini kaldırmış ve Cumhurbaşkanının görev dışındaki suçlar için nasıl bir süreç izleneceği konusunda uzun yıllar sürecek bir belirsizliğe yol açmıştır. 1961 Anayasası, vatana ihanetle suçlanan Cumhurbaşkanının yargılanmasının Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'nde yapılacağına hükmetmiştir. Bu düzenleme, Türk Anayasa hukuku açısından önemli bir dönüm noktasıdır çünkü yargılamanın yeri olarak Anayasa Mahkemesi'ni tayin etmiştir.

1982 Anayasası öncesinde, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu yalnızca vatana ihanetle sınırlı tutulmuş, diğer suçlar bakımından anayasal bir düzenleme yapılmamıştır. 1961 Anayasası döneminde başlayan kişisel suçlardan kaynaklanan cezai sorumsuzluk konusundaki tartışmalar, bu dönemde de devam etmiştir. Ayrıca, Anayasa'da vatana ihanet gibi tanımı yapılmamış, belirsiz bir ifadenin yer alması da sıkça eleştirilmiştir. Vatana ihanet dışında kalan göreviyle ilgili suçlardan sorumsuzluk, Cumhurbaşkanının görevde olduğu sürece geniş bir sorumsuzluk zırhına sahip olmasına yol açmıştır. Ancak 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmiş ve Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu genişletilerek sorumsuzluk zırhı kaldırılmıştır.

2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği sonrası halkoylamasıyla kabul edilen 6771 sayılı Kanun ile, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunu düzenleyen 105. maddede köklü değişiklikler yapılmıştır. En önemli değişikliklerden biri, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun yalnızca vatana ihanetle sınırlı tutulmasından vazgeçilmesidir. Yeni düzenlemeye göre, Cumhurbaşkanı hakkında herhangi suç işlediği iddiasıyla suçlandırma süreci başlatılabilir. Ayrıca, kişisel suç ve görev suçu ayrımının kaldırılmasıyla sorumluluğun kapsamı önemli ölçüde genişlemiştir. Cezai sorumluluğun işletilmesi, TBMM'de suçlandırma

evresi ve Yüce Divan'da yargılama evresinden oluşmaktadır. TBMM süreci, 1982 Anayasası'ndan farklı olarak üç aşamadan meydana gelir. İlk aşama, soruşturma önergesinin verilmesidir. Önerge kabul edildikten sonra soruşturma evresi başlar. Bu evrede, Cumhurbaşkanı hakkında ileri sürülen suçla ilgili inceleme ve araştırma yapacak bir Soruşturma Komisyonu kurulacaktır. Komisyonun hazırladığı rapor, Meclis Genel Kuruluna sunulacaktır ve Yüce Divan'a sevk edilip edilmemesi yönünde karar içerir. Soruşturma Komisyonu tarafından hazırlanan rapor Genel Kurul'da kabul edilirse, Cumhurbaşkanı iddia edilen suçtan yargılanmak üzere Yüce Divan'a sevk edilecektir. Ancak, Yüce Divan'a sevk kararı, Cumhurbaşkanının görevini sona erdirmeyecektir.

Yüce Divan, muhakeme hukukunda kovuşturma evresine denk gelmektedir. 6216 sayılı Kanun uyarınca Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanını Yüce Divan sıfatıyla yargılama yetkisine sahiptir. 105. maddede Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu kapsamının genişletilerek kişisel suç ve görev suçu ayrımının kaldırılması, Yüce Divan yargılamasında aynı şekilde uygulanmamaktadır. Cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevk edilmesi durumunda, eğer işlediği iddia edilen suç görev suçuysa herhangi bir sorun yoktur. Ancak suç kişisel suçsa, Yüce Divan'ın görevli olup olmayacağı tartışma konusu olacaktır. Çünkü Anayasa'nın 148/6. maddesi, Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yalnızca Cumhurbaşkanının görevleriyle ilgili suçlardan yargılayabileceğini belirtmektedir. Bu çelişkinin çözümü için farklı yorumlar öne sürülmüş olsa da Anayasa'nın 148/6. maddesinde bir değişiklik yapılmadan çelişkinin giderilmesi mümkün görünmemektedir.

Yüce Divan, yargılama sürecinde yürürlükteki usul kanunlarını uygulamakla yükümlüdür. Bu bağlamda, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun kovuşturma evresine ilişkin hükümleri, uygun olduğu ölçüde Yüce Divan yargılamasında da geçerli olacaktır. Yargılama esnasında Yüce Divan, koruma tedbirlerine hükmedebilir. Ancak bu tedbirlerin, Cumhurbaşkanının görevini aksatacak nitelikte olmaması gerektiği savunulmaktadır. Bu sebeple, Yüce Divan'ın Cumhurbaşkanı hakkında gözaltı, tutuklama gibi görevini kesintiye uğratabilecek tedbirlere başvurmaması gerektiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, bu tedbirlere başvurulmasını engelleyen bir düzenlemenin Anayasa'da yer almadığına dikkat çekmek gerekmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi gibi istikrarın ön planda olduğu bir sistemde, bu tür bir boşluk suistimale açık bir durum yaratabilecektir. Yüce Divan, yargılama sürecinde yürürlükteki usul kanunlarını uygulamak zorunda olup, bu uygulamanın doğal bir sonucu olarak Cumhurbaşkanı hakkında verilen hüküm, beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmetme, davanın reddi veya düşmesi gibi çeşitli kararlar içerebilir. Ancak, Yüce Divan yargılaması sonucunda verilen her karar, Cumhurbaşkanının

görevini sona erdirecek nitelikte değildir. Cumhurbaşkanının görevi yalnızca, seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilmesi durumunda sonlanacaktır. 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme yolu açılmıştır. Yeniden inceleme sonrasında verilen karar kesinlik kazanacaktır. Bununla birlikte, yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulması mümkündür ve bu durumda verilen karara karşı iç hukukta başka bir başvuru yolu bulunmamaktadır.

Bu tez, başkanlık sisteminde görev yapan ülkelerdeki Devlet Başkanlarının impeachment usulüyle görevden alınma süreçlerini, Latin Amerika örnekleri ile karşılaştırmalı bir biçimde ele almaktadır. Türkiye özelinde, 2017 Anayasa değişikliği öncesi ve sonrası Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun nasıl işletileceği, doktrindeki tartışmalarla birlikte açıklanacaktır. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, başkanlık sisteminde görevden alma usulü olan impeachment, kavramsal, tarihsel ve karşılaştırmalı bir perspektifle incelenmiş; başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Brezilya, Bolivya, Meksika ve Venezuela gibi Latin Amerika ülkelerinde sürecin anayasal dayanakları, uygulama biçimleri ve karşılaşılan sorunlar detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünde ise Türkiye’de Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu mekanizması ele alınmıştır. Bu bölümde, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu mekanizmasının tarihsel gelişimi, anayasal çerçevesi ve işleyişi açıklanmış; 2017 Anayasa değişikliği sonrasında yürürlüğe giren yeni sistemin getirdiği değişiklikler, konuyla bağlantılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Çalışma, karşılaştırmalı hukuk yaklaşımına dayanarak uluslararası örnekleri incelemiş ve Türkiye’ye özgü mekanizmadaki tartışmaları da derinlemesine ele almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

IMPEACHMENT USULÜ VE ABD İLE LATİN AMERİKA ÜLKELERİNDEKİ DURUM

1. IMPEACHMENT KAVRAMI

Impeachment terimi, köken olarak Fransızca *empeechier* kelimesine dayanmakta olup bu kelime ‘engel olmak’ veya ‘ele geçirmek’ anlamlarına gelmektedir¹. İngilizcede ‘önlemek’ veya ‘engellemek’ anlamında kullanılan *impeach* fiili, zamanla Latince ‘saldırmak, suçlamak’ anlamlarına gelen *impetere* ile ilişkilendirilmiştir. Daha sonraları ise Anglo-Norman dilinde *empechen* biçiminde kullanılarak ‘aleyhte suçlama yöneltmek’ anlamını kazanmıştır². İngilizce’de impeachment, ‘suçlama’ ya da ‘itham’ anlamlarına gelmektedir³.

Impeachment usulü, bazı yazarlar⁴ tarafından bir cezai sorumluluk mekanizması olarak tanımlanmış olsa da bu mekanizmanın yalnızca cezai sorumluluğa dayanarak açıklanması eksik bir yaklaşım olacaktır. Zira impeachment, bünyesinde hem cezai sorumluluk hem de siyasi yönler barındıran bir süreçtir⁵.

Ceza hukuku, toplumda haksızlık teşkil eden eylemleri suç olarak tanımlayarak bu eylemlere karşı uygulanacak ceza yaptırımlarını belirler⁶. Cezai sorumluluk ise, ceza hukukunun belirlediği suçlar nedeniyle kişilerin taşıdıkları sorumluluğu ifade eder⁷. Ceza hukukunda kanunilik ilkesi gereğince hiç kimse kanunun suç olarak öngörmediği eylemden dolayı cezalandırılmaz⁸. Siyasi sorumluluk ise, belirli bir suç işlenmesine dayanmaksızın herhangi bir sebeple ortaya çıkabilecek bir sorumluluktur⁹. Bir başka deyişle siyasi sorumluluk, kanunilik ilkesine bağlı değildir. Nitekim impeachment mekanizmasının doğduğu yer olan

¹ Begüm Nur Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında Türkiye’de ve ABD’de Devlet Başkanının Cezai Sorumluluğu* (İstanbul: Oniki Levha Yayınları, 2024), 14.

² Özlem Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama Usulü (Impeachment)* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 23-24.

³ Charles L. Black, *Impeachment: A Handbook* (New Haven: Yale University Press, 1974), 5.

⁴ Impeachment kavramı ile cezai sorumluluğu eş anlamlı olarak kullanan yazarlar için bk. Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku* (İstanbul: Beta Yayınları, Tıpkı 27. Bası, 2024), 533-534.; Abdurrahman Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5 Baskı, 2023), 835.

⁵ Kemal Şahin, *Kamu Hukuku Perspektifinden Impeachment* (İstanbul: Beta Yayınları, 2001), 11.

⁶ İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 20. Bası, 2024), 53.

⁷ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku* (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanununa Göre Güncellenilmiş ve Genişletilmiş İkinci Baskı, 2018), 838.

⁸ Nur Centel v.dğr., *Türk Ceza Hukukuna Giriş* (İstanbul: Beta Yayınları, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş Dokuzuncu Bası, 2016), 46.

⁹ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, 837.

İngiltere’de, siyasi gerekçeler ile, hukuk düzeninin suç olarak kabul etmediği eylemlere dayalı olarak sıklıkla impeachment yoluna başvurulmuştur¹⁰. Hatta bu sebeple impeachment ifadesi yerine ‘siyasal suçlandırma’ kavramının kullanılmasının doğru olacağı ileri sürülmektedir¹¹. Dolayısıyla impeachment yalnızca bir cezai sorumluluk işletme mekanizması değildir.

Günümüzde impeachment, başkanlık sistemi ile yönetilen ABD ve Latin Amerika ülkelerinde kamu gücünü kötüye kullanan yüksek dereceli kamu görevlilerinin ve özellikle Başkanların, yasama organı tarafından suçlanarak görevden alınmasını sağlayan anayasal bir mekanizma olarak tanımlanmaktadır¹². Türk Hukukunda ise doğrudan bir karşılık bulmamakla birlikte, impeachment mekanizmasına en yakın usul Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun işletilmesidir¹³. Ancak Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu, yalnızca siyasi sebeplere dayanarak başvurulacak bir mekanizma olmadığı için, impeachment usulünden ayrılmaktadır¹⁴.

ABD’de impeachment mekanizması, Temsilciler Meclisindeki suçlandırma aşaması ve Senatodaki yargılama süreciyle işlemektedir. Türkiye’de ise Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu, TBMM’de suçlandırma ve Anayasa Mahkemesi sıfatıyla Yüce Divan’da yargılama aşamalarını içermektedir. Bu yönüyle Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu ile impeachment mekanizması benzerlik göstermektedir¹⁵.

Impeachment usulü, yasama organı tarafından yöneltile suçlama ile başlayan ve sonunda yürütme organının görevden alınması ile sonuçlanan bir süreç olduğundan bu mekanizmanın, yasanın yürütme üzerindeki en etkili denetim araçlarından biri olduğunu söylemek mümkündür.

Başkanlık sistemi, kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan yapısıyla yasama ve yürütme organlarını birbirinden ayırmıştır. Bu sistemde yasamayı temsil eden Kongre ile yürütmeyi temsil eden Başkan hem seçilme süreçleri bakımından hem de görev süreleri açısından birbirine bağlı değildir¹⁶. Bu bağımsızlık, başkanlık sisteminin ayırt edici özelliklerinden biridir. Başkan görevine Kongre’nin güvenine dayanmaksızın halk tarafından doğrudan seçildiği için, Kongre tarafından güven oylamalarıyla bu görevine son verilmesi mümkün değildir¹⁷.

¹⁰ Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 14-15.; Şahin, *Kamu Hukuku*, 15.

¹¹ Şahin, *Kamu Hukuku*, 15.

¹² Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 24.

¹³ Şahin, *Kamu Hukuku*, 11.

¹⁴ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 28.

¹⁵ Şahin, *Kamu Hukuku*, 13.

¹⁶ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2023), 231.

¹⁷ Juan J. Linz “The Perils of Presidentialism”, *Journal of Democracy* 1/1 (1990), 52.

Başkanlık sisteminde benimsenen kuvvetler ayrılığı ilkesinin, Amerika Birleşik Devletleri Anayasası bağlamında kuvvetlerin birbirinden kesin ayrılığı olarak yorumlanmaması gerektiği ifade edilmektedir. ABD Anayasası'nın öngördüğü sistemde, yasama ve yürütme organı karşılıklı kontrol ve denge mekanizmaları (checks and balances) sayesinde uyum içerisinde çalışmaktadır¹⁸. Kontrol ve denge mekanizmaları, her bir organın anayasal düzen içerisindeki rolünü aşamamasını sağlamaktadır. Bu yönüyle kontrol ve denge mekanizmalarının kuvvetler ayrılığı ilkesine önemli bir katkı sunduğunu söylemek mümkündür¹⁹. Zira uyum içerisinde bir çalışma olmazsa; birbirine bağlı olmayan iki organın kopma noktasına geleceği ve dolayısıyla sistemde tıkanıklıklar yaşanabileceği belirtilmektedir²⁰. Bu bakımdan ABD Anayasası, organların ahenkli çalışması için hem yasama organının hem de yürütme organının eline bazı güçlü silahlar vermiştir²¹. Yürütme organının yasama organına karşı; yasama organı tarafından kabul edilen yasayı veto etme, Kongre'ye olağanüstü oturum çağırması yapma, Kongre'ye mesaj gönderme, Başkan Yardımcısının Senato'ya başkanlık etmesi ve yalnızca eşitlik halinde oy kullanma yetkileri bulunmaktadır²². Yasama organının yürütme organına karşı ise; vetoyu geçersiz kılma, idari işler hakkında soruşturma açma, yürütme tarafından hazırlanan bütçeyi kabul etmeme, atama ve uluslararası antlaşmaların onaylamama ve impeachment yetkileri bulunur²³. Bu bakımdan impeachment usulünün, başkanlık sisteminde denge ve denetimi sağlama araçlarından biri olduğu kabul edilmektedir.

Bu sistemde yasama organını oluşturan Kongre, tıpkı Başkan gibi halk tarafından seçilerek meşruiyetini halktan almaktadır²⁴. Her iki organ da meşruiyetini doğrudan halktan aldığı için birbirlerinin varlıklarına son verme yetkilerine sahip değildir²⁵. Bu nedenle, yürütmenin yasamaya karşı bir siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır. Zira bu iki organ

¹⁸ Nur Uluşahin, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 37-38.

¹⁹ Aileen Kavanagh, "The Constitutional Separation of Powers", *Philosophical Foundations of Constitutional Law* ed. David Dyzenhaus Malcolm Thorburn. 221-240. Oxford: Oxford Academic, 2016, 234.

²⁰ Mehmet Ali Zengin, "ABD Başkanlık Sisteminde Fren ve Denge Mekanizması Üzerine Bir İnceleme", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 28 (2016), 9.

²¹ Attila Özer, *Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği*, (Ankara: 2. Baskı, 1998), 12.; Murat Yanık, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği* (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1997), 61-62.

²² Niklas Manhart, *The Principles Of The Separation Of Powers And Checks And Balances As Reflected In The United States Constitution* (PDF: GRIN Verlag, 2008), 4.

²³ Burhan Kuzu, *Türkiye İçin Başkanlık Sistemi* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1997), 14.

²⁴ Serap Yazıcı, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2011), 37.

²⁵ Yazıcı, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri*, 37.

arasındaki siyasi sorumluluk ilişkisi, yalnızca parlamenter sistemlerde mevcuttur²⁶. Başkanlık sisteminde ise, daha önce ifade ettiğimiz üzere yürütmenin yasamaya karşı siyasi sorumluluğuna dayanarak görevine son verilmesi mümkün değildir²⁷. Bu organları göreve getiren halk, bir sonraki seçimde tercihini başka yönde kullanarak yürütme organının başı olan Başkanın veya yasama organında görevli milletvekillerinin görevine son vermesi bakımından tek yetkilidir²⁸. Dolayısıyla başkanlık sisteminde yürütme ve yasama organları yalnızca halka karşı siyasi sorumluluk taşırlar.

Yürütmenin başı olan Başkan, siyasi bakımdan sorumsuz olsa da cezai bakımdan sorumsuz değildir. Cezai sorumluluk, kişinin hukuk düzenince suç sayılan bir eylemi gerçekleştirmesi durumunda doğan sorumluluğu ifade etmektedir²⁹. Başkanlık sisteminde Başkan, hukuk düzenince suç kabul edilen bir eylemi gerçekleştirirse impeachment süreci ile karşı karşıya kalabilecektir.

Impeachment usulü, yasama organı tarafından yöneltilen suçlama ile başlayan ve sonunda yürütme organının görevden alınması ile sonuçlanan bir süreç olduğundan bu mekanizmanın yasamanın yürütme üzerindeki en etkili denetim araçlarından biri olduğunu söylemek mümkündür.

2. IMPEACHMENT USULÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Birleşik Krallık

Bakanın veya Kralın Yüksek Memurunun görevini yaparken işlediği bir suçtan dolayı parlamento tarafından suçlanıp yargılanması olan impeachment mekanizması, Britanya’da doğmuştur. Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası olmak üzere iki kanattan oluşan parlamentoda, her iki kanat da süreçte aktif rol oynamaktadır. Britanya Parlamentosu’nda Avam Kamarası, görevi başında suç işlediği iddia edilen kişiyi suçlandıracak; Lordlar Kamarası ise yargılayacaktır³⁰.

²⁶ Maurice Duverger, *Siyasal Rejimler*, çev. Ergun Özbudun (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986), 59.

²⁷ Duverger, *Siyasal Rejimler*, 75.

²⁸ Kemal Gözler, *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2018), 24.

²⁹ Gözler, *Anayasa Hukukunun*, 367.

³⁰ Duverger, *Siyasal Rejimler*, 59.

İngiltere’de Bakanların veya Kralın Yüksek Dereceli Memurunun görevden alınmasına yönelik geliştirilen sistem, daha sonraları kamu görevi yürütüp yürütmediğine bakılmaksızın tüm halkın Avam Kamarası tarafından suçlanabileceği bir noktaya evrilmiştir. Hatta parlamento üyelerinin dahi suçlandırılması mümkün kılınmıştır. Haklarında impeachment usulü işletilemeyecek kişiler ise, Kral ve Kraliyet Ailesi mensuplarıdır³¹. Halk impeachment sürecine tâbi tutulmakla birlikte, parlamentonun suçlandırma sebepleri sınıflar arasında farklılık göstermiştir. Bu bağlamda soylular, her dereceden suçtan dolayı suçlanabilirken; halktan kişiler yalnızca hafif suçlar ya da ölüm cezasını gerektirmeyen suçlar nedeniyle suçlanmıştır³².

Lordlar Kamarası, suçlama üzerine bir yargılama yapacak ve yargılama sonucunda beraat veya mahkûmiyet kararı verecektir. Lordlar Kamarası, mahkûmiyet kararına hükmederse; işlenen suça uygun gördüğü her türlü cezayı verme yetkisine sahip kılınmıştır. Fakat bu ceza yalnızca görevden almadan ibaret değildir. Lordlar Kamarası aynı zamanda adeta bir ceza yargılaması yapmış gibi yargılama sonucunda verilecek cezalardan olan hapis cezası, para cezası ve toprak kaybettirme gibi cezalara da hükmedecektir³³.

İngiltere’de impeachment mekanizmasının ilk örnekleri 1376 yılında Kral III. Edward döneminde gerçekleşmiştir. Kralın elli yıllık hükümdarlığı sonunda hem yaşlı Kral hem de oğlu Edward hastalanarak güç kaybettiklerinde, Krala yakın bazı kişilere yönelik eleştiriler baş göstermiştir. Muhalefetin hedefleri arasında Kraliyet Ailesinin Baş Memuru Lord Latimer, Hane Amiri Lord Neville, Richard Lyons, William Ellis ve John Peake yer almıştır. Bu isimlerin ortak özelliği, Krala yakın oluşlarıdır. Onlara karşı yöneltilen suçlamaların konuları farklılık gösterse de süreç, her dava için aynı usulle işletilmiştir. Her dava, Avam Kamarası tarafından yapılan resmi bir suçlandırma ile başlatılmış ve ardından Lordlar Kamarası’nda yapılan bir yargılama ile devam etmiştir. Bu süreçte muhalefet, Kralın otoritesine karşı çıkan bir tutum sergilememiştir. Aksine söz konusu isimlerin Kralı kandırdığını ve onun devredilen yetkilerini kötüye kullandığını iddia etmişlerdir. Bu davalarda yöneltilen suçlamaların çoğu yolsuzluk iddialarından kaynaklanmıştır. Yolsuzluk, yasa ile düzenlenmiş ve yasaklanmış bir suçtur. Ancak bazı suçlandırmalar ise kanunun suç olarak öngörmediği eylemler içermektedir. Örneğin Lord Latimer aleyhine yöneltilen suçlamaların arasında yasalarla düzenlenmeyen ‘kraliyet gücünü açıkça aşmak’ suçlaması bulunmaktadır. Bu dava, hem statü hukukunda hem

³¹ Şahin, *Kamu Hukuku*, 23-24.

³² Wrisley Brown, “The Impeachment of the Federal Judiciary”, *Harvard Law Review* 26/8 (1913), 686.

³³ William Lawrence, “The Law of Impeachment”, *The University of Pennsylvania Law Review* 15/11 (1867), 644.; Şahin, *Kamu Hukuku*, 20-21.

de içtihat hukukunda suç olarak öngörülmemeyen bir eylemden dolayı suçlama içerdiği için impeachment tarihi bakımından önemlidir³⁴.

Kral III. Edward'ın ölümünden sonra, 1377'de on yaşındaki torunu Richard II tahta geçmiştir. Kral Richard II döneminin ilk yıllarında, Krala yakın isimler ve Bakanlar arasında devam eden anlaşmazlıklar ve Parlamentoda güçlü şekilde temsil edilen bir muhalefet partisi vardı. Zamanla impeachment, Parlamentonun çıkarlarına ters düşen Bakanları veya diğer kişileri görevden almak için geliştirdiği bir mekanizma hâline dönüşmüştür³⁵. Nitekim Parlamento, Kral Richard'ın birkaç danışmanını görevden almak için impeachment yoluna başvurmuştur. 1386 yılında Bakan ve Suffolk Kontu Michael de la Pole, Parlamento tarafından 'görevini kötüye kullanma ve yüksek suçlar' ile suçlanmıştır. De la Pole, Bakan olarak görev yaparken 'Kraldan topraklar, evler ve kiralar satın alarak, bunları gerçekte olduğundan çok daha düşük bir fiyata almak suretiyle, Krala karşı hile yaptığı' suçlamasıyla yargılanmıştır De la Pole hakkındaki Lordlar Kamarası'nda gerçekleşen yargılama, mahkûm edilmesi ve topraklarının elinden alınmasıyla sona ermiştir. De la Pole davasıyla İngiltere tarihinde ilk defa bir Bakan suçlandırılmış ve görevden alınmıştır³⁶. Parlamentonun bir Bakanı görevden almasıyla impeachment, Avam Kamarası'nın elinde namlusunun doğrudan Krala dönük olmadığı ancak Krala karşı kullandığı bir silah haline gelmiştir³⁷.

Suffolk Kontu De la Pole'un görevden alınmasından sonra muhalefet, Kral Richard'ı hükümet politikalarını belirleme konusunda geniş yetkilere sahip on dört soyludan oluşan bir reform komisyonunu kabul etmeye zorlamıştır. Kral Richard isteksizce de olsa komisyonu kabul etmiştir. Ancak Kral Richard daha sonra siyasi gücünü kazandığında impeachment mekanizması üzerindeki Parlamento gücünü zayıflatarak Kraliyetin gücünün ağır basacağı bir sistem üzerine çalışmıştır. Bu yöndeki hamlelerinden biri, 1387'de İngiltere yargıçlarına yönelik yapılan resmi soruşturmalar olmuştur. Bunlardan birinde Kral Richard, kanun gereği Bakanların kendisinin izni olmadan görevden alınıp alınamayacağını sormuştur. Yargıçlar ise verdikleri cevapta, Parlamentonun Kralın izni olmadan Bakanları görevden alma yetkisinin bulunmadığını belirtmiştir³⁸. Böylelikle Kral Richard impeachment mekanizması üzerindeki gücü Parlamento'dan alarak kendine çekmiştir. Kral Richard'ın ölümünden sonraki yarım

³⁴ Frank O. Bowman III, "British Impeachments (1376- 1787) and the Preservation of the American Constitutional Order", *Hastings Constitutional Law Quarterly* 46/4 (2019), 754-755.

³⁵ Scott S. Barker, "An Overview of Presidential Impeachment", *Colorado Lawyer* (2018), 31.

³⁶ H. Lowell Brown, *High Crimes and Misdemeanors in Presidential Impeachment* (New York: Palgrave Macmillan, 2010), 16.; Tom Ginsburg – Aziz Huq – David Landau, "The Comparative Constitutional Law Of Presidential Impeachment", *University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper* 362 (2011), 110.

³⁷ Duverger, *Siyasal Rejimler*, 59.

³⁸ Bowman, "British Impeachments (1376- 1787)", 756.

yüzyılda ise impeachment yoluna başvurulmamıştır³⁹. Parlamentonun Bakanları görevden alma yetkisi, 17. yüzyılın ilk çeyreğine kadar zayıf kalmıştır. Bunun nedeni olarak ise, Parlamentonun Kral karşısındaki güçsüzlüğü gösterilmektedir⁴⁰.

Avam Kamarası'nın suçlandırma konusu yapacağı eylemler genellikle vatana ihanet (treason), yetki aşımı veya başkasının hakkına tecavüzü kapsayan ihlallerden (trespasses) oluşmuştur⁴¹. 'Yüksek suçlar ve hafif suçlar' ifadesi ise, ilk kez 1388'de De la Pole'un görevden alınması sürecinde kullanılmıştır. O dönem aslında 'hafif suç' olarak bilinen bir suç türü olmadığından, ihlaller (trespasses) kavramının içinde hafif suçlar da yer almıştır⁴². Fakat İngiltere'nin dört yüz yıllık impeachment tarihi ele alındığında, hangi eylemin suçlama konusu yapılabileceğine dair kesin bir tanım veya anlayışın bulunmadığını söylemek mümkündür⁴³. Bu bakımdan İngiltere'deki suçlandırma uygulamalarının, yargılama sonucunda hükmedilen yaptırımlar bağlamında bir ceza hukuku yargılamasına benzetilse de aslında politik bir araç olarak kullanıldığı sonucuna varılmaktadır⁴⁴. Diğer bir ifadeyle, impeachment, İngiltere'de bir siyasal sorumluluk mekanizması olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda İngiltere'deki impeachment uygulamaları, kabinenin parlamentoya karşı sorumluluğu esasına dayalı parlamenter hükümet sisteminin ilk adımları olarak değerlendirilmektedir⁴⁵.

2.2. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri bağımsızlığını kazandıktan sonra, *Kurucular*⁴⁶ olarak anılan Amerikan liderler, Philadelphia'da anayasa yapım çalışmaları yürütmeye başlamıştır. Bu çalışmaların sürdüğü dönemde liderler, İngiltere'de devam eden Hindistan Valisi Warren Hastings'e yönelik impeachment sürecini yakından takip etmişlerdir⁴⁷. Philadelphia Konvansiyonu'nun toplanmasından hemen önce, Hindistan Valisi Warren Hastings hakkında

³⁹ Bowman, "British Impeachments (1376- 1787)", 757.

⁴⁰ Bowman, "British Impeachments (1376- 1787)", 758.

⁴¹ Şahin, *Kamu Hukuku*, 20.

⁴² Raoul Berger, "Impeachment for High Crimes and Misdemeanors", *Southern California Law Review* 44/2 (1971), 402.

⁴³ Bowman, "British Impeachments (1376- 1787)", 785.

⁴⁴ Bowman, "British Impeachments (1376- 1787)", 748.

⁴⁵ Şahin, *Kamu Hukuku*, 28.

⁴⁶ Kurucu Babalar, Büyük Britanya'dan Bağımsızlık Savaşı'nın kazanıldığı Amerikan Devrimi'nde rol oynayan ve Anayasa Konvansiyonu'nun hazırlanmasını sağlayan devlet adamlarıdır. John Adams, Samuel Adams, Benjamin Franklin, Alexander Hamilton, Patrick Henry, Thomas Jefferson, James Madison, John Marshall, George Mason ve George Washington Kurucu Babalar olarak kabul edilmektedir. <https://www.britannica.com/topic/Founding-Fathers> (Erişim 13 Kasım 2024).

⁴⁷ "About Impeachment: Historical Overview", *U.S. Senate*, <https://www.senate.gov/about/powers-procedures/impeachment/overview.htm> (Erişim 27 Ekim 2024).

10 Mayıs 1787’de, Avam Kamarası suçlama maddelerini onaylamış, 21 Mayıs 1787’de tutuklanmış ve suçlamaları dinlemek üzere Lordlar Kamarası’na götürülmüştür⁴⁸. Hastings Davası, ABD Anayasası’nın kabulünden çok uzun süre sonra sona ermiş olsa da bu deneyimin İngiliz hukuk geleneğinin Amerikan Anayasası’nda benimsenmesine katkı sunduğunu söylemek mümkündür⁴⁹.

Anayasa yapım sürecinde, Başkanın yargı muafiyeti olduğu ve bu sebeple impeachment sürecine tâbi tutulamayacağını savunanlar olmuştur⁵⁰. Uzun tartışmalar neticesinde, görevini kötüye kullanan bir Başkanın impeachment yoluyla görevden alınabileceği görüşünde fikir birliği oluşmuş ve impeachment mekanizması Anayasa’ya eklenmiştir⁵¹. İngiltere’deki impeachment uygulamaları, ABD’de anayasal bir denetim kurumu olarak sistemleştirilmiştir. 1787 tarihli ABD Anayasası, suçlama usulünü kurumsal düzeye taşıyan ilk anayasal metin olmuştur⁵².

Kurucular, impeachment sürecinin yürütücüsü olarak Kongre’yi yetkili kılmıştır. Temsilciler Meclisi’ne büyük jüri ve savcıya benzer bir rol vermiştir. Temsilciler Meclisi, Başkanın kötü davranışlarını araştırmaya ve onu görevden alma suçlarıyla suçlayıp suçlamayacağına karar vermeye yetkilidir. Senato ise, Temsilciler Meclisi’nin suçladığı Başkanı yargılamaya yetkilidir⁵³. Senato’nun yetkisi Anayasa Konvansiyonu’nda tartışma konusu olmuştur. Senato’nun yargılama rolünü üstlenmesine karşı çıkanlar, Senato’ya bu yetkiyi vermenin Başkanı yasama organına bağımlı hale getireceğini savunmuştur. Senato’ya yargılama yetkisi verilmesine karşı çıkanlar bu düzenlemeye alternatif olarak Yüksek Mahkeme veya eyalet yüksek mahkemelerinin baş yargıçlarını yargılamaya yetkili makam olarak önermiştir. Ancak Konvansiyon’da yer alan diğer üyeler, bu tür organların yolsuzluğa yatkın olacağı gerekçesiyle bu fikre karşı çıkmıştır⁵⁴. Tartışmaların nihayetinde Senato, yargılamaya yetkili makam olarak seçilmiştir⁵⁵.

⁴⁸ Bowman, “British Impeachments (1376- 1787)”, 777.

⁴⁹ Bowman, “British Impeachments (1376- 1787)”, 777.

⁵⁰ Joseph Story, Commentaries adlı eserinde Başkanın, yargı muafiyeti olduğunu belirtmiştir. 1838 tarihli *Kendall v. United States* davasında ise Yüksek Mahkeme, Başkanın yargı muafiyeti olduğunu ancak bu muafiyetin impeachment yargılamasını kapsamadığını belirterek Story’nin bu yorumunu genişletmiştir. Joseph Isenbergh, *Impeachment and Presidential Immunity from Judicial Process*, University of Chicago Law School Occasional Paper 39 (1998), 4-5.

⁵¹ Isenbergh, *Impeachment and Presidential*, 5.

⁵² Kasım Karagöz, *Parlamentar Sistemde Meclis Soruşturması ve Türkiye Uygulaması* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 30.

⁵³ Temsilciler Meclisi Adalet Komitesi, “Başkanın Görevden Alınması İçin Anayasal Temeller Raporu”, 9 <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CPRT-116HPRT38513/pdf/CPRT-116HPRT38513.pdf>.

⁵⁴ “About Impeachment | Historical Overview” <https://www.senate.gov/about/powersprocedures/impeachment/overview.htm>.

⁵⁵ “<https://www.senate.gov/about/powers-procedures/impeachment/overview.htm>”.

Konvansiyon'daki diğer bir tartışma ise, suçlama konusunu oluşturacak eylemlere ne olduğuna dair yaşanmış; Konvansiyon, başlangıçta suçlamanın kapsamını, 'görev ihlali veya görev ihmeline' olarak belirlemiştir⁵⁶. Detay Komitesinde bu kapsam, 'ihamet, rüşvet veya yolsuzluk' olarak değiştirilmiş ve ardından On Birler Komitesinde 'ihamet veya rüşvet' olarak düzenlenmiştir⁵⁷. George Mason, On Birler Komitesi'nde kabul edilen 'ihamet veya rüşvet' ifadesinin çok dar olduğu gerekçesiyle itiraz etmiştir. Bu yönde Mason, rüşvetten sonra 'kötü yönetim' kelimesini ekleyerek suçlamanın kapsamını 'ihamet, rüşvet veya kötü yönetim' olarak genişletilmesini önermiştir. Ancak Mason'ın bu önerisine James Madison, kötü yönetim ifadesinin belirsiz bir terim olması ve bu belirsizliğin keyfiyete yol açacağı gerekçesiyle itiraz etmiştir⁵⁸. Bu itiraz sonrası Mason yeni bir öneri sunmuştur: Kötü yönetim ifadesi yerine 'diğer ağır suçlar ve hafif suçlar' ifadesi kullanmak. Mason'ın ikinci önerisine göre, suçlama sebebi 'ihamet, rüşvet veya diğer ağır suçlar ve hafif suçlar' biri olabilecektir⁵⁹. Nihayet Mason'ın ikinci önerisi üzerinde uzlaşa sağlanmış ve Anayasa'da suçlama usulünün kapsamı, günümüz ABD Anayasası'nda halen geçerliliğini koruduğu üzere 'ihamet, rüşvet veya diğer ağır suçlar ve hafif suçlar' olarak belirlenmiştir⁶⁰.

ABD Anayasası'nı hazırlanırken İngiliz hukukundan impeachment usulüne dair tüm terimler aynen alınmıştır. Fakat bu durum, impeachment işleyişinin de aynen alındığı anlamına gelmemektedir. Kurucular, impeachment mekanizmasını ABD Anayasası'nda yeniden kurgulamışlardır⁶¹.

3. ABD'DE IMPEACHMENT USULÜNÜN YÜRÜTÜLMESİ

3.1. Anayasal Çerçeve

⁵⁶ Berger, "Impeachment for High", 416.

⁵⁷ Berger, "Impeachment for High", 415-416.

⁵⁸ Berger, "Impeachment for High", 416.

⁵⁹ Berger, "Impeachment for High", 416.

⁶⁰ Bowman, "British Impeachments (1376- 1787)", 745-746.; Berger, "Impeachment for High", 416.

⁶¹ Raoul Berger, *Impeachment: The Constitutional Problems* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1974), 54.

ABD Anayasası, Başkan, Başkan Yardımcısı, yargıçlar ve bütün sivil memurların⁶² impeachment usulüyle görevden alınması için Temsilciler Meclisi ve Senato tarafından izlenecek iki aşamalı bir süreç öngörmüştür. İlk aşama, Temsilciler Meclisi'nde suçlandırma aşamasıdır. ABD Anayasası'na göre, Başkan, Başkan Yardımcısı ve bütün sivil memurlar hakkında suçlandırma yetkisi Temsilciler Meclisi'ne aittir (Madde I, Bölüm 2/5).

İkinci aşama ise, Senato'da yargılama aşamasıdır. Suçlamaya konu edilen kişilerin yargılanması Senato tarafından gerçekleştirilir (Madde I, Bölüm 3/6). Yargılama aşamasında Senato'ya, Yüksek Mahkeme Başkanı başkanlık eder; ancak bu makam, tek başına karar verme yetkisine sahip değildir. Başkanın mahkûm edilerek görevden alınabilmesi için Senato'da hazır bulunan üyelerin üçte iki çoğunluğunun oyuyla karar alınması gerekmektedir. Mahkûmiyet kararı verilmesi durumunda Başkan, görevinden alınmış sayılır (Madde II, Bölüm 4)⁶³.

Anayasa, suçlama konusu olabilecek fiilleri vatana ihanet, rüşvet ve diğer ağır suçlar ile hafif suçlar şeklinde sıralamıştır (Madde II, Bölüm 4). Bu fiiller nedeniyle yargılanan ve mahkûm edilen kişiler hakkında uygulanabilecek yaptırımlar, Anayasa'nın Madde I, Bölüm 3/7 hükmünde düzenlenmiştir. Buna göre, mahkûmiyet kararı verilen kişilerin görevden alınması ve bundan böyle kamu güveni gerektiren görevleri yürütmesinin yasaklanması mümkündür. Ancak bu durum, söz konusu kişinin ayrıca ceza yargılamasına tâbi tutulamayacağı anlamına gelmez. Impeachment usulüyle getirilen bu anayasal yaptırımlar, ceza hukukundan bağımsız olarak işletilmektedir. Mahkûmiyet halinde ise ilgili kişi, ayrıca genel ceza mahkemelerinde yargılanarak hapis ya da para cezasına da çarptırılabilir (Madde I, Bölüm 3/7)⁶⁴.

Anayasaya göre Başkan, dört yıllığına seçilmektedir⁶⁵. Seçilmiş bir Başkanın görev süresi dolmadan impeachment süreci sonucunda görevden alınması, başkanlık sisteminin temel ilkeleri bakımından bazı belirsizliklere yol açmıştır. Bilindiği üzere, başkanlık sisteminde yürütme organının başı olan Başkan, yasama organı tarafından güvensizlik oyu ile görevden alınamaz. Bu yönüyle sistem, yürütme istikrarını esas alan bir yapı arz eder⁶⁶. Ancak görev süresi dolmadan Başkanın suçlanması ve mahkûm edilmesi durumunda yerine kimin geçeceği sorusu, uzun süre cevapsız kalmıştır. Bu anayasal boşluk, nihayet 10 Şubat 1967 tarihinde kabul

⁶² Anayasa'da geçen *all civil Officers* ifadesinden bütün kamu görevlilerinin değil, yalnızca federal hükümetin görevli memurlarının impeachment usulüyle görevden alınabileceği anlaşılmaktadır. Federe devletlerin kamu görevlilerinin bu usul ile görevden alınması mümkün değildir. Şahin, *Kamu Hukuku*, 60.

⁶³ ABD Anayasası, md. I, b. 2/5; md. I, b. 3/6; md. II, b. 4, <https://constitution.congress.gov/constitution/> (Erişim 27 Ekim 2025).

⁶⁴ ABD Anayasası, md. II, b. 4; md. I, b. 3/7, <https://constitution.congress.gov/constitution/> (Erişim 27 Ekim 2025).

⁶⁵ Kuzu, *Türkiye İçin Başkanlık*, 20.

⁶⁶ Gözler, *Anayasa Hukukunun*, 239.

edilen 25. Değişiklik⁶⁷ ile giderilmiş; Başkanın görevden alınması durumunda, Başkan Yardımcısının otomatik olarak bu görevi devralacağı açıkça düzenlenmiştir⁶⁸. Bununla birlikte hem Başkan hem de Başkan Yardımcısının aynı anda görevden alınması gibi olağanüstü bir durumda Kongre, yasa yoluyla geçici olarak başkanlık görevini üstlenecek kişiyi belirleyecek; bu kişi, yeni Başkan seçimle göreve başlayana kadar görevini sürdürecektir⁶⁹. Böylece yürütme organında bir boşluk ya da istikrarsızlık durumu ortaya çıkması önlenecektir.

3.2. Impeachment Usulüne Tâbi Olan Fiiller

3.2.1. Vatana İhanet

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın II. Maddesinin 4. Bölümü uyarınca, vatana ihanet suçu nedeniyle itham edilip mahkûm edilen Başkan, Başkan Yardımcısı ve diğer bütün sivil memurlar görevden alınmaktadır. Bu kapsamda, vatana ihanet kavramının tanımı da Anayasa'nın III. Maddesinin 3. Bölümünde açıkça yer almaktadır⁷⁰. Buna göre vatana ihanet, ABD'ye karşı savaş açmak ya da düşmanlarına iştirak etmektir. Tanımdan hareketle bu suçun meydana gelmesi için, devlete karşı savaş açmak veya devletin düşmanlarına iştirak etmek eylemlerinden yalnızca birinin gerçekleştirilmesi yeterlidir.

Vatana ihanetin, devlete karşı savaş açma hareketiyle işlenmesi için, bahse konu eylemin bünyesinde bazı unsurları barındırması gerekmektedir. Bunlar: Eylemin açık ve somut olarak var olması, eylemin bir toplulukla veya topluluk adına gerçekleştirilmesi, eylemin şiddet içermesi ve eylemin devletin birliğini bozmak veya Anayasal düzeni yıkmak amacıyla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Devlete karşı savaş açmak, yalnızca devletin birliğini bozma veya Anayasal düzeni yıkma kastıyla işlenebilecektir. Dolayısıyla ABD Anayasa'sını hazırlayanlar, burada özel kastın (specific intent) varlığını aramıştır⁷¹.

Devletin düşmanlarına iştirak, düşmana yardımcı olma amacıyla sözlü veya yazılı olarak istihbarat vermek, savaş zamanında düşmanın yanında yer almak, düşmana esirleri ve firarileri teslim etmek, düşmanı destekleme amacıyla devlete veya devlete ait mülke zarar verme gibi

⁶⁷ <https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-25/> (Erişim 19 Haziran 2025).

⁶⁸ Lawrence J. Trautman, "The Twenty-Fifth Amendment: Incapacity and Ability to Discharge the Powers and Duties of Office?", *Hastings Constitutional Law Quarterly* 50/3 (2023), 377.

⁶⁹ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 48.

⁷⁰ ABD Anayasası, md. II, b. 4; md. III, b. 3, <https://constitution.congress.gov/constitution/> (Erişim 27 Ekim 2025).

⁷¹ Şahin, *Kamu Hukuku*, 136-138.

eylemler yoluyla gerçekleştirilebilir. Yeter ki, devletin düşmanlarına iştirak etme kastı bulunsun. Devletin düşmanlarına iştirak etme eylemi de tıpkı devlete karşı savaş açma gibi, açık ve somut bir eylemin varlığını şart koşmaktadır. Yalnızca şüpheyeye dayalı olaylar bu eylemin gerçekleşmesi için yeterli değildir⁷².

Anayasada vatana ihanetin tanımına yer verildikten sonra, vatana ihanetin ispatının ne şekilde olacağı da açıkça belirtilmiştir. Buna göre, hiç kimse aynı açık eyleme karşı iki tanığın ifadesi veya açık mahkemede yapılan itiraf dışında, vatana ihanet suçundan mahkûm edilemez. Anayasada, vatana ihanet düzenlemesinde gerek ispata dair ölçüte gerekse de tanıma yer verilmesiyle; suçun kapsamının genişletilerek suistimal edilmesinin önüne geçilmesinin hedeflendiğini söylemek mümkündür⁷³.

3.2.2. Rüşvet

ABD Anayasası'nda, rüşvet suçu tanımlanmamıştır. Doktrinde genel kabul gören tanıma göre rüşvet; kamu görevini ifa eden bir kişiyi etkilemek amacıyla değerli bir menfaatin teklif edilmesi, verilmesi ya da kabul edilmesi suretiyle işlenen bir suçtur⁷⁴. Rüşvet, Birleşik Devletler Kanunu'nda (U.S Code) suç olarak düzenlenmiştir. Esasında ABD Ceza Hukuku'nda yer alan rüşvet suçunun tanımı, Türk Hukuku'ndakinden farksızdır⁷⁵. Yürürlükteki TCK'da rüşvet, görevinin ifasıyla ilgili bir işi yapması veya yapmaması için, doğrudan veya aracılar vasıtasıyla bir kamu görevlisine veya göstereceği bir başka kişiye menfaat sağlamak olarak açıklanmaktadır⁷⁶. Birleşik Devletler Kanunu'nun 18. başlığının 201. bölümünde ise rüşvet suçu, herhangi bir resmi işlemi etkilemek amacıyla kamu görevlisine herhangi bir değerli şey vermek, teklif etmek veya vaat etmek olarak düzenlenmiştir⁷⁷.

Rüşvet suçu, yalnızca rüşvet alarak değil; aynı zamanda rüşvet vererek de oluşabilmektedir⁷⁸. Suçun oluşması için failin kamu görevlisini etkileme amacıyla hareket

⁷² Charles Warren, "What Is Giving Aid And Comfort To The Enemy?", *Yale Law Journal* 27/3 (1918), 336-337.

⁷³ Şahin, *Kamu Hukuku*, 140.

⁷⁴ *Black's Law Dictionary*, 4th ed. (St. Paul, MN: West Publishing Co., 1968)

⁷⁵ Şahin, *Kamu Hukuku*, 141.

⁷⁶ 5237 s. TCK m.252/1: "Görevinin ifasıyla ilgili bir işi yapması veya yapmaması için, doğrudan veya aracılar vasıtasıyla, bir kamu görevlisine veya göstereceği bir başka kişiye menfaat sağlayan kişi, dört yıldan oniki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim 19 Haziran 2025).

⁷⁷ Birleşik Devletler Kanunu 18. Başlık, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title18/pdf/USCODE-2011-title18.pdf> (Erişim 21 Haziran 2025).

⁷⁸ Black, *Impeachment*, 26.

etmiş olması gerekmektedir. İngiliz örf ve âdet hukukunda, bu suçun gerçekleşmesi için rüşvet alan kişinin yanı sıra, rüşvet veren kişinin de kastı aranmıştır. Rüşvet alan ya da veren herhangi birinin kastı yoksa, suçun teşebbüs aşamasında kaldığı kabul edilmiştir. Ancak Kara Avrupası hukuk sistemlerinde bu anlayıştan vazgeçilerek, rüşvet alan ya da veren kişinin yalnızca birinin kastının varlığı yeterli kabul edilmiştir⁷⁹.

Rüşvet aldığı veya verdiği iddia edilen kişi, kamu görevlisini etkileme kastıyla hareket etmediyse bu suç oluşmayacaktır. Nitekim yargılama sürecinde de bu kastın varlığı, suçun manevi unsurunun ispatı açısından belirleyici rol oynamaktadır. Yargılama sürecinde Senato, fail konumundaki Başkanın niyetini ve eylemin amacını tespit ederek gerçeğe ulaşmaya çalışacaktır. Senato, suçun manevi unsurunun oluşup oluşmadığına dair tüm kanıtları analiz ettikten sonra kararını verecektir⁸⁰.

3.2.3. Diğer Ağır Suçlar ve Hafif Suçlar

ABD Anayasası'nda diğer ağır suçlar ve hafif suçlar, tıpkı rüşvet suçu gibi tanımına yer verilmeksizin impeachment sebebi olarak gösterilmiştir. Diğer ağır suçlar ve hafif suçlar kavramına ne tür eylemlerin dahil olduğunun belirtilmemesi; Senato'ya impeachment için sınırsız bir yetki verilmek isteyip istenmediği, ağır suçlar ve hafif suçların belirli bir sınırı olup olmadığı; eğer belirli bir sınırı varsa bu sınırların dışında bir görevden alma ve mahkûmiyet mahkemeler tarafından gözden geçirilebilirliği gibi pek çok tartışmanın doğmasına sebebiyet vermiştir. Doktrinde, bu tartışmalara açıklık getirmek için Senato'nun kendi emsalleri bir kenara bırakılıp; anayasayı yapanların bu düzenleme ile ne amaçladığının incelenmesi gerektiği belirtilmiştir⁸¹. Kurucular, vatana ihanetin tanımına yer vererek bu suçu sınırlandırmışlar ve böylelikle Kongre'nin, suçlama sürecini suistimal edebilme ihtimalinin önüne geçilmiştir. Yine impeachment ile mahkûmiyet sonrası ceza yargılaması birbirinden ayrılarak yargılanan bir Başkanın siyasi tutkularla ölüm cezasına sürüklenmesi ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Buradan hareketle, diğer ağır suçlar ve hafif suçlar kavramı yorumlanırken Kurucular'ın felsefesi esas alınarak; impeachment usulünün siyasi güdümlere teslim edilmemesi gerektiği savunulmuştur⁸². Diğer bir görüşe göre ise, Anayasa'da diğer ağır suçlar ve hafif suçlara ne tür eylemlerin dahil olduğunun belirtilmemesi, Anayasa'yı hazırlayanların bilinçli bir tercihidir.

⁷⁹ Şahin, *Kamu Hukuku*, 145.

⁸⁰ Black, *Impeachment*, 26.; Şahin, *Kamu Hukuku*, 145-146.

⁸¹ Berger, *Impeachment*, 54.

⁸² Berger, *Impeachment*, 54-55.

Çünkü impeachment, yalnızca cezai değil aynı zamanda siyasi değerlendirmeleri içeren bir süreçtir. Tarih içerisinde siyasi motivasyonlarla gerçekleşen impeachment girişimleri de bu görüşü haklı kılar niteliktedir⁸³.

ABD impeachment pratiğinde, isnat edilen fiilin diğer ağır suçlar kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği tamamen Kongre'nin takdirine bırakılmış durumdadır⁸⁴. Bununla beraber, diğer ağır suçlar ifadesinin kapsamı yalnızca yasada açıkça tanımlanmış suçlardan ibaret tutulmamaktadır. Yasada suç olarak belirtilmese de kamu görevine aykırı davranışlar da diğer ağır suçlar ve hafif suçlar kapsamına dahil edilmektedir⁸⁵. Her ne kadar bazı yazarlar hukuken suç sayılmayan fiillerin görevden alma gerekçesi olamayacağını savunsa da hâkim görüşe göre, hukuken suç sayılmayan fiillerin de duruma göre diğer ağır suçlar ve hafif suçlar kapsamında değerlendirildiğini söylemek mümkündür⁸⁶. Nitekim Kurucular'dan Hamilton da hâkim görüş ile aynı yönde, Başkanın mutlaka ceza kanunu anlamında suç işlemiş olmasına gerek olmadığını; görev ve yetkilerini kamu yararına aykırı biçimde kullanmasının da bir tür siyasi suistimal olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir⁸⁷.

Anayasa metninde yer alan diğer ağır suçlar ve hafif suçlar ifadesinin, her suçun görevden alma için yeterli bir gerekçe olmayacağını ima ettiği belirtilmektedir. Bu bağlamda, düşük ya da vasat düzeyde sayılabilecek suçların impeachment sebebi olarak gösterilemeyeceği savunulmaktadır. Dolayısıyla hukuk düzeninin suç saydığı bazı eylemler, Kongre tarafından bir Devlet Başkanı'nı görevden almak için yeterince ciddi bulunmaması nedeniyle impeachment gerekçesi olmayabilir. Bir suçun görevden alınmayı gerektirecek düzeyde yani Anayasa'nın öngördüğü ağırlıkta olup olmadığının takdiri ise Kongre'ye aittir⁸⁸.

3.3. Impeachment İşleyişi

3.3.1. Temsilciler Meclisinde Suçlandırma Evresi

ABD Anayasası Başkan, Başkan Yardımcısı ve bütün sivil memurları suçlama yetkisini Temsilciler Meclisine vermiştir (Madde I, Bölüm 2/5). Süreç, Temsilciler Meclisi'nde tek bir

⁸³ Ertaş, "Amerikan Siyasi Tarihinde", 8.

⁸⁴ Ertaş, "Amerikan Siyasi Tarihinde", 9.

⁸⁵ David Y. Thomas, "The Law of Impeachment in the United States", *The American Political Science Review* 2/3 (1908), 379.

⁸⁶ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 60–61.

⁸⁷ Ertaş, "Amerikan Siyasi Tarihinde", 8-9.

⁸⁸ Frank O. Bowman III, *High Crimes And Misdemeanors A History of Impeachment For The Age Of Trump* (Cambridge: Cambridge University Press, 2019), 245.

üyenin dahi verebileceği bir önerge veya suçlama beyanı ile başlar⁸⁹. Bununla birlikte suçlama teklifi yalnızca milletvekilleriyle sınırlı değildir. Büyük jüri⁹⁰ veya eyalet yasama organları da bu yönde girişimde bulunma yetkisine sahiptir. Suçlama önergesinin verilmesiyle suçlandırma evresi başlamış olur. Suçlandırma evresini ceza hukukundaki soruşturma; önergeyi ise bir bakıma iddianame olarak nitelendirmek mümkündür⁹¹.

Suçlandırma evresi, çoğunlukla Temsilciler Meclisi Adalet Komitesi tarafından yürütülür. Ancak bazı durumlarda bu görev diğer alt komitelerce de üstlenilebilir⁹². Komite, sürece ilişkin belge ve bilgileri ilgili kurumlardan talep eder, vatandaşlardan gelen dilekçeleri ve diğer başvuruları değerlendirir⁹³. Soruşturmanın tamamlanmasının ardından ise Komite, suçlama önergesinin Temsilciler Meclisi'ne sevk edilip edilmeyeceğine ilişkin oylama yapar⁹⁴. Eğer oylamada yeterli gerekçelerin bulunduğu sonucuna varılırsa önerge, Meclis Genel Kurul'una iletilir. Önergenin Genel Kurul'a gelmesiyle Komite'nin görevi sona erer⁹⁵.

Temsilciler Meclisi, Komite raporu üzerinde değişiklik yapma yetkisine sahiptir; ancak bu değişiklikler yalnızca gerekçesi haklı olduğu sürece yapılabilecektir. Değişiklik gerekçesinin, siyasi amaçlara dayanmaması gerektiği hususu son derece önemlidir. Meclis, kendisine sunulan rapordan bir veya birkaç maddenin çıkarılmasına karar verebilecektir. Fakat Temsilciler Meclisi'nin yeni bir madde eklemesi mümkün değildir. Zira Komite, raporunu hazırlarken adeta bir savcılık makamı gibi derinlemesine bir araştırma yapmış, deliller toplamış ve bu süreci tamamlamıştır. Bu bağlamda, Temsilciler Meclisi'nin Adalet Komitesi'nin hazırlamış olduğu rapora herhangi bir madde eklemesi, yalnızca siyasi emellere dayalı bir hareket olacaktır ki bunun kabul edilmesi doktrindeki görüşlere göre mümkün değildir. Esasında bu anlayış, yalnızca anayasal ve hukuki bir gereklilik değil, aynı zamanda demokratik bir süreç ve kamu güveninin korunması açısından da vazgeçilmez bir ilkedir⁹⁶.

⁸⁹ Jared P. Cole - Todd Garvey, "Impeachment and the Constitution", *Congressional Research Service Report* R46013 (2023), 10

⁹⁰ ABD'de hukuk sisteminde hukuki açıdan, bir suçun işlendiğine inanmak için muhtemel sebebin var olup olmadığını belirleyen ve duruşma jürisinden farklı olarak bir kişinin suçlu olup olmadığına karar verme yetkisi olmayan kuruldur. "What Is a Grand Jury?", *BBC News*, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-40823390> (Erişim 4 Kasım 2024).

⁹¹ Elizabeth Rybicki - Michael Greene, "The Impeachment Process in the House of Representatives", *Congressional Research Service Report* R45769 (2024), 1.

⁹² Cole - Garvey, "Impeachment", 10.

⁹³ Rybicki - Greene, "The Impeachment Process", 3.

⁹⁴ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 67.

⁹⁵ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 67.

⁹⁶ Şahin, *Kamu Hukuku*, 85.

Temsilciler Meclisi, Adalet Komitesi'nden gelen suçlama önergesinde yer alan maddeleri ayrı ayrı ya da bütün olarak oylayabilir⁹⁷. Komite, önergeyi Meclis'e sunarken görüş ve şerhlerini de rapora ekler. Ancak bu değerlendirmeler, Temsilciler Meclisi bakımından bağlayıcı nitelikte değildir⁹⁸. Önemli olan bir diğer husus ise, Komite raporunda suçlama kararı alınmasına gerek olmadığını belirten bir öneri yer almasa dahi Temsilciler Meclisi'nin suçlama kararı verme yetkisini koruduğudur⁹⁹. Başka bir deyişle, suçlandırma kararı konusunda nihai takdir yetkisi, her zaman Temsilciler Meclisi Genel Kurul'una aittir.

Temsilciler Meclisi'nin kendisine sevk edilen önergeyi kabul ederek suçlandırma kararı alabilmesi için öncelikle toplantı yeter sayısının sağlanması gerekir¹⁰⁰. Bu sayı, toplam üye sayısının salt çoğunluğudur¹⁰¹. 435 üyeden oluşan Temsilciler Meclisi için bu sayı en az 218'dir¹⁰². Toplantı yeter sayısının sağlanmasının ardından, suçlama önergesinin kabulü için karar yeter sayısı aranır. Bu aşamada basit çoğunluk yeterlidir¹⁰³. Yani toplantıya katılan üyelerin yarısından bir fazlasının oyuyla önerge kabul edilir¹⁰⁴. Dolayısıyla toplantıya katılan üyelerden en az 110 kabul oyuyla suçlandırılan kişi hakkındaki önerge kabul edilir ve suçlama kararı alınır.

Temsilciler Meclisi'nin suçlandırma aşamasındaki son görevi, Senato evresinde Temsilciler Meclisi'ni temsil edecek 'manager' adı verilen üyeleri belirlemektir¹⁰⁵. Genellikle bu görev Adalet Komitesi üyelerinden seçilen bir veya birkaç kişiye verilir. Bu görevin verilmesinden sonra, Temsilciler Meclisi'ndeki suçlandırma evresi tamamlanmış olur¹⁰⁶. Temsilciler Meclisi tarafından suçlandırma maddelerinin kabulü ile, impeachment sürecinin ikinci evresi olan Senato yargılaması başlayacaktır¹⁰⁷.

3.3.2. Senatoda Yargılama Evresi

⁹⁷ Cole - Garvey, *Impeachment*, 19.

⁹⁸ Cole - Garvey, *Impeachment*, 19.

⁹⁹ Cole - Garvey, *Impeachment*, 19.

¹⁰⁰ Cole - Garvey, *Impeachment*, 19.

¹⁰¹ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 67.

¹⁰² "Amerika Birleşik Devletleri Temsilciler Meclisi", <https://www.house.gov/representatives> (Erişim 5 Kasım 2024).

¹⁰³ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 67.

¹⁰⁴ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 67.

¹⁰⁵ Şahin, *Kamu Hukuku*, 90.

¹⁰⁶ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 67.

¹⁰⁷ Cole - Garvey, *Impeachment*, 19.

Amerikan Anayasası'nın I. Maddesinin üçüncü bölümünün yedinci fıkrası uyarınca, suçlandırma yargılamalarını yapma yetkisi Senato'ya aittir¹⁰⁸. Senato, bu yargılamaları belirli bir içtüzük çerçevesinde yürütür. Yargılama usulüne ilişkin esaslar, 'Suçlama Yargılaması Kuralları' adı verilen düzenlemelerle belirlenmiştir¹⁰⁹. Daha önce açıklandığı üzere, Temsilciler Meclisi, Senato'daki yargılama sürecinde suçlama maddelerini sunmak ve süreci takip etmek üzere Adalet Komitesi'nden seçilen üyeler (manager) görevlendirecektir. Temsilciler Meclisi bu görevlileri Senato'ya bildirdikten sonra, Senato Sekreteri, görevlilerin kabulüne hazır olduğunu derhal bildirecektir. (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 1)¹¹⁰.

Temsilciler Meclisi tarafından görevlendirilen temsilciler Senato kürsüsüne geldiklerinde, belirli bir kişiye yönelik suçlama maddelerini sunmaya hazır olduklarını beyan eder. Bunun üzerine Senato'ya Başkanlık eden kişi¹¹¹, Temsilciler Meclisi'nin sunmuş olduğu görevlilerden birisine duyuruyu yapmasını emreder. Bu görevli, usul gereği şu ifadeyi yüksek sesle tekrar eder: *"Temsilciler Meclisi, Amerika Birleşik Devletleri Senatosu'na 'ya yönelik suçlama maddelerini sunarken, herkes hapis cezası tehdidi altında sessiz kalmaya mecburdur."* Bu resmî duyurunun ardından, suçlama maddeleri Senato'ya sunulur. Son olarak, Senato'nun Başkanlık Görevlisi, Temsilciler Meclisi görevlilerine, Senato'nun konuyla ilgili gerekli işlemleri yürüteceğini ve sonucu kendilerine bildireceğini ifade eder (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 2).

Suçlama maddeleri Senato'ya sunulduktan sonra yargılama süreci genellikle ertesi gün başlatılır. Ancak Senato kararıyla yargılamaya daha erken bir zamanda da başlanabilir. Pazar günleri hariç olmak üzere, yargılama oturumları her gün devam eder ve nihai karar verilinceye kadar sürdürülebilir (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 3). Yargılamaya geçilmeden önce, Senato'nun Başkanlık Görevlisi tüm senatörlerin yemin etmesini ya da yemin niteliğinde bir beyanda bulunmalarını sağlar (ABD Anayasası madde 1, bölüm 3, fıkra 7).

Senato'da yargılanan kişi bir sivil memur ise, oturumlara Başkan Yardımcısı sıfatıyla Senato Başkanı ya da Senato Başkanvekili başkanlık eder. Ancak yargılanan kişi Amerika Birleşik Devletleri Başkanı ya da Başkanın yetkilerini devralmış bir Başkan Yardımcısı ise, bu durumda oturumlara başkanlık edecek kişi değişecektir. Başkan veya Başkan Yardımcısı

¹⁰⁸ ABD Anayasası, md. I, b. 3, <https://constitution.congress.gov/constitution/> (Erişim 29 Ekim 2025).

¹⁰⁹ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 71

¹¹⁰ "Senate Manual, 113th Congress, Document No. 113-1", *GovInfo*, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/SMAN-113/pdf/SMAN-113-pg223.pdf> (Erişim 5 Kasım 2024).

¹¹¹ Amerikan Anayasası, ABD Başkan Yardımcısını Senato'nun Başkanı olarak belirlemiştir. Başkan Yardımcısı, Senato oturumlarına başkanlık etmenin yanı sıra, yalnızca kendisine ait olan bir yetki olarak Senato'daki eşit oylamalarda oylamayı bozan (karar verici) oyu kullanma yetkisine sahiptir. <https://www.senate.gov/about/officers-staff/vice-president.htm> (Erişim 6 Kasım 2024.)

hakkında yürütülen Senato yargılamalarında Senato'ya, ABD Yüksek Mahkemesi Başkanı başkanlık eder. Bu süreçte Senato'nun Başkanlık Görevlisi, Yüksek Mahkeme Başkanı'na yargılamanın yeri ve zamanı hakkında bildirimde bulunur ve duruşmalara katılımını talep eder (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 4). Yüksek Mahkeme Başkanı'nın Senato'ya başkanlık etmesi, anayasa tarafından sadece Senato'ya verilen yargılama yetkisinin istisnai şekilde başka bir makamla paylaşılması anlamına geldiğinden bu uygulama dikkat çekicidir¹¹².

Senato, yargılama sürecinde tanık çağırma, emir ve buyruk verme, düzene aykırı davranışları cezalandırma gibi usulî yetkilere sahiptir (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 6). Yargılama sürecinde tanık dinlenmesi ve delil toplanması gibi muhakeme yöntemlerinin uygulanması, doktrinde bu sürecin ceza yargılamasına benzetilmesine neden olmuştur¹¹³. Ancak bu benzerlik, sürecin ceza muhakemesi kurallarına tabi olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine, bu tür araçların varlığı, impeachment yargılamasının kendine özgü yapısını güçlendirmektedir¹¹⁴. Sürece ilişkin tüm usulî düzenlemeleri yapma yetkisi, Senato Başkanına aittir. Özellikle açıkça hüküm bulunmayan durumlarda, usule ilişkin kararları da yine bu makam verir (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 7). Bu yönüyle impeachment sürecinin klasik ceza yargılamasından ayrılan, tamamen kendine özgü bir yargılama olduğunu söylemek mümkündür¹¹⁵.

Suçlama maddeleri Senato'ya sunulduktan ve yargılamaya ilişkin usul düzeni oluşturulduktan sonra, suçlanan kişiye yönelik bir çağrı kağıdı düzenlenir. Çağrı kağıdında, ilgili suçlama maddeleri açıkça belirtilir. Suçlanan kişiye, Senato'nun belirleyeceği gün ve yerde hazır bulunarak suçlamalara karşı savunmasını sunması ve Senato'nun vereceği kararlara uyması gerektiği bildirilir. Eğer ilgili kişi, çağrıya rağmen belirlenen gün duruşmaya şahsen ya da avukatı aracılığıyla katılmazsa ya da katıldığı halde herhangi bir beyanda bulunmadan sessiz kalırsa, bu sessizlik suçlamaları kabul ettiği şeklinde yorumlanmaz. Yargılama, kişinin suçlamaları reddettiği varsayımıyla devam eder (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 8).

Senato Başkanlık Görevlisi, belirli tarihlerde ve yerlerde delil toplanması veya tanık ifadelerinin alınması amacıyla Senatörlerden oluşan bir Komite görevlendirebilir. Bu Komite, gerçekleştirdiği işlemleri ve alınan ifadeleri içeren onaylı bir raporu yazılı olarak Senato'ya sunar. Senato, söz konusu raporu kabul ettiğinde, bu raporda yer alan ifadeler ve deliller, sanki

¹¹² Kemal Şahin, *Yasamanın Yürütme ve Yargı Üzerindeki Kılıcı* (İstanbul: Beta Yayınları, 2001), 94.

¹¹³ Ertuş, "Amerikan Siyasi Tarihinde", 11.

¹¹⁴ Şahin, *Yasamanın Yürütme ve Yargı Üzerindeki Kılıcı*, 94.

¹¹⁵ Michael J. Gerhardt, "The Lessons of Impeachment History", *George Washington Law Review* 67/3 (1999), 604.; Şahin, *Kamu Hukuku*, 94.

Senato önünde doğrudan sunulmuş gibi değerlendirilir. Ancak Senato, gerekli görmesi halinde herhangi bir tanığı daha sonra tekrar çağırma ve doğrudan dinleme yetkisini saklı tutar (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 9). Bu yöntemin istisnasını Başkan'a yönelik yürütülen yargılamalar oluşturur. Yargılanan kişi Başkan ise, delil toplama işlemleri doğrudan tüm Senato üyeleri tarafından gerçekleştirilir. Bu durumda Komite kurulmayacak, tüm işlemler Senato Genel Kurul'u tarafından yürütülecektir¹¹⁶.

Senato, suçlama yargılaması için toplandığı süre boyunca, oturum salonunun kapıları kamuya açık tutulur. Ancak Senato, karar aşamasına geçtiğinde, kapalı oturum yapılmasına karar verebilir (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 20). Yargılama sırasında taraflar arasında ortaya çıkan tüm sorular ve öneriler hem suçlanan kişi hem de Temsilciler Meclisi temsilcileri açısından birer saatlik süreyle tartışılır (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 21). Esasa ilişkin nihai savunmalar her iki taraf adına ikişer temsilci tarafından yapılır. Ancak Senato, taraflardan gelen bir başvuru üzerine farklı bir usul belirleme yetkisine de sahiptir (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 22).

Tüm delillerin sunulmasının ve tarafların nihai beyanlarının alınmasının ardından, Senato nihai kararı vermek üzere oylama sürecine geçer. Senato, suçlama maddelerinin görüşüldüğü oturumda, oylamaya başladıktan sonra oturumu yalnızca bir günlüğüne veya süresiz şekilde erteleyebilir. Aksi hâlde, tüm suçlama maddeleri üzerinde oylama tamamlanana kadar sürece ara verilmez (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 23). Oylama sırasında Senato Başkanı, her bir Senatörün ismini teker teker okur. İsmi okunan Senatör ayağa kalkar ve 'suçlu' ya da 'suçsuz' yönünde oyunu bildirir. Senatörler, çıkar çatışması veya Senato tarafından geçerli kabul edilecek başka bir mazeret olmadıkça oylamaya katılmak zorundadır.¹¹⁷ Sunulan suçlama maddelerinden herhangi biri, mevcut üyelerin üçte ikisinin oyuyla kabul edilmediği takdirde sanık beraat eder (Suçlama Yargılaması Kuralları madde 23)¹¹⁸. Ancak yalnızca bir suçlama maddesi bile üçte iki çoğunlukla kabul edilirse, kişi suçlu bulunur ve görevden alınmış sayılır¹¹⁹. Senatonun toplantı yeter sayısı, üyelerinin salt çoğunluğudur¹²⁰. ABD Senatosu, 100 Senatörden oluşmaktadır¹²¹. O halde, Senato'nun üye sayısının üçte iki çoğunluğunun yani 67

¹¹⁶ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 73.

¹¹⁷ Elizabeth Rybicki - Michael Greene, "The Impeachment Process in the Senate", *Congressional Research Service Report R46185* (2024), 21.

¹¹⁸ Suçlama Yargılaması Kuralları, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/SMAN-113/pdf/SMAN-113-pg223.pdf> (Erişim 29 Ekim 2024.)

¹¹⁹ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 74.

¹²⁰ Ertaş, "Amerikan Siyasi Tarihinde", 12.

¹²¹ "U.S. Senate", *USA.gov*, <https://www.usa.gov/agencies/u-s-senate> (Erişim 10 Kasım 2024).

üyenin yargılanan kişi hakkında ‘suçlu’ oyu vermesiyle kişi suçlu bulunacaktır¹²². Yargılama sonucunda suçlu bulunan kişi, ayrıca bir karar almaya gerek olmaksızın görevinden alınmış olur¹²³.

Senato tarafından mahkûm edilen ve görevinden alınan Başkan, Başkan Yardımcısı ya da sivil memurun gelecekte yeniden kamu görevinde bulunup bulunamayacağı konusu çalışmamız bakımından önem arz etmektedir. Zira bu husus Senato’nun ayrıca bir görevden men kararı alıp almadığına göre değişkenlik gösterecektir. Senato, kişinin kamu hizmetinden süresiz olarak men edilmesini kararlaştırırsa, ilgili kişi bir daha herhangi bir resmi görev üstlenemeyecektir¹²⁴. Senato görevden men kararını, mahkûmiyet kararının aksine üçte iki çoğunlukla değil, basit çoğunlukla alabilecektir¹²⁵. Ancak Senato, mahkûmiyet kararının yanı sıra ondan bağımsız olarak bir görevden men kararı almazsa; o halde Senato yargılaması sonucu mahkûm edilen kişinin, cezasının infazı sonrasında yeniden kamu görevi almasının önünde herhangi bir engel olmayacaktır.

3.4. Görevden Ayrılan Yetkili Hakkında Suçlama Usulü

ABD Anayasası, görevdeyken işlenen fiiller nedeniyle Başkan veya diğer yetkililer hakkında, görevden ayrıldıktan sonra da impeachment süreci yürütülüp yürütülemeyeceğine ilişkin açık bir hüküm içermemektedir. Bu eksiklik sebebiyle, doktrinde ve uygulamada farklı görüşler ortaya çıkmıştır¹²⁶. Görevden ayrılan kişiler hakkında impeachment süreci yürütülemeyeceğini savunan görüşe göre, ABD Anayasası’nda açıkça yalnızca ‘Başkan, Başkan Yardımcısı ve bütün sivil memurlar’ hakkında suçlama usulünün öngörülmüş olması, bu yetkinin yalnızca görevdeki kişilerle sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu görüşe göre, söz konusu düzenlemeyi görevden ayrılmış kişilere de uygulamak, suçlama yetkisinin kapsamını belirsiz ve sınırsız hâle getirecek; hatta bu yorum tarzı, anayasal sistemde Kongre’nin cezalandırma yetkisini hukuken öngörülme alanlara da genişletmesine yol açabilecektir¹²⁷.

¹²² Rybicki - Greene, *The Impeachment Process*, 20.

¹²³ Begüm Nur Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında Türkiye’de ve ABD’de Devlet Başkanının Cezai Sorumluluğu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 68.

¹²⁴ Rybicki – Greene, *“The Impeachment Process”*, 21.

¹²⁵ Rybicki - Greene, *“The Impeachment Process in the Senate”*, 21.

¹²⁶ Jared P. Cole - Todd Garvey, “The Impeachment and Trial of a Former President”, *Congressional Research Service Report* LSB10565 (2021), 1–2.

¹²⁷ James C. Phillips - John C. Yoo, “You’re Fired: The Original Meaning of Presidential Impeachment”, *University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law* 23/5 (2021), 1273.

Ayrıca bu genişletici yorumun, anayasanın hazırlık sürecinde benimsenen yaklaşım ile örtüşmediği ifade edilmektedir¹²⁸.

Buna karşılık, görev süresi sona ermiş kişiler hakkında da impeachment sürecinin yürütülebileceğini savunan görüş ise, görev süresinin son gün ve saatlerinde kötü davranışlarda bulunabilecek yetkilileri caydırmak için bu yargılamanın mümkün kılınması gerektiğini savunur¹²⁹. Buna göre, impeachment sürecinin en önemli fonksiyonunun görevden alma olduğunu kabul etmekle birlikte bunun tek işlev olmadığını, tarihsel süreç ve uygulama açısından impeachment sürecinin başka amaçlara da hizmet ettiğini ifade etmiştir¹³⁰. Görevden ayrıldıktan sonra impeachment yargılamasıyla karşı karşıya kalma korkusunun, adeta bir mitolojik kılıç olduğunu ve bu kılıcın başkanlık döneminin sonuna kadar asılı kalmasının başkanı iyi davranışa yönlendirdiği belirtilmiştir¹³¹.

Görev süresi sona eren bir Başkanın impeachment sürecine tâbi tutulup tutulamayacağı meselesi, özellikle eski Başkan Donald J. Trump'ın¹³² görevden ayrıldıktan sonra ikinci kez suçlama süreciyle karşı karşıya kalmasıyla birlikte yeniden gündeme gelmiştir¹³³. Bu durum hem akademik hem de siyasi çevrelerde çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Her ne kadar bu konuda anayasa düzeyinde açık ve bağlayıcı bir hüküm bulunmasa da Trump hakkında görev süresinin sona ermesinden sonra Senato tarafından yürütülen yargılama, Kongre'nin bu tür bir yargılamanın mümkün olabileceği yönünde kanaat bildirdiğini ortaya koymaktadır¹³⁴.

Kanaatimizce ABD Anayasası'nın lafzi yorumu, suçlama usulüne konu olabilecek kişilerin hâlihazırda görevde bulunan yetkililerle sınırlı olduğunu ifade etmektedir. Ancak Senato'nun, eski Başkan Trump'ın görev süresinin sona ermesinden sonra yargılama sürecini yürütmeye devam etmesi, ileride gündeme gelebilecek benzer bir durumda Kongre'nin görevden ayrılmış bir Başkan hakkında daha önceki tutumunu muhafaza ederek yargılamaya izin verme yönünde karar alabileceğini göstermektedir.

3.5. Impeachment Sonunda Verilecek Kararların Denetimi Meselesi

Impeachment yargılaması sonucunda Senato, suçlu bulunan Başkan, Başkan Yardımcısı ya da sivil memur hakkında yalnızca görevden alma kararı verebileceği gibi, bu karara ek olarak

¹²⁸ Michael W. McConnell, "Impeachment and Trial After Officials Leave Office", *Yale Law Journal Forum* 131 (2021), 796.

¹²⁹ McConnell, "Impeachment and Trial", 796.

¹³⁰ Brian C. Kalt, "Impeachment and Its Discontents", *Harvard Law Review Forum* 134 (2020), 783.

¹³¹ Kalt, "Impeachment and Its Discontents", 783–784.

¹³² 'Impeachment Örnekleri' başlığı altında ele alınacaktır.

¹³³ McConnell, "Impeachment and Trial", 794.

¹³⁴ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 56. Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 80.

kamu hizmetinden men kararı da alabilecektir. Ancak bu kararların, ceza yargılamasında verilen mahkûmiyet kararlarıyla aynı nitelikte olmadığı ifade edilmektedir¹³⁵. Bu nedenle, impeachment usulünün, cezai bir süreç olmaktan çok siyasal sorumluluğun tespitine yönelik bir mekanizma olduğu kabul edilmektedir¹³⁶. Zira sürecin yürütücüsü olan Kongre, anayasal anlamda bir yasama organı olmakla birlikte, siyasal kimliği ve yapısı itibariyle aynı zamanda siyasi bir aktördür. Bu yönüyle, suçlu bulma kararının da siyasal nitelik taşıdığı ifade edilmektedir¹³⁷.

Başkanlık sisteminde yasama, yürütme ve yargı organları birbirinden ayrı fakat bu organların kötü yönetim ve yetki aşımı ihtimaline birbirini denetleyebilir şekilde kurgulanmıştır¹³⁸. Impeachment usulünün ise, yürütmenin yetkilerini kötüye kullanma ihtimaline karşı bir önemli bir kontrol mekanizması olmakla beraber aynı zamanda kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir istisnasını teşkil etmektedir¹³⁹. Bu anlamda yürütmenin yetki aşımı durumunda yasama organı bu durumu denetleme imkanına sahiptir. Yasamanın yetki aşımında bulunması ihtimalinde ise, verilen kararların denetimi meselesi gündeme getirmektedir.

Kongre'nin politik duruşuyla zıt yönde olan çoğunluğu elde edememiş bir Başkanın, Temsilciler Meclisi tarafından suçlanması ve ardından Senato tarafından suçlu bulunması halinde kararı veren senatörlerin objektifliği sorgulanabilecektir. Zira Kongre, organları siyasal işleyişin bir parçasıdır ve siyasette nihai amaç iktidarı elde etmektir. Dolayısıyla Kongre'nin karar verirken yetkilerini kötüye kullanma ihtimali her zaman göz önünde bulundurulması gereken bir konudur. Kongre'nin verdiği kararların yargısal denetiminin mümkün olup olmadığı konusunda Anayasa'da açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konuda açık bir düzenleme bulunmadığından açılan davalarda yargısal denetimin mümkün olup olmadığının cevabı aranmıştır¹⁴⁰.

Bu konuda açılan davalarda dikkat çeken ilk örnek, Nisan 1936'da Federal Bölge Mahkemesi Yargıcı Halsted L. Ritter hakkında yürütülen impeachment sürecidir. Ritter, kendisine yöneltilen yedi suçlama maddesinin altısından beraat etmiş; ancak yedinci madde üçte iki çoğunlukla kabul edilmesi üzerine suçlu bulunmuştur¹⁴¹. Suçlu bulunduğu madde, önceki altı maddeyi tekrarlayan ve yeni bir olguya dayanmayan içerikte olduğundan Ritter, bu

¹³⁵ Şahin, *Yasamanın Yürütme ve Yargı*, 185.

¹³⁶ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 78.

¹³⁷ Şahin, *Yasamanın Yürütme ve Yargı*, 186.

¹³⁸ Kalıpcıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 94.

¹³⁹ Kalıpcıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 95.

¹⁴⁰ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 75.

¹⁴¹ Tuan Samahon, "Impeachment as Judicial Selection?", *Catholic University Law Review* 56/2 (2007), 633.

kararın ‘non bis in idem’ (aynı fiilden iki kez yargılanamama) ilkesini ihlal ettiğini öne sürerek dava açmıştır¹⁴². Açılan bu davanın, impeachment kararının yargısal denetime konu edilmesinin ilk örneği olması bakımından önem taşımaktadır¹⁴³. Ritter’ın açtığı davada Yüksek Mahkeme gerek kendisinin gerekse başka bir mahkemenin impeachment sürecini denetleme veya Senato kararını geçersiz kılma yetkisine sahip olmadığını belirterek davayı reddetmiştir¹⁴⁴.

Konuyla ilgili dikkat çeken bir diğer dava ise, Güney Mississippi Federal Bölge Mahkemesi Başkanı Yargıç Walter L. Nixon hakkında yürütülen impeachment süreciyle ilgilidir. Senatoda yargılanıp üçte iki çoğunlukla suçlu bulunan Nixon, Columbia Bölge Mahkemesine itiraz etmiştir¹⁴⁵. Columbia Bölge Mahkemesi, impeachment kararlarının yargısal denetiminin mümkün olmadığına hükmetmiştir. Bunun üzerine Yargıç Nixon Yüksek Mahkemeye başvurmuş ancak Yüksek Mahkeme üyeleri farklı gerekçelerine rağmen ortak sonuçla Nixon’un davasını reddetmiştir¹⁴⁶. Yüksek Mahkeme’nin kararında dikkat çeken gerekçelerden biri, *Baker v. Carr* davasında geliştirilen politik sorun doktrinine atıfla, mahkemelerin siyasal nitelikteki uyuşmazlıkları denetleyemeyeceği yönündeki yaklaşımdır¹⁴⁷.

1962 yılında görülen *Baker v. Carr* davasında Yüksek Mahkeme Yargıcı William Brennan, *politik sorun* kavramını sistematik biçimde açıklamıştır. Brennan’a göre bir meselenin politik sorun olarak değerlendirilmesini gerektiren unsurlar şunlardır: (i) Konunun metin olarak Anayasa’da siyasi organlara bırakılmış olması; (ii) sorunun hukuki yolla çözülebilmesi için uygulanabilir yargısal bir standarttan yoksun olunması; (iii) açık biçimde yargısal nitelikte olmayan bir takdir yetkisi kullanmadan çözümün mümkün olmaması; (iv) mahkemenin çözüm için yasama veya yürütme organlarıyla işbirliği yapmak zorunda kalması; (v) siyasi olarak önceden karara bağlanmış bir meseleye mahkemenin uymasının gerekmesi; (vi) çözüm girişiminin, yetkili organlar arasında görüş ayrılıklarına neden olabilecek olması¹⁴⁸. Brennan tarafından yapılan bu açıklamalar, zamanla politik sorun doktrininin temelini oluşturmuştur¹⁴⁹.

¹⁴² Buckner F. Jr. Melton, “Federal Impeachment and Criminal Procedure: The Framers’ Intent”, *University of Miami Law Review* 52/ 2 (1998), 437.; Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 75.

¹⁴³ Melton, “Federal Impeachment”, 437–438.

¹⁴⁴ Boris S. Berkovitch and Thomas J. Schwarz, “The Law of Presidential Impeachment”, *Fordham Law Review* 63/5 (1995), 14.

¹⁴⁵ Şahin, *Yasamanın Yürütme ve Yargı*, 201–202.

¹⁴⁶ Şahin, *Yasamanın Yürütme ve Yargı*, 202–203.

¹⁴⁷ Şahin, *Yasamanın Yürütme ve Yargı*, 203.

¹⁴⁸ *Baker v. Carr*, 369 U.S. 186 (1962), 217 <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep369/usrep369186/usrep369186.pdf> (Erişim 10 Kasım 2024).

¹⁴⁹ Fatih Öztürk, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Politik Sorun Doktrini* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 66.

Yüksek Mahkemenin, Ritter, Nixon ve Baker davalarında benimsediği yaklaşımın aksine, Senato'nun impeachment kararlarının yargısal denetime tabi olabileceğini kabul ettiği bir kararı da bulunmaktadır¹⁵⁰. Nitekim *Powell v. McCormack* davasında Mahkeme, Anayasa'nın kendisine verdiği yargılama yetkisinin tüm davaları kapsadığını ve bu kapsamda impeachment süreci sonucunda verilen kararlara karşı açılan davalarda da yargılama yetkisine sahip olduğunu ifade etmiştir¹⁵¹.

İlgili yargı kararları doğrultusunda, impeachment yargılaması neticesinde verilen kararların yargısal denetime tâbi olup olmayacağı hususunda hukuken kesin bir görüş birliğine varılamadığı görülmektedir. Bir görüş, adil ve usule uygun yargılanma hakkı çerçevesinde impeachment kararlarının yargı denetimine açık olması gerektiğini savunurken; diğer bir görüş, bu kararların siyasi nitelikte olması nedeniyle yargısal denetimin mümkün olmadığını ileri sürmektedir¹⁵². Yüksek Mahkeme'nin her iki görüş doğrultusunda karar verdiği örnekler mevcuttur. Ancak uygulamada impeachment yargılamalarına ve bu yargılamalar sonucunda verilen kararlara karşı açılan davaların genellikle Yargıç William Brennan'ın şekillendirdiği politik sorun doktrini gerekçesiyle reddedildiğini görmek mümkündür¹⁵³.

3.6. Impeachment Örnekleri

Amerikan tarihinde bugüne kadar Kongre tarafından Senato veya Yüksek Mahkeme üyelerine yönelik toplam on altı impeachment süreci başlatılmıştır¹⁵⁴. Bu süreçlerin ilki, 1797 yılında Senatör William Blount hakkında gerçekleştirilmiştir. Blount'un, dönemin Başkanı John Adams'a gönderdiği bazı mektuplarla ABD'nin tarafsızlık politikasını ihlal ettiği ve Tarafsızlık Yasası'na aykırı davrandığı iddia edilmiştir. Ancak suçlu bulunmadan önce görevinden alınmış; daha sonra ise hakkında hazırlanan suçlama maddeleri Senato tarafından reddedilmiştir¹⁵⁵.

Federal düzeyde bir yargıca yönelik ilk impeachment örneği ise, Yargıç John Pickering'e ilişkin süreçtir. Pickering, 1804 yılında alkol etkisi altında görev yapmak, küfürlü

¹⁵⁰ Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 74.

¹⁵¹ Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 74-75.

¹⁵² Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 73-74.

¹⁵³ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 77-78.

¹⁵⁴ "Impeachment Trial and Removal List", *U.S. Senate*, <https://www.senate.gov/about/powers-procedures/impeachment/impeachment-list.htm> (Erişim 11 Kasım 2024).

¹⁵⁵ Cole - Garvey, "Impeachment", 16.

ifadeler kullanmak ve emsal kararları dikkate almamak gibi gerekçelerle suçlanmıştır. Bu suçlamalar sonucunda Senato tarafından görevden alınmıştır¹⁵⁶.

Görevdeki bir Başkana yönelik ilk impeachment girişimi, 1842 yılında Başkan John Tyler hakkında gerçekleştirilmiştir. Tyler'ın bir tarife yasasını politik gerekçelerle veto etmesi üzerine, Temsilciler Meclisi tarafından kurulan bir komite, Başkanın görevden alınabileceğine dair bir rapor hazırlamış ve bu rapor Meclis tarafından kabul edilmiştir. Ancak bu girişim, Tyler'ın muhaliflerini temsil eden partinin ara seçimlerde çoğunluğu kaybetmesiyle birlikte sonuçsuz kalmıştır¹⁵⁷. Başkan Tyler, veto ve atama yetkilerini kullanırken sergilediği tavırlar nedeniyle çeşitli dönemlerde birden fazla kez impeachment tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır¹⁵⁸. Ancak bu girişimlerin hiçbiri Senato aşamasına taşınmadığından Başkan Tyler hakkında tamamlanmış bir impeachment süreci bulunmamaktadır.

Görevdeki başkanlara yönelik olarak şimdiye kadar Andrew Johnson, Walter Nixon, Bill (William Jefferson) Clinton ve iki kez Donald J. Trump hakkında impeachment süreci başlatılmış; ancak bu süreçlerin hiçbirinde başkanlar Senato tarafından suçlu bulunmamıştır¹⁵⁹. Bu yargılamalar, çalışmanın konusunu oluşturan impeachment usulünün uygulamadaki dikkat çekici örnekleri arasında yer almaktadır.

3.6.1. Andrew Johnson

Andrew Johnson, başkan olmadan önce Tennessee eyaletinde yasama ve yürütme kademelerinde görev almış bir Demokrat siyasetçidir. Köleliğin kaldırılmasına karşı bir tutum sergilese de Tennessee'nin Birlik'ten ayrılmasına karşı çıkmış ve eyalet ayrılmış olmasına rağmen Senato'daki görevini sürdüren tek güneyli senatör olmuştur. Bu duruşu, Cumhuriyetçi Başkan Abraham Lincoln'ün 1864 seçimlerinde, savaş sürecinde Demokrat seçmenlere hitap etmek amacıyla Johnson'ı başkan yardımcısı adayı olarak tercih etmesini sağlamıştır. Lincoln'ün 1865 yılında suikasta kurban gitmesi üzerine, Johnson başkanlık görevini üstlenmiştir¹⁶⁰.

¹⁵⁶ Cole - Garvey, "Impeachment", 17.

¹⁵⁷ Cole - Garvey, "Impeachment", 11-12.

¹⁵⁸ Michael J. Gerhardt, "The Special Constitutional Structure Of The Federal Impeachment Process", *Law and Contemporary Problems* 63/1&2 (2000), 245.

¹⁵⁹ <https://www.senate.gov/about/powers-procedures/impeachment/impeachment-list.htm>

¹⁶⁰ Douglas O. Linder, "The Impeachment Trial of Andrew Johnson". *SSRN Electronic Journal* (2007), 1. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1023005 (erişim tarihi 19 Haziran 2025).

Johnson Başkanlık görevine geldikten sonra, özgürleştirilen kölelerin yoksulluk, topraksızlık, işsizlik gibi ciddi sorunlarını görmezden gelmiş; ayrıca bu kişilere oy hakkı tanınmasına da karşı çıkmıştır¹⁶¹. Bu tutumu, çoğunluğu Cumhuriyetçilerden oluşan Kongre ile Başkan arasında ciddi bir çatışmaya neden olmuştur. Johnson'ın, Kongre'nin iradesine rağmen sıkça veto yetkisini kullanması da çatışmayı derinleştirmiştir¹⁶². 1867 yılında Kongre, Başkanın vetosuna rağmen, Senato'nun onayını almadan hiçbir federal kamu görevlisinin görevden alınamayacağını düzenleyen 'Görev Süresi Yasası' (Tenure in Office Act) adlı yasayı tekrar kabul etmiştir. Bu yasal düzenleme, kamu görevlileri için Senato güvencesi oluşturmuştur¹⁶³. Ancak Johnson'ın, Görev Süresi Yasası'na rağmen 1868 yılında Savaş Bakanı Edwin M. Stanton'ı Senato'nun onayı olmaksızın görevden alması üzerine mevcut siyasi kriz daha da derinleşmiş ve Başkan hakkında impeachment süreci başlatılmıştır¹⁶⁴.

Bu gelişmelerin ardından Johnson hakkında, Şubat 1868'de hakkında hazırlanan on bir maddeden oluşan suçlama önergesi Temsilciler Meclisi'nde 126'ya karşı 47 oyla kabul edilmiştir. Böylece impeachment yargılaması Senato aşamasına geçmiştir¹⁶⁵. Suçlamaların merkezinde, Johnson'ın Savaş Bakanı Stanton'ı Görev Süresi Yasası'na aykırı şekilde görevden alması yer almaktadır. Bunun yanı sıra, bazı maddelerde Johnson'ın çeşitli konuşmalarında Kongre üyelerine ve Kongre'nin kurumsal itibarına yönelik küçük düşürücü ifadeler kullandığı da vurgulanmıştır¹⁶⁶. Bu iddialar doğrultusunda başlayan, ABD Yüksek Mahkemesi Başkanı Salmon P. Chase'in başkanlık ettiği Senato yargılamasında, üç temel mesele ön plana çıkmıştır: Görev Süresi Yasası'nın Edwin M. Stanton için geçerli olup olmadığı, söz konusu yasanın anayasal nitelikte sayılıp sayılamayacağı ve Johnson'ın Kongre'nin itibarını zedeleyici ifadelerinin görevden alma sonucunu doğuracak nitelikte bir suç teşkil edip etmediği¹⁶⁷.

Yargılama sürecinin en kritik safhasını ise Senato'da yapılan oylamalar oluşturmuştur. Suçlama önergesinin ilk maddesi Senato'da oylamaya sunulduğunda, gerekli üçte iki çoğunluk sağlanamamış ve Başkan bu madde açısından aklanmıştır¹⁶⁸. Ardından yapılan ikinci ve üçüncü

¹⁶¹ Impeachment And The Case Of Andrew Johnson, Bill Of Rights In Action, Spring 2020, 3. https://teachdemocracy.org/images/pdf/bria_35_3wb.pdf (Erişim 16 Kasım 2024).

¹⁶² Cole - Garvey, "Impeachment", 20.

¹⁶³ Cole - Garvey, "Impeachment", 20.

¹⁶⁴ Lawrence J. Trautman, "The Twenty-Fifth Amendment: Incapacity and Ability to Discharge the Powers and Duties of Office?", *Cleveland State Law Review* 67/3 (2019), 536.

¹⁶⁵ Trautman, "Presidential Impeachment", 537.

¹⁶⁶ Trautman, "Presidential Impeachment", 537.

¹⁶⁷ The Impeachment Trial Of President Andrew Johnson. <https://www.loc.gov/collections/century-of-lawmaking/articles-and-essays/century-presentations/impeachment/> (Erişim 16 Kasım 2024).

¹⁶⁸ Trautman, "Presidential Impeachment", 537

madde oylamalarında da benzer şekilde üçte iki çoğunluk sağlanamamış; bu durum üzerine Senato, kalan suçlama maddelerini görüşmeksizin davayı süresiz olarak kapatma kararı almıştır¹⁶⁹. Andrew Johnson’a yöneltilen suçlamalar, yalnızca bireysel bir yetki ihlali değil, aynı zamanda Kongre ile Başkan arasında yürütme yetkisinin sınırları ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanması üzerine yaşanan daha geniş çaplı bir anayasal çatışmanın yansımasıdır¹⁷⁰. Her ne kadar Başkan Johnson suçlu bulunmayarak görevde kalmış olsa da bu süreç, Abraham Lincoln’un başkanlığını takiben, yürütme ve yasama organlarının rollerinin yeniden tanımlanmasına yol açan kritik bir dönüm noktası olarak tarihe geçmiştir¹⁷¹.

3.6.2. Richard Nixon

Başkan Richard Nixon hakkında başlatılan impeachment süreci, 17 Haziran 1972 tarihinde Washington’da bulunan Watergate ofis binasında yaşanan bir olayla başlamıştır. Demokratik Ulusal Komite’nin genel merkezine izinsiz şekilde giren ve üzerlerinde dinleme cihazları bulunan beş kişi, polis tarafından yakalanmıştır. Yürütülen soruşturma neticesinde, söz konusu kişilerin Başkan Nixon’ın seçim kampanyası kapsamında kurulan ‘Başkanlık Yeniden Seçim Komitesi’ (Committee to Re-Elect the President – CREEP)¹⁷² ile maddi bağlantılarının bulunduğu tespit edilmiştir. Nixon, olaya herhangi bir dahli olmadığını ve söz konusu vakayı ‘üçüncü sınıf bir hırsızlık’ olarak nitelendirmiştir. Bu açıklama kamuoyunun bir kısmında tepkiyle karşılanmış olsa da olayın seçmen davranışları üzerinde belirleyici bir etkisi olmamış ve nitekim Kasım 1972 seçimlerinde Nixon oyların %61’ini alarak yeniden başkan seçilmiştir¹⁷³. Ancak olay, Nixon’ın yeniden seçilmesiyle birlikte kapanmamış; aksine büyüyen bir siyasi skandala dönüşmüştür. Çünkü seçimlerin ardından Başkan Nixon’ın, söz konusu hırsızlık faaliyetiyle bağlantılı olan diğer eylemleri gizlemeye çalıştığı, adli makamları yanıltmaya yönelik yanlış beyanlarda bulunduğu ve yargı sürecini engellediği yönünde iddialar kamuoyunun gündemine taşınmıştır¹⁷⁴. Bu gelişmeler, Watergate skandalının sadece seçim süreciyle sınırlı olmayan, yürütme gücünün anayasal sınırlarının aşılması yönündeki

¹⁶⁹ The Impeachment Trial Of President Andrew Johnson. <https://www.loc.gov/collections/century-of-lawmaking/articles-and-essays/century-presentations/impeachment/> (Erişim 16 Kasım 2024).

¹⁷⁰ Cole – Garvey, “Impeachment”, 21.

¹⁷¹ Cole – Garvey, “Impeachment and Constitution”, 21-22.

¹⁷² CREEP, 1972 yılında dönemin Başkanı Richard Nixon’ın yeniden seçilme kampanyasının bağış toplama organizasyonu olan Başkanın Yeniden Seçilmesi Komitesinin adıdır. <https://politicaldictionary.com/words/creep/> (Erişim 16 Kasım 2024).

¹⁷³ Donald A. Ritchie, “Investigating the Watergate Scandal”, *OAH Magazine of History* 12/4 (1998), 50.

¹⁷⁴ Brown, *High Crimes*, 72.

tartışmalarla birlikte uzun yıllar Amerikan siyasi tarihinde etkisini sürdüren bir sürece dönüşmesine neden olmuştur.

Mayıs 1973 tarihinde, Watergate skandalını soruşturmak üzere Adalet Bakanlığı tarafından özel yetkili olarak Archibald Cox görevlendirilmiştir. Cox'un yetki alanı yalnızca Demokratik Ulusal Komite (DNC) ofislerine yönelik gerçekleştirilen hırsızlık vakasıyla sınırlı kalmayarak 1972 başkanlık seçim kampanyasına ilişkin olası suçlar ile Başkan ve yakın ekibine yönelik diğer iddiaları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir¹⁷⁵. Görevlendirmesinin hemen ertesi günü Başkan Nixon, kamuoyuna yaptığı açıklamada özel savcıya tam destek vereceğini ifade etmiş ve yürütme ayrıcalığını kullanmayacağını belirtmiştir. Ancak aynı dönemde Başsavcı Elliot Richardson ile yaptığı özel görüşmelerde, bu desteğin yalnızca tanıklıkla sınırlı olduğunu, belge ve kayıtların paylaşımını kapsamadığını dile getirmiştir¹⁷⁶. Başkanın, soruşturmanın kapsamının genişlemesine ve yürütme organının doğrudan sorgulanmasına karşı mesafeli duruşu, kısa sürede savcı ile Beyaz Saray arasında ciddi bir yetki çatışmasına dönüşmüştür.

Savcı Archibald Cox tarafından yürütülen soruşturma kapsamında elde edilen deliller, Başkan Nixon'ın Watergate olayıyla doğrudan bağlantılı olduğu ve siyasi muhaliflerine karşı yasa dışı yöntemlere başvurduğu yönündeki şüpheleri güçlendirmiştir¹⁷⁷. Soruşturmanın seyrini değiştiren gelişme ise, Beyaz Saray'da görevli bir yetkilinin ifadesiyle Başkanın ofisinde ses kayıt sistemi bulunduğu ortaya çıkması olmuştur. Bu açıklama, Nixon'ın Watergate skandalı ile ilgili yaptığı görüşmelerin kayıt altına alınmış olabileceği ihtimalini gündeme getirmiştir¹⁷⁸. Bu gelişmenin ardından Savcı Cox, söz konusu ses kayıtlarının koruma altına alınarak kendisine teslim edilmesini talep etmiş, ancak Başkan Nixon bu talebi reddetmiştir. Cox'un celp çıkararak aynı talebi yinelemesi üzerine taraflar arasında kriz daha da derinleşmiştir. Başkan Nixon, Başsavcı Elliot Richardson'a Cox'un görevden alınması talimatını vermiş; ancak Richardson bu emri yerine getirmeyi reddederek istifa etmiştir. Aynı şekilde, Başsavcı Yardımcısı da benzer gerekçelerle görevinden ayrılmıştır. Nihayetinde, Adalet Bakanlığı'ndaki üçüncü en üst düzey yetkili, söz konusu talimatı yerine getirerek Cox'u görevden almıştır. 19 Ekim 1973 tarihinde gerçekleşen bu gelişmeler, Amerikan siyasi tarihinde 'Cumartesi Gecesi Katliamı' (Saturday Night Massacre) olarak anılmaktadır¹⁷⁹. Sonuç olarak,

¹⁷⁵ Brown, *High Crimes*, 79.

¹⁷⁶ Brown, *High Crimes*, 79.

¹⁷⁷ Cole – Garvey, "Impeachment", 26.

¹⁷⁸ Cole – Garvey, "Impeachment", 26.

¹⁷⁹ Brown, *High Crimes*, 79-80.

Başkan Nixon, özel savcının atandığı tarihte kamuoyuna yaptığı açıklamaların aksine, yürütme ayrıcalığına dayanarak belge ve delillerin teslimini engellemiş ve bu yolla soruşturmanın seyrini doğrudan etkilemiştir.

Savcı Cox'ın görevden alınması, Başkan Nixon açısından ciddi bir dönüm noktası teşkil etmiş ve hakkında impeachment sürecinin başlatılması yönünde kamuoyunda ve yasama organında baskıların artmasına yol açmıştır. Özellikle Temsilciler Meclisi üyelerine gelen yoğun taleplerin ardından, Temsilciler Meclisi Genel Kurulu, Adalet Komitesi'nin denetiminde yürütülecek özel bir soruşturma başlatılmasına karar vermiştir¹⁸⁰. Nixon'a yönelik gerçek suçlama maddelerinin oluşturulmasından bir süre önce, Adalet Komitesi "Başkanlık Azli İçin Anayasal Temeller" başlıklı ve Anayasa'da yer alan vatana ihanet, rüşvet veya diğer yüksek suçlar ve hafif suçlar ifadesini yorumlamayı amaçlayan bir rapor yayımlamıştır¹⁸¹. Bu raporda, görevden alma sürecine konu olabilecek fiillerin cezai nitelik taşımasının zorunlu olmadığı sonucuna ulaşılmıştır¹⁸². Ancak bu yoruma muhalif kalan azınlık üyelerden biri, Başkanın suçlandırılmasına ilişkin süreçte cezai yargılama standartlarının sıkı biçimde uygulanmaması durumunda, konunun hukuk zemininden uzaklaşarak siyasal bir tehdit aracına dönüşebileceğini ifade etmiştir¹⁸³. Bu bağlamda söz konusu rapor ve ortaya konan görüş ayrılıkları, sonraki dönemlerde gündeme gelecek impeachment süreçleri açısından önemli bir referans teşkil etmiştir.

Temsilciler Meclisi Adalet Komitesinde yürütülen kapsamlı soruşturma neticesinde Başkan Nixon hakkında üç ayrı suçlama maddesi hazırlanmış ve Komite tarafından oylanmıştır. Bu maddelerden ilki, Başkanın Watergate skandalına ilişkin yürütülen adli ve idari soruşturmaları engellemeye yönelik eylemleri dolayısıyla adaleti engelleme suçlamasına ilişkindir. İkinci madde ise, Nixon'ın federal kamu kurumlarını siyasal muhaliflerini hedef almak amacıyla kullandığı ve muhalif bazı özel kişilere yönelik yasa dışı girişimlerde bulunulmasına izin verdiği iddialarına dayanarak yetkiyi kötüye kullanma suçlamasını içermektedir. Üçüncü suçlama maddesi ise, Başkanın Temsilciler Meclisi Adalet Komitesi tarafından yürütülen soruşturma süreciyle iş birliği yapmayı reddetmesi nedeniyle ileri sürülmüştür¹⁸⁴.

¹⁸⁰ Dagmar S. Hamilton, "The Nixon Impeachment And Abuse Of Presidential Power" *Watergate and Afterward: The Legacy of Richard M. Nixon* ed. Leon Friedman – William F. Levantrosser (Westport: Greenwood Press, 1992), 200.

¹⁸¹ Hamilton, "The Nixon Impeachment", 200.

¹⁸² Hamilton, "The Nixon Impeachment And Abuse Of Presidential Power", 200.

¹⁸³ Brown, *High Crimes*, 87.

¹⁸⁴ Cole – Garvey, "Impeachment", 27.

Temsilciler Meclisi Adalet Komitesinde Başkan Nixon'a yönelik üç ayrı suçlama maddesinin kabulü süreci devam ederken, 24 Temmuz 1974 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, Başkan Nixon'ın bazı toplantılara ilişkin ses kasetlerini ve belgeleri teslim etmesini zorunlu kılan alt derece mahkemesi kararını¹⁸⁵ onaylamıştır¹⁸⁶. Bu karar, Başkan açısından yürütme ayrıcalığına dayalı direnişin sona ermesi anlamına gelmiş ve Nixon'ın söz konusu kayıtları teslim etmesi zorunlu hale gelmiştir. Yüksek Mahkeme kararının ardından yalnızca üç gün geçmesinin akabinde, Adalet Komitesi tarafından kabul edilen üç suçlama maddesi Temsilciler Meclisi Genel Kurulunun onayına sunulmak üzere sevk edilmiştir¹⁸⁷.

Yüksek Mahkeme tarafından verilen celp kararının ardından, Başkan Nixon üzerindeki siyasi ve toplumsal baskılar artmış ve görevde kalmaya devam etmesi halinde Temsilciler Meclisi tarafından suçlanıp Senato tarafından görevden alınma ihtimali ciddi şekilde gündeme gelmiştir¹⁸⁸. Bu gelişmeler doğrultusunda, 8 Ağustos 1974 tarihinde Nixon, televizyondan canlı yayımlanan bir ulusa sesleniş konuşmasıyla ertesi gün öğle saatlerinden itibaren geçerli olmak üzere başkanlık görevinden istifa edeceğini açıklamıştır¹⁸⁹. Nixon'ın istifasıyla boşalan başkanlık makamına anayasal usuller çerçevesinde Başkan Yardımcısı Gerald R. Ford geçmiştir. Başkan Ford, 8 Eylül 1974 tarihinde aldığı karar ile Nixon'ı tüm federal suçlamalardan affetmiş ve böylece Nixon'a ilişkin başlatılan impeachment süreci fiilen sona ermiştir¹⁹⁰.

3.6.3. Bill (William Jefferson) Clinton

Başkan Bill Clinton hakkında başlatılan impeachment sürecinin kökleri, 1978 yılına dayanmaktadır. O dönemde Arkansas Başsavcısı olan Clinton, eşi Hillary Rodham Clinton ile birlikte, yakın dostları Jim ve Susan McDougal ile Arkansas'taki White River kıyısında bir arazi yatırımına girişmiştir. Bu kapsamda taraflar, söz konusu araziye satın alabilmek amacıyla 202.000 Amerikan Doları tutarında bir borç almış ve 1979 yılında Whitewater Development

¹⁸⁵ Watergate skandalını soruşturmakla görevli Savcı Archibal Cox'un görevden alınmadan önce Columbia Bölgesi Birleşik Devletler Bölge Mahkemesi'ne yaptığı başvurusu olumlu sonuçlanmış ve Bölge Adliye Mahkemesi, Başkan ile diğer kişiler arasında yapılan toplantılara ilişkin kasetlerin ve çeşitli belgelerin sunulmasını zorunlu kılan bir karar vermişti ve celp çıkartmıştı. Ancak Bölge mahkemesindeki celp kararına itiraz edilmesi üzerine Yüksek Mahkeme davayı incelemiştir. Cole – Garvey, "Impeachment", 26-27.

¹⁸⁶ Cole – Garvey, "Impeachment", 26-27.

¹⁸⁷ Ertaş, "Amerikan Siyasi Tarihinde", 33.

¹⁸⁸ Brown, *High Crimes*, 87.

¹⁸⁹ Brown, *High Crimes*, 87.

¹⁹⁰ Brown, *High Crimes*, 87.

Corporation adlı şirketi kurarak arazi mülkiyetini bu şirkete devretmişlerdir¹⁹¹. Ancak ilerleyen süreçte, artan faiz oranları nedeniyle tatil konutlarına olan talebin azalması ve finansman temininde yaşanan zorluklar neticesinde, şirket iflas etmiş ve taraflar ciddi mali kayıplar yaşamıştır. Clinton ailesinin yaklaşık elli bin dolar zarar ettiği, McDougal ailesinin ise daha ağır bir finansal yük altına girdiği ifade edilmiştir. Bu gelişmelerin ardından dikkat çeken husus, her iki ailenin eşit ortaklık ilişkisine rağmen Clinton ailesinin daha az mali kayba uğramış olmasıdır. İlaveten, McDougal ailesinin daha sonra kurduğu başka bir şirket aracılığıyla meydana gelen mali kayıpların, Clinton ailesine maddi yarar sağlayacak şekilde aktarılmış olabileceği yönündeki iddialar gündeme gelmiştir. Bu ihtimaller üzerine, söz konusu ilişkilerin ve mali hareketlerin hukuki niteliğini değerlendirmek amacıyla ‘Whitewater soruşturması’ başlatılmıştır¹⁹².

Whitewater soruşturmasının sürdüğü dönemde, Başkan Bill Clinton’ın henüz Arkansas Valisi olarak görev yaptığı 1991 yılına ilişkin yeni bir iddia kamuoyuna yansımıştır. Paula Jones isimli bir kamu görevlisi, Arkansas’ın Little Rock kentindeki Excelsior Otel’inde yapılması planlanan resmi bir konferans öncesinde, bir eyalet polis memurunun kendisine yaklaşıp Vali Clinton’ın otel odasında kendisiyle görüşmek istediğini ilettiğini ve bu davet üzerine gerçekleşen kısa süreli buluşmada Clinton tarafından cinsel tacize uğradığını ileri sürmüştür¹⁹³. Clinton’ın Başkanlık görevine başlamasının ardından Paula Jones, üç yıl önce gerçekleştiği iddia edilen bu olay nedeniyle Clinton aleyhine bir cinsel taciz davası açmıştır. Davalı tarafın avukatları, Başkanın görevde olduğu süre boyunca yargılamanın ertelenmesi gerektiğini öne sürmüştü de ilgili mahkeme bu talebi reddetmiş ve yargılama sürecinin devam etmesine karar vermiştir¹⁹⁴.

1995 yılında, Başkan Bill Clinton ile özel bir ilişkisi olduğu iddia edilen Monica Lewinsky’nin ismi kamuoyunda duyulmaya başlamıştır. Lewinsky, önce gönüllü stajyer olarak, daha sonra ise maaşlı çalışan statüsünde Beyaz Saray’da görev yapmıştır. Clinton ile arasında özel bir ilişki olduğunu Lewinsky’den duyan bir arkadaşının, bu konuşmaları ses kaydı ile kayıt altına alarak Paula Jones’un avukatlarına teslim ettiği belirtilmiştir. Bu gelişme üzerine

¹⁹¹ 104. Kongre Senato Raporu, Investigation Of Whitewater Development Corporation And Related Matters Final Report, 161, <https://www.congress.gov/104/crpt/srpt280/CRPT-104srpt280.pdf> (erişim 18 Kasım 2024).

¹⁹² Daniel P. Franklin v.dğr. *The Politics of Presidential Impeachment* (Albany: SUNY Press, 2020),167-169.

¹⁹³ Clinton v. Jones, 520 U.S. 681, (1997), <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep520/usrep520681/usrep520681.pdf> (Erişim 17 Kasım 2024)

¹⁹⁴ Susan Low Bloch, “Assessing the Impeachment Of President Bill Clinton From A Post 9/11 Perspective”. *Georgetown Law Faculty Publications and Other Works* 1121 (2012),17-18.; İlgili mahkeme kararı için bk. <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep520/usrep520681/usrep520681.pdf> (Erişim 21 Kasım 2024).

Jones'un avukatları, Lewinsky'yi davanın aydınlatılmasına katkı sağlayabilecek önemli bir tanık olarak mahkemeye sunmuşlardır¹⁹⁵. Başkan Clinton, davaya ilişkin yeminli ilk ifadesinde Lewinsky'yi yalnızca birkaç kez gördüğünü ve aralarında herhangi bir ilişki bulunmadığını belirtmiş; ancak büyük jüri önünde verdiği ikinci yeminli ifadesinde, Lewinsky ile uygunsuz davranışlarda bulunduğunu kabul etmekle birlikte bu davranışların ilişki olarak nitelendirilemeyeceğini ileri sürmüştür. Yeminli beyanlar ile medyada ortaya çıkan ses kayıtlarının çelişkili olması kamuoyunda büyük tartışmalara yol açmış ve Başkan Clinton, büyük jüri ifadesinin hemen ardından televizyonda yaptığı açıklamada, “cevaplarım yasal olarak doğru olsa da eksikti, Bayan Lewinsky ile uygunsuz bir ilişkim oldu” ifadelerini kullanarak önceki beyanlarını dolaylı biçimde kabul etmiştir¹⁹⁶. Bu gelişmeler kamuoyuna ‘Monicagate’ skandalı olarak yansımıştır¹⁹⁷.

Başkan Clinton'ın kamuoyuna yönelik itirafının ardından süreç sona ermemiştir. Bağımsız Danışman Kenneth W. Starr, Eylül 1998'de, Kongre'ye soruşturmanın bulgularını ve buna eşlik eden altı ciltlik belgeleri içeren bir rapor sunmuştur¹⁹⁸. Raporun odak noktasını, Başkan Clinton'ın ‘yeminli ifade verme’ (perjury) ve Whitewater Soruşturması ile Jones Davasında ‘adaleti engelleme’ (obstruction of justice) gibi federal suçlar oluşturmuştur¹⁹⁹. Raporda ayrıca Clinton'ın halka ve Kongre'ye yalan söylemek suretiyle anayasal yetkisini kötüye kullandığı iddiası da yer almıştır²⁰⁰. Temsilciler Meclisi Adalet Komitesi ise, Starr'ın hazırladığı bu rapordan hareketle dört suçlama maddesi hazırlamıştır. Bu suçlama maddeleri Clinton'ın; Bir federal büyük jüri önünde yalan beyanda bulunması (Madde I), Paula Jones'un açtığı sivil davada keşif sürecinde yalan beyanda bulunması (Madde II), Jones davasında adaletin tesisini engellediği (Madde III), Temsilciler Meclisi Adalet Komitesi'ne yanlış beyanda bulunması ve yanıt vermemesi (Madde IV) oluşturmuştur²⁰¹.

Aralık 1998'de Temsilciler Meclisinde dört suçlama maddesinden birinci ve üçüncü maddeler (yemin altında sahte beyanda bulunmak ve adaleti engellemeye çalışmak) kabul edildi²⁰². Ocak 1999'da Temsilciler Meclisi üyelerinin suçlama maddelerini Senatoya

¹⁹⁵ Brown, *High Crimes*, 93.

¹⁹⁶ Brown, *High Crimes*, 95-97.

¹⁹⁷ <https://iowastatedaily.com/219354/uncategorized/watergate-to-interngate-the-media-loves-scandal/>

¹⁹⁸ Brown, *High Crimes*, 97; İlgili rapor için bk. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CDOC-105hdoc310/pdf/CDOC-105hdoc310.pdf> (Erişim 21 Kasım 2024).

¹⁹⁹ Stephen M. Griffin, “Presidential Impeachment in Tribal Times: The Historical Logic Of Informal Constitutional Change”, *Connecticut Law Review* 51/2 (2019), 436.

²⁰⁰ Brown, *High Crimes*, 97.

²⁰¹ Griffin, “Presidential Impeachment”, 436.

²⁰² Bloch, “Assessing the Impeachment”, 22.

sunmasıyla Başkan Clinton'ın Senato yargılaması başlamış oldu. Senato, Başkan Clinton'ı Temsilciler Meclisi tarafından kendisine yöneltilen suçlamalara yanıt vermek üzere mahkemeye çağırdı. Başkan Clinton kendisine yöneltilen tüm suçlamaları reddetti. Ayrıca her maddenin belirsiz olduğunu ve birden fazla suçlamanın aynı maddede toplandığını öne sürerek itiraz etti²⁰³. Diğer yandan Temsilciler Meclisi üyeleri ise yargılama boyunca Clinton'ın özel yaşamındaki davranışlarıyla ilgili suçlamalar ile bu davranışlarla ilgili olarak yemin altında yalan söyleme ve adaleti engelleme suçlamalarını birbirinden ayırmaya çalıştılar. Clinton'ın özel yaşamının suçlama konusu olmaması gerektiğini fakat yemin altında yalan söyleme ve adaleti engelleme suçlarının kasıtlı, planlı ve bilinçli bir şekilde ulusun adalet sistemini yozlaştıran kamusal eylemler olduğunu savundular²⁰⁴.

Senatodaki yargılama esnasında Senatörler arasında, Başkan için impeachment sonucu görevden almayı gerektirecek bir suç kavramının neyi ifade ettiği ve Clinton'ın davranışlarının bu seviyeye ulaşp ulaşmadığı konusunda bir fikir ayrılığı yaşanmıştır. Mahkûmiyet yönünde oy kullanan Senatörler, söz konusu Başkanlık görevi kötüye kullanma eylemlerinin ciddiyetine dikkat çekerek milletin güvenini ihanetle sarsan bir Başkanın görevden alınması gerektiğini ifade ederken; beraat yönünde oy kullanan Senatörler ise, bu bayağı davranışların elbette kınanması gerektiğini ancak Başkanın bu eylemlerinin belirgin bir şekilde Başkanlık göreviyle ilgisi olmadığını ve ülke için ciddi bir tehlike oluşturmadığından suçlanabilir bir eylem olarak değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmiştir²⁰⁵.

Nihayet Şubat 1999'da Senato'da yapılan oylamada, 100 senatörden 45'i Başkan Clinton'ın suçlu olduğuna, 55'i ise suçsuz olduğuna karar vermiştir. Böylece Anayasa gereği mahkûmiyet için aranan üçte iki çoğunluk sağlanamamış ve Başkan Bill Clinton, ağır suçlar ve hafif suçlar suçlamasından beraat etmiştir²⁰⁶. Bu karar, yalnızca somut bir davanın sonucu olmakla kalmamış, aynı zamanda Başkanın görevden alınmasını gerektirecek fiillerin niteliğine ilişkin anayasal yorumlara da ışık tutmuştur. Zira kararın gerekçelendirilmesinde, isnat edilen eylemin suç teşkil edip etmediğinden ziyade, bu fiilin kamu görevleriyle doğrudan ilişkili olup olmadığı ve Başkanın anayasal sorumluluklarını yerine getirme yetisi üzerinde etkili olup olmadığı esas alınmıştır²⁰⁷. Bu yönüyle Clinton davası, ileride gündeme gelebilecek impeachment süreçleri bakımından emsal teşkil eden bir içtihat niteliği kazanmıştır.

²⁰³ Brown, *High Crimes*, 108-109.

²⁰⁴ Bowman, *High Crimes and Misdemeanors*, 223.

²⁰⁵ Cole – Garvey, "Impeachment", 30.

²⁰⁶ https://www.senate.gov/legislative/LIS/roll_call_votes/vote1061/vote_106_1_00017.htm

²⁰⁷ Brown, *High Crimes*, 115.

3.6.4. Donald John Trump

Donald John Trump, ABD'nin 45. Başkanı olarak 2017 yılında göreve gelmiştir²⁰⁸. Hakkında çok sayıda ceza soruşturması ve hukuk davası açılmış olmasıyla birlikte, iki kez Temsilciler Meclisi tarafından suçlanan ve Senato'da yargılanan ilk Devlet Başkanı unvanına sahiptir. Bu yönüyle Başkan Trump, Amerikan siyasal ve anayasal tarihinde impeachment mekanizmasının işleyişi bakımından özel bir yere sahiptir²⁰⁹.

Başkan Donald J. Trump'a yönelik ilk impeachment süreci, 25 Temmuz 2019 tarihinde Trump ile Ukrayna Devlet Başkanı Volodymyr Zelensky arasında gerçekleşen telefon görüşmesine dayanmaktadır. Söz konusu görüşme esnasında, Başkan Trump'ın 2020 başkanlık seçimlerindeki olası rakibi olan Joe Biden'ın geçmişteki faaliyetlerine ilişkin bir soruşturma başlatılması talebinde bulunduğu iddia edilmiştir²¹⁰. Bu iddialar, görüşmeye dair bilgileri içeren bir ihbarın kimliği açıklanmayan bir federal istihbarat görevlisi tarafından yapılması üzerine, kamuoyuna yansımış ve Temsilciler Meclisi tarafından resmi bir impeachment süreci başlatılmıştır²¹¹.

Kamuoyuna yansıyan iddiaların ardından, Temsilciler Meclisi Adalet Komitesi tarafından hazırlanan dört bölümden oluşan rapor çerçevesinde Başkan Trump'a yönelik iki ayrı suçlama maddesi belirlenmiştir. Bunlardan ilki olan 'yetkiyi kötüye kullanma' (abuse of power) suçlaması, raporun üçüncü bölümünde 'telefon görüşmesinden önce', 'telefon görüşmesi' ve 'telefon görüşmesinden sonra' şeklinde başlıklarla incelenmiştir. Telefon görüşmesinden önce başlığında Ukrayna Devlet Başkanı Zelensky'nin kısa süre önce seçildiği, ülkesinin Rusya ile ciddi bir çatışma içinde olduğu ve bu süreçte hem Kongre tarafından tahsis edilen askerî yardıma hem de ABD Başkanı ile Oval Ofis'te bir görüşmeye ihtiyaç duyduğu ifade edilmiştir. Telefon görüşmesi başlığı altında ise, 25 Temmuz 2019 tarihli görüşmede Zelensky'nin geçmişteki Amerikan savunma desteği için teşekkür ettiği ve daha fazla tanksavar silahı satın almak istediğini belirttiği; buna karşılık Başkan Trump'ın kendisinden "bir iyilik" yapmasını talep ettiği belirtilmiştir. Bu kapsamda Trump'ın, 2020 seçimlerindeki muhtemel rakibi eski Başkan Yardımcısı Joseph R. Biden, Jr. Hakkında ve 2016 seçimlerine dair, Rusya değil Ukrayna'nın müdahale ettiğine dair bir komplo teorisine ilişkin soruşturmaların

²⁰⁸ <https://www.trumplibary.gov/trumps/president-donald-j-trump> (Erişim 24 Kasım 2024).

²⁰⁹ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 104-105.

²¹⁰ Jean Galbraith, "Contemporary Practice Of The United States Relating To International Law", *American Journal of International Law* 113/1 (2019), 495.

²¹¹ Ertaş, "Amerikan Siyasi Tarihinde", 65-66.

başlatılmasını kamuoyuna duyurmasını istediği kaydedilmiştir. Telefon görüşmesinden sonra başlığında ise, Trump'ın Ukrayna üzerindeki baskıyı artırdığı, Oval Ofis toplantısını bir pazarlık unsuru olarak sürekli gündeme getirdiği ve 391 milyon dolarlık askerî yardımı askıya aldığı ifade edilmiştir. Raporda, bu eylemlerin yetkinin kötüye kullanılması suretiyle anayasal görevlerin ihlali anlamına geldiği ve Başkanın görevden alınmasını gerektirecek ölçüde ciddi olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, söz konusu davranışların ulusal güvenliği tehlikeye attığı ve seçimlerin bütünlüğüne zarar verdiği vurgulanmıştır²¹².

İkinci suçlama maddesi olan 'Kongre'nin işleyişinin engellenmesi' (*obstruction of Congress*) iddiası ise, raporun dördüncü bölümünde ele alınmıştır. Buna göre, Başkan Trump, Temsilciler Meclisi'nin yürüttüğü suçlama soruşturmasını engellemek amacıyla her türlü imkânı kullanmıştır. Trump'ın doğrudan talimatı doğrultusunda, Beyaz Saray ve diğer yürütme organları, Kongre tarafından çıkarılan celplere tek bir belge dahi sunmayı reddetmiştir. Ayrıca Başkan, tanıkların ifade vermelerini engellemiş; ifade vermeyi kabul edenlere yönelik kariyerlerini tehdit edecek söylemlerde bulunmuş ve bir tanığa Kongre huzurunda verdiği canlı ifade sırasında saldırıda bulunmuştur. Buna karşın, Ulusal Güvenlik Konseyi, Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı gibi çeşitli devlet kurumlarından bazı yetkililer, Başkanın bu yöndeki talimatlarını görmezden gelerek Temsilciler Meclisi ile iş birliği yapmıştır. Ancak nihayetinde, dokuz üst düzey yetkili Trump'ın emirlerine uymuş ve Kongre'nin yasal celplerini yerine getirmemiştir. Raporda, tüm bu eylemlerin anayasal bir ihlal oluşturduğu, bu nedenle Kongre'nin seçimlere bir yıldan az bir süre kalmış olmasına rağmen beklemeksizin harekete geçmesi gerektiği vurgulanmıştır²¹³.

Temsilciler Meclisi Adalet Komitesi tarafından hazırlanan raporun Genel Kurula havalesi sonrasında, Başkan Donald John Trump hakkında ağır suçlar ve hafif suçlar nedeniyle başlatılan suçlama sürecine ilişkin olarak düzenlenen yetkiyi kötüye kullanma ve Kongreyi engelleme suçlamaları, 18 Aralık 2019 tarihinde Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmiştir²¹⁴. Suçlama önergesini sunmak ve yargılamayı Temsilciler Meclisi adına takip etmek üzere görevlendirilen yedi temsilcinin, 15 Ocak 2020 tarihinde suçlama önergesini Senatoya

²¹² Temsilciler Meclisi Adalet Komitesi, *Başkan Donald J. Trump'ın Azli Hakkında Rapor*, <https://docs.house.gov/billsthisweek/20191216/CRPT-116hrpt346.pdf> (Erişim 24 Kasım 2024).

²¹³ Temsilciler Meclisi Adalet Komitesi, *Başkan Donald J. Trump'ın Azli Hakkında Rapor*, <https://docs.house.gov/billsthisweek/20191216/CRPT-116hrpt346.pdf> (Erişim 24 Kasım 2024).

²¹⁴ Temsilciler Meclisi Genel Kurulunda, yetkiyi kötüye kullanmaya dair suçlama önergesi 230'a 197 oyla; Kongreyi engellemeye dair suçlama önergesi 229'a 198 oyla kabul edilmiştir. <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-resolution/755/all-actions?overview=closed&q=%7B%22roll-call-vote%22%3A%22all%22%7D> (Erişim 24 Kasım 2024).

sunmasıyla birlikte yargılama resmen başlamıştır²¹⁵. Bununla birlikte, Senato'daki tartışmalar suçlama önergesinin resmen tesliminden önce başlamıştır. Senatör Lindsey Graham, Temsilciler Meclisi henüz oylama yapmadan önce Trump'ı beraat ettirme kararı verdiğini açıklamıştır. Senato Çoğunluk Lideri Mitch McConnell ise, yargılamada tarafsız bir jüri üyesi olmayacağını ve Senato'da izlenecek prosedürlerin Beyaz Saray ile eşgüdüm içerisinde belirleneceğini ifade etmiştir. Senatör Graham ve McConnell'in bu açıklamaları, Senato'da yürütülecek azil yargılamasının; jüri üyelerinin tarafsızlığı ve delillerin nesnel biçimde değerlendirilmesi ilkelerine dayalı bir yargılamadan ziyade siyasi bir süreç olduğu yönündeki kanaatleri kuvvetlendirmiştir²¹⁶.

Senato yargılaması başladığında, Temsilciler Meclisi tarafından görevlendirilen yedi temsilci ile Başkan Trump'ın avukatları arasında, ağır suçlar ve hafif suçlar ifadesinin cezai bir fiil ya da başka bir hukuki ihlal kanıtı gerektirip gerektirmediği hususunda görüş ayrılığı yaşanmıştır. Temsilciler Meclisi, önceki impeachment süreçleriyle de uyumlu olarak, Anayasada yer alan bu ifadenin mutlaka cezai nitelikte bir eylemi içermesi gerektiğini savunmuştur. Buna karşın Başkan Trump'ın avukatları, suçlamaya konu fiilin ancak yerleşik hukuku ihlal eden bir davranış olması halinde geçerlilik kazanacağını ve Trump'a yöneltilen suçlamaların hiçbirinin bir suç unsurunu ya da hukuka aykırılığı içermediğini, dolayısıyla anayasal eşiği karşılamadığını ileri sürmüşlerdir.

Senato gündemindeki bir diğer tartışma ise, Senato'nun kendi tanıklarını çağırma yetkisine sahip olup olmadığına ilişkindir. Temsilciler Meclisi temsilcileri, yürütme organına ait bazı belgeler ile eski Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton başta olmak üzere çeşitli Beyaz Saray yetkililerinin ifadelerinin temini amacıyla Senato tarafından celpler çıkarılmasını talep etmiş, ancak bu talep yalnızca kırk dokuz senatörün desteğini alabilmiş ve Senato tarafından reddedilmiştir. Bu durum sonucunda yargılamada dikkate alınan delil kaydı, yalnızca Temsilciler Meclisi tarafından sunulan materyallerle sınırlı kalmıştır²¹⁷.

Senato Çoğunluk Lideri'nin tarafsız olmayacağını açıkça belirtmesi ve senatörlerin usule ilişkin kararları dahi Trump lehine değerlendirmeleri, partilere olan sadakatin hukukun üstünlüğü ve demokratik ilkelere bağlılığın önüne geçtiğini göstermektedir²¹⁸. Daha önceki

²¹⁵ Galbraith, "Contemporary Practice", 502.

²¹⁶ Brian L. Owsley, Due Process And The Impeachment Of President Donald Trump", *University of Illinois Law Review* 2020/67 (2020), 78.

²¹⁷ https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S4-4-9/ALDE_00000035/#essay-19 (Erişim 25 Kasım 2024).

²¹⁸ David M. Driesen, "Donald Trump And The Collapse Of Check and Balance". *SMU Law Review Forum* 77 (2024), 203.

impeachment süreçleri incelendiğinde, Senato’da bu denli belirgin partizan bir tutumun sergilendiği başka bir örneğe rastlanmamaktadır. Bu yönüyle Başkan Trump’a ilişkin yürütülen impeachment süreci, benzerlerinden ayrılan özgün bir örnek teşkil etmektedir. Nitekim Senato’daki oylamada, senatörlerin bu partizan tutumlarını sürdürdükleri görülmüş ve Başkan Trump, hakkında düzenlenen her iki suçlamadan da beraat etmiştir²¹⁹.

Beraat kararlarıyla birlikte Başkan Trump’ın ilk impeachment süreci kapanmış olsa da görev süresinin son döneminde yaşanan gelişmeler, yeni bir süreci gündeme getirmiştir²²⁰. Kasım 2020’de gerçekleşen ABD Başkanlık seçiminde Trump’ın rakibi Demokrat aday Joe Biden seçimin galibi olmuştur²²¹. Ocak 2021’de, Joe Biden’in seçim zaferinin resmen onaylanacağı yani Trump’ın görevi resmen devredeceği Kongre oturumu esnasında, binlerce Trump destekçisinin Kongre’ye yürüyerek oy sayım sürecini engellemeye çalıştığı görülmüştür. Seçim sonrasında ABD Kongre Binası’na yönelik gerçekleştirilen saldırı, Trump hakkında başlatılan ikinci impeachment sürecinin başlangıç noktası olmuştur. 6 Ocak 2021’de Joe Biden’in kazandığı 2020 başkanlık seçimlerini onaylamak üzere toplanan Kongre’ye, binlerce Trump destekçisi vatandaş yürümüş ve oy sayımını durdurmaya çalışmıştır²²². Söz konusu saldırının Trump’ın teşvikleriyle gerçekleştiği ve bunun bir darbe girişimi niteliği taşıdığı yönündeki iddialar, ABD kamuoyunda ve basınında geniş yankı uyandırmıştır²²³. Olayların ardından Temsilciler Meclisi, herhangi bir soruşturma yürütmeden, kamuya açık delillere dayanarak Trump’ı “isyana teşvik” suçlamasıyla itham eden ve tek maddeden oluşan bir suçlama önergesi hazırlamış; söz konusu önerge, Trump’ın görev süresi henüz sona ermeden Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Ancak bu süreçteki Senato yargılaması, Trump’ın görevinden ayrılmasının ardından başlamıştır²²⁴.

Yargılama süreci başladığında, Senato’nun görev süresi sona ermiş bir başkanı yargılama konusunda anayasal yetkiye sahip olup olmadığı yönünde tartışmalar yaşanmıştır. Eski bir Başkanın, görev süresi sırasında gerçekleşen fiiller nedeniyle Senato tarafından

²¹⁹ Senatoda yapılan 5 Şubat 2020’deki oylamada Başkan Donald J. Trump, yetkiyi kötüye kullanmaya dair suçlama maddesinden 52’ye 48 oyla; Kongreyi engellemeye dair suçlama maddesinden 53’e 47 oyla aklanmıştır. <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-resolution/755/all-actions?overview=closed&q=%7B%22roll-call-vote%22%3A%22all%22%7D> (Erişim 26 Kasım 2024).

²²⁰ Ertaş, “Amerikan Siyasi Tarihinde”, 66.

²²¹ <https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanlik-secimleri-2020/abdde-59-baskanlik-secimlerini-joe-biden-kazandi/2035657> (Erişim 26 Kasım 2024).

²²² David Pion-Berlin v.dğr. “The Trump Self-Coup Attempt: Comparisons and Civil–Military Relations”. *Government and Opposition* 58/4 (2023), 789.

²²³ <https://edition.cnn.com/2021/11/05/politics/january-6-timeline-trump-coup/index.html> (Erişim 26 Kasım 2024).

²²⁴ Başkan Trump’ın suçlama maddesi ve gerekçesi. https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S4-4-9/ALDE_00000035/#ALDF_00000369 (Erişim 26 Kasım 2024).

yargılanıp yargılanamayacağı sorusu üzerine yapılan bilgilendirme ve müzakerelerin ardından, Senato 56'ya karşı 44 oyla böyle bir yetkisi olduğuna açıkça karar vermiştir²²⁵. Senatörlerin çoğunluğu, geçmişteki örneklerde olduğu üzere, görevde olmayan kamu görevlilerinin de Senato tarafından yargılanabileceği ve her ne kadar görevden alma artık mümkün olmasa da mahkûmiyet halinde bu kişilerin gelecekte kamu görevi üstlenmelerinin engellenebileceği kanaatine varmıştır²²⁶.

Senato'nun eski Başkan Trump'ı yargılamaya ilişkin yetkili olduğu yönündeki kararının ardından, bu kez yargılamanın esasına dair tartışmalar gündeme gelmiştir. Tartışmanın odağında, Trump'ın isnat edilen eylemlerinin suç teşkil edip etmediği yer almıştır. Trump'ın avukatları, kendisine yöneltilen suçlamaların temelinde yer alan miting konuşmasının²²⁷, Anayasa ile güvence altına alınan ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ve bu konuşmanın suç unsuru oluşturmadığını savunmuştur²²⁸. Nihayet Şubat 2021 tarihinde gerçekleştirilen oylamada, Trump'ın suçlu olduğuna ilişkin 57 oya karşılık, suçlu olmadığına dair 43 oy kullanılmış; ancak anayasal olarak mahkûmiyet için gerekli olan üçte iki çoğunluk sağlanamadığından, eski Başkan Trump hakkında düzenlenen tek suçlama maddesi bakımından beraat kararı verilmiştir.²²⁹ Sonuç olarak, hakkında iki kez impeachment süreci yürütülen Donald Trump, her iki yargılamada da beraat etmiş tek Başkan olarak ABD siyasi tarihine geçmiştir.

4. LATİN AMERİKA ÜLKELERİNDE IMPEACHMENT USULÜ VE ÖRNEKLERİ

Başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerde 'impeachment' mekanizması, anayasal çerçevede devlet başkanının görevden alınmasını mümkün kılan bir denetim yoludur. Bu mekanizma yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nde değil, sistemin uygulandığı diğer

²²⁵ *Senato Tutanakları*, 117. Kongre, 1. Oturum, c. 167, sayı 24, Washington, 9 Şubat 2021, 589, <https://www.congress.gov/117/crec/2021/02/09/CREC-2021-02-09.pdf> (Erişim 26 Kasım 2024).

²²⁶ Cole - Garvey, "Impeachment", 37-38.

²²⁷ Eski Başkan Trump, 6 Ocak 2021'deki konuşmasında "'Sonuna kadar savaşacağız. Ve eğer sonuna kadar savaşmazsanız, artık bir ülkeniz olmayacak," dedi. Konuşmanın devamı için bk. <https://www.npr.org/2021/02/10/966396848/read-trumps-jan-6-speech-a-key-part-of-impeachment-trial> (Erişim 26 Kasım 2024).

²²⁸ https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S4-4-9/ALDE_00000035/#ALDF_00000369 (Erişim 26 Kasım 2024).

²²⁹ https://www.senate.gov/legislative/LIS/roll_call_votes/vote1171/vote_117_1_00059.htm (Erişim 26 Kasım 2024).

lkelerde de anayasal düzlemde yer bulmuştur. Her ülkenin anayasasında bu sürece ilişkin farklı usuller benimsenmiştir. Ancak hemen hepsinde temel hedef, yürütme organının cezai sorumluluğunun sağlanmasıdır. Bu başlık altında, Latin Amerika lkelerinde impeachment usulüne genel bir bakış sunulacak; ardından Brezilya, Meksika, Bolivya ve Venezuela rnekleri üzerinden süreçlerin işleyişi ve ilgili devlet başkanları çerçevesinde değerlendirmeler yapılacaktır.

4.1. Genel Olarak

Latin Amerika lkelerinin önemli bir kısmında başkanlık sistemi benimsenmiş olup bu yönüyle bölge, başkanlık rejimlerinin incelenmesi bakımından dikkat çeken bir örüntü sunmaktadır. Ancak söz konusu sistemin bu coğrafyadaki uygulamaları, ABD’deki örnek kadar istikrarlı ve başarılı bir seyir izlememiştir. Latin Amerika’da başkanlık rejimi tarihsel olarak kırılgan ve dalgalı bir gelişim gstermiştir²³⁰. Bu ülkelerde genellikle doğrudan halkoyuyla seçilen bir devlet başkanının karşısında Senato ve Temsilciler Meclisi’nden oluşan çift meclisli bir yasama organı yer almaktadır. Yapısal açıdan ABD modeliyle benzerlikler gösteren bu lkelerdeki işleyiş, ABD modelinden ayrılmaktadır.

Latin Amerika’daki seçim süreçlerinin çoğunlukla zgr ve adil olmayan bir biçimde gerçekleşmesi, rejimin istikrarını zedeleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır²³¹. Ayrıca, Başkan’a tanınan geniş yetkiler, Başkanın yasama organı üzerinde baskı kurmasını mümkün kılmakta; bu da zamanla yasamanın yürütmeye bağımlı hâle gelmesine yol açmaktadır. Başkanın sahip olduğu bu asimetrik güç dağılımı, sistemin demokratik denetim mekanizmalarını zayıflatmakta ve yürütme erkini oldukça baskın bir pozisyona tařıtmaktadır²³². Bu durum, kuvvetler ayrılığı ilkesinin sağlıklı biçimde işlemesini engelleyen başlıca etkenlerden biridir. Nitekim ABD sisteminden farklı olarak Latin Amerika lkelerinde, kuvvetler arasında kurumsal bir denge tesis edilememiştir.

Öte yandan, Latin Amerika toplumlarında Güney ve Orta Amerika’da yerleşik halkın, ordu mensuplarına ve generallere yönelik tarihsel bağlılıklarını sürdürdükleri gözlemlenmektedir. Duverger’in ifadesiyle bu bağlılık, zamanla “şatafatlı askeri gösterilere”

²³⁰ Giovanni Sartori, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*, ev. Ergun zbudun (Ankara: Yetkin Yayınları,1997),124.

²³¹ Duverger, *Siyasal Rejimler*, 82-84.

²³² Duverger, *Siyasal Rejimler*, 83.

duyulan hayranlıkla birleşmiş ve silahlı kuvvetleri rejimin bir tür teminatı konumuna taşımıştır²³³. Bu nedenle, 1990'lı yıllara kadar Latin Amerika'da anayasal görevden alma süreci olan impeachment mekanizmasına büyük ölçüde başvurulmamıştır. Soğuk Savaş yıllarında, görevden alınması arzu edilen Devlet Başkanlarının uzaklaştırılması genellikle silahlı kuvvetlerin müdahalesiyle, yani askeri darbeler yoluyla sağlanmıştır²³⁴. Bu dönemde anayasal suçlama mekanizmasının uygulandığı tek örnek olarak, 1955 yılında Panama Devlet Başkanı José Ramón Guizado'nun görevden alınması gösterilmektedir²³⁵.

1990'lı yıllardan itibaren Latin Amerika'da impeachment yoluna başvurma sıklığında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Örneğin, Arjantin'de 1983 ile 2018 yılları arasında Kongre'ye toplam 87 suçlama önergesi sunulmuş; ancak bu süreçlerin hiçbirisi Devlet Başkanının görevden alınmasıyla sonuçlanmamıştır²³⁶. Brezilya'da ise 1990 ile 2018 yılları arasında Kongre'ye 193 suçlama önergesi verilmiş; ancak bu önergelerden yalnızca 1992 yılında Fernando Collor de Mello ve 2016 yılında Dilma Rousseff hakkında başlatılan suçlamalar görevden alma ile neticelenmiştir. Her ne kadar birçok önerge görevden alma kararıyla sonuçlanmamış olsa da bu sayıların yüksekliği Latin Amerika ülkelerinde impeachment mekanizmasının eskiye nazaran giderek kurumsallaştığını ve ilerleyen süreçlerde sistemin işleyişinde daha etkili bir anayasal denetim aracı olarak kullanılacağını göstermektedir²³⁷.

Latin Amerika'da, yürütme organının tarihsel olarak son derece güçlü bir pozisyonu olduğu ve yasama organının zamanla fiilen yürütmeye bağımlı hâle geldiği daha önce ifade etmiştik. Bu olgunun temelinde, Başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesi ve yasama organı üzerinde etkili olmasını sağlayan çeşitli anayasal araçlara sahip olması yatmaktadır²³⁸. Öte yandan impeachment mekanizmasının benimsenmesi, yasamanın yürütme karşısındaki bu fiili bağımlılığını kısmen bertaraf etmiş ve böylelikle yasama organına yürütmeyi denetleme yetkisi kazandırmıştır. 19. yüzyıldan itibaren ise impeachment usulü Latin Amerika ülkeleri anayasalarının tamamında yer almaya başlamıştır. Kongre'nin Başkan üzerindeki denetim yetkisi, sonraki anayasal reformlarla güçlenmiş ve Latin Amerika coğrafyasında güçlü bir

²³³ Duverger, *Siyasal Rejimler*, 83.

²³⁴ Aníbal Pérez-Liñán, "Impeachment or Backsliding? Threats to Democracy in the Twenty-First Century". *Revista Brasileira de Ciências Sociais* 33/98 (2018), 2.

²³⁵ Aníbal Pérez-Liñán, *Presidential Impeachment And The New Political Instability In Latin America* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 6.

²³⁶ Liñán, "Impeachment or Backsliding?", 2.

²³⁷ Mariana Llanos - Aníbal Pérez-Liñán, "Oversight or Representation? Public Opinion and Impeachment Resolutions in Argentina and Brazil". *Legislative Studies Quarterly* 46/2 (2021), 357-358.

²³⁸ Latin Amerika ülkelerinde Başkan çoğunlukla kabine atamaları, görevden alma, veto hakkı ve gündem belirleme yetkilerine sahiptir. Llanos – Liñán, "Oversight or Representation?", 360.

yasama organı ile doğrudan halk tarafından seçilen güçlü bir Başkanı bir araya getiren karma bir anayasal yapının oluşmasına zemin hazırlamıştır²³⁹.

Latin Amerika’da impeachment mekanizmasına başvurma sıklığının zaman içerisinde artış göstermesinin, bu mekanizmanın ‘istenmeyen başkanlar’ karşısında izlenecek anayasal bir yol olarak görülmesi olduğu savunulmaktadır²⁴⁰. Bu bağlamda, geçmişte askeri darbelerin devreye girdiği durumların, günümüzde yerini impeachment süreçlerine bıraktığı ve bu süreçlerin bazı yönleriyle neo-darbelerle özdeşleştirilebileceği yönündeki görüşler doktrinde tartışılmaktadır²⁴¹. Tartışmaların merkezini, halk tarafından seçilmiş bir başkanın görev süresi dolmadan anayasal yollarla görevden alınabilmesi konusu oluşturmaktadır. Bu durum, Latin Amerika literatüründe ‘kesintiye uğramış başkanlık’ (interrupted presidency) olarak tanımlanmakta ve bir başkanın anayasal görev süresi sona ermeden önce olağanüstü yöntemlerle görevden ayrılmak zorunda kalması şeklinde açıklanmaktadır. Bununla birlikte, impeachment süreci neticesinde suçlu bulunan bir başkanın görevden alınması, 1960lı ve 1970li yıllarda bölgeyi derinden etkileyen askerî darbelerin aksine, Devlet Başkanının görevini sona erdirse de demokratik düzeni ortadan kaldırmamaktadır²⁴².

Latin Amerika’nın demokrasi pratiği göz önünde bulundurulduğunda, yürütmenin sıklıkla kuvvetler ayrılığı ilkesini zayıflattığı görülmektedir²⁴³. Suçlama usulü ise başkanlık sisteminde kuvvetler ayrılığına verilen bu zararın önüne geçmeye yarayan önemli bir enstrümandır. Bu noktada impeachment, Latin Amerika coğrafyasında tıpkı ABD’de olduğu gibi denge-denetim mekanizmasının işletilmesi açısından önemli bir anayasal araç olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle, yalnızca başkanlık sürecini kesintiye uğratması nedeniyle impeachment mekanizmasını neo-darbelerle özdeşleştirmenin, geçmişte askeri müdahalelerle ağır şekilde zarar görmüş olan bölge demokrasisi açısından son derece riskli bir bakış açısı olduğunu ve gelecekte başkanlık sistemine yönelik anayasal sadakati zedeleyici sonuçlar doğurma potansiyeline sahip olduğu kanaatindeyiz.

4.2. Impeachment Usulüne Tâbi Olan Kişiler

²³⁹ Llanos - Liñán, “Oversight or Representation?”, 359-360.

²⁴⁰ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 115.

²⁴¹ Liñán, “Impeachment or Backsliding?”, 6.

²⁴² Leiv Marsteintredet v.dğr., “Paraguay And The Politics Of Impeachment”, *Journal of Democracy* 24/4 (2013), 111.

²⁴³ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 116.

Impeachment usulüne tâbi kişiler denildiğinde ilk olarak Devlet Başkanları akla gelmekle birlikte, bu sürece tâbi tutulabilecek kişiler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. İlk olarak Brezilya’da, hâlen yürürlükteki 1988 Anayasası, önceki anayasal düzenlemelere kıyasla impeachment usulüne tâbi olabilecek kişilerin kapsamını oldukça genişletmiştir. Brezilya’da daha önceki anayasalarda yalnızca Devlet Başkanı, Başkan Yardımcısı, Bakanlar ve Federal Yüksek Mahkeme yargıçları hakkında impeachment süreci öngörülürken, 1988 Anayasası’nda bu listeye Cumhuriyet Başsavcısı, Federal Genel Danışman, Federal Sayıştay üyeleri, Yüksek Mahkeme üyeleri ve daimî diplomatik misyon temsilcileri de dahil edilmiştir²⁴⁴. Ancak bu kişiler hakkında uygulanacak tek tip bir impeachment usulü bulunmamaktadır. Suçlandırma usulü, yetki sahibi oldukları makama göre değişiklik göstermektedir. Brezilya Anayasası’nın 51. maddesi uyarınca, sadece Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Federal Yüksek Mahkeme üyeleri, Cumhuriyet Başsavcısı ve Devlet Avukatı Genel Danışmanı Senato’da yargılanabilmektedir. Diğer yetkililer ise, Anayasa’nın 52. maddesi uyarınca Federal Yüksek Mahkeme önünde yargılanmaktadır²⁴⁵.

Meksika’da, Anayasa’nın 108. maddesi uyarınca, Devlet Başkanının yanı sıra Valiler, Eyalet Meclisi temsilcileri, Eyalet Yüksek Mahkeme Hakimleri ve Yerel Yargı Konseyi üyeleri hakkında suçlama süreci başlatılabilmektedir. Bununla birlikte, 110. madde uyarınca Senatörler, Milletvekilleri, Yargı Konseyi üyeleri, Bakanlar, Başsavcı, federal düzeyde görev yapan Hakim ve Yargıçlar, Seçim Kurulu Üyeleri, Danışmanları ve Genel Sekreteri, Seçim Kurulu Hakimleri ile Anayasal Özerk Kurum Temsilcileri ve Devlete ait ya da merkezî olmayan kuruluşlarda görev yapan müdür düzeyindeki yetkililer de bu mekanizmaya tâbidir²⁴⁶. Bu düzenlemeden hareketle Meksika’da, suçlandırma usulüne tâbi kişilerin kapsamının oldukça geniş tutulduğunu söylemek mümkündür. Özellikle yargı organı mensuplarının da bu kapsamda yer alması, yargı bağımsızlığı açısından sakıncalı bulunmaktadır. Diğer yandan, yargı mensuplarının bu usulle suçlandırılmasının kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle ilgili düzenlemelerin iptal edilmesi gerektiği yönünde eleştiriler dile getirilmektedir²⁴⁷.

²⁴⁴ Alexandra Rattinger, “The Impeachment Process of Brazil: A Comparative Look at Impeachment in Brazil and the United States”. *The University of Miami Inter-American Law Review* 49/1 (2017), 140.

²⁴⁵ Brezilya Anayasası, https://www.stf.jus.br/arquivo/cms/legislacaoConstituicao/anexo/brazil_federal_constitution.pdf (Erişim 04 Ocak 2025).

²⁴⁶ Meksika Anayasası, https://www.oas.org/ext/Portals/33/Files/Member-States/Mex_intro_txtfun_eng.pdf (Erişim 04 Ocak 2025).

²⁴⁷ Jesús Manuel Orozco Pulido, “Constitutional Means For Congress Participate In The Sanction Of Judges. A Critic To The Impeachment Against Judges In Mexico”. *LUISS School of Government* 56 (2020), 13.

Bolivya’da, Anayasa’nın 184. maddesi uyarınca, Devlet Başkanı ve Başkan Yardımcısı impeachment usulüne tâbi kamu görevlileri arasında yer almaktadır. Anayasal düzenlemeye göre, bu kişilere yönelik suçlama yetkisi, Çok Uluslu Yasama Meclisi²⁴⁸’ne tanınmıştır. Söz konusu süreç, Savcı ya da Başsavcı tarafından talep edilmesi ve Meclis’in hazır bulunan üyelerinin üçte ikisinin onayıyla başlatılabilmektedir²⁴⁹. Bolivya’daki sistemin ayırt edici yönlerinden biri, suçlanan Devlet Başkanı veya Başkan Yardımcısının yargılama sürecinin yasama organı olan Senato tarafından değil, doğrudan yargı erki içerisinde yer alan Yüksek Adalet Mahkemesi tarafından yürütülmesidir²⁵⁰. Bu durum, Bolivya’da impeachment mekanizmasının diğer Latin Amerika ülkelerine kıyasla yargısal denetim boyutunun daha belirgin olduğunu göstermektedir.

Venezuela’da ise, Anayasa’nın 266. maddesi, hangi üst düzey kamu görevlilerinin impeachment usulüne tâbi olacağını açık biçimde düzenlemiştir. Buna göre; Devlet Başkanı, Başkan Yardımcısı, Ulusal Meclis üyeleri, Yüksek Adalet Mahkemesi yargıçları, Bakanlar, Başsavcı, Genel Savcı, Halk Savunucusu (Ombudsman), eyalet valileri, Ulusal Silahlı Kuvvetler’e mensup generaller ve deniz kuvvetleri amiralleri ile Venezuela’nın diplomatik misyon başkanları bu sürece tâbidir²⁵¹. Venezuela’da suçlandırma kapsamı bu denli geniş tutularak yalnızca yürütme organı değil; yasama, yargı ve askeri bürokrasi de anayasal denetim mekanizmalarına tâbi kılınmıştır.

4.3. Impeachment Usulüne Konu Olan Fiiller

Impeachment sürecinin başlatılmasına neden olan fiiller, ülkelerin anayasal düzenlemelerine göre farklılık göstermektedir. Ancak genel bir değerlendirme yapıldığında, ceza hukuku anlamında suç teşkil eden eylemlerin, çoğu zaman suçlandırma sürecini başlattığı söylenebilir²⁵². Bununla birlikte bazı Latin Amerika ülkelerinde yalnızca ceza hukuku anlamında suç teşkil eden eylemler değil, aynı zamanda anayasal yükümlülüklerin ihlali

²⁴⁸ Temsilciler Meclisi ve Senatörler Meclisi olmak üzere iki meclisten oluşan Bolivya’nın yasama organı. <https://data.ipu.org/parliament/BO/BO-LC01/> (Erişim 04 Ocak 2025).

²⁴⁹ Bolivya Anayasası, https://www.constituteproject.org/constitution/Bolivia_2009 (Erişim 04 Ocak 2025).

²⁵⁰ Sinem Şirin, “Latin Amerika Başkanlık Sistemlerinden Bir Örnek: Bolivya’da Başkanlık Sistemi”. *Anayasa Hukuku Dergisi* 4/8 (2015), 216.

²⁵¹ Venezuela Anayasası, https://www.constituteproject.org/constitution/Venezuela_2009 (Erişim 04 Ocak 2025).

²⁵² Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 118.

niteliğindeki fiiller de impeachment yargılamasının konusunu oluşturabilmektedir²⁵³. Bu ülkelerde, ilgili eylemin ceza hukuku çerçevesinde suç sayılmaması, bu eylemi gerçekleştiren kişinin suçlanamayacağı anlamına gelmemektedir. Bazı Latin Amerika ülkelerinde, görevden alma sürecine konu olabilecek fiiller açık bir şekilde tanımlanmamış; bu konuda takdir yetkisi yasama organına bırakılmıştır. Diğer yandan, bazı ülkeler, yalnızca ceza kanunlarınca suç sayılan fiilleri dikkate alırken; bazıları ise, fiillerin bir kısmını açık biçimde tanımlayıp diğer kısmını muğlak bırakarak karma bir yaklaşım benimsemiştir²⁵⁴.

Brezilya'da, Anayasa'nın 86. maddesi uyarınca 'adi suçlar' ve 'görev suistimali (yükümlülük) suçları' suçlandırma sürecinin konusunu oluşturacak suçlardandır. Yükümlülük suçları, Anayasa'nın 85. maddesinde 'Federal Anayasa'ya karşı işlenen fiiller' olarak sınıflandırılmış ve detaylı biçimde belirtilmiştir²⁵⁵. Diğer yandan adi suçlar bakımından ise, Anayasa'nın 86. maddesinin 4. fıkrasına başvurmak gerekmektedir. Söz konusu düzenlemeye göre Başkan, görev süresi boyunca yalnızca kamu görevinin icrası ile doğrudan bağlantılı fiillerden dolayı sorumlu tutulabilir. Adi bir suçun görevden alma sürecine konu edilebilmesi için, söz konusu fiilin kamu görevine ilişkin olması zorunludur²⁵⁶. Dolayısıyla Başkanın işlediği iddia edilen adi suç kamu görevine ilişkin değilse; bu durumda Başkanın impeachment sürecine tâbi tutulması mümkün değildir.

Meksika'da, Devlet Başkanının impeachment sürecine konu olabilecek eylemler, bu sürece tâbi kişilerin eylemlerine kıyasla sınırlı tutulmuştur. Anayasa'nın 108. maddesi, Devlet Başkanının görev süresi boyunca yalnızca 'vatana ihanet' ve 'ciddi nitelikteki adi suçlar' nedeniyle suçlandırılabilirliğini düzenlemiştir. Aynı madde kapsamında Senatörler, Milletvekilleri, Yüksek Mahkeme Hâkimleri, Bakanlar ve Başsavcı ise görev süreleri boyunca işledikleri adi suçlardan ve görevlerini ifa ederken gerçekleştirdikleri fiiller, ihmaller veya hafif suçlar nedeniyle suçlandırılabilir²⁵⁷.

²⁵³ Ufuk Ceren Mensiz, *Başkanlık Sistemlerinde Devlet Başkanının Sorumluluğu Kapsamında Impeachment Mekanizması* (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 84.

²⁵⁴ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 118-119.

²⁵⁵ Yükümlülük suçları Brezilya Anayasası'nda: "Birliğin varlığına karşı girişimler, yasama ve yargı organlarının, savcılık makamının ve federal birimlerin anayasal yetkilerinin serbestçe kullanılmasına karşı girişimler, siyasi, bireysel ve sosyal hakların kullanımına karşı girişimler, ülkenin iç güvenliğine karşı girişimler, Yönetimde dürüstlüğü karşı girişimler, bütçe yasasına aykırılıklar, kanunlara ve mahkeme kararlarına uyumun ihlali." olarak tanımlanmıştır. Brezilya Anayasası, https://www.stf.jus.br/arquivo/cms/legislacaoConstituicao/anexo/brazil_federal_constitution.pdf (Erişim 05 Ocak 2025).

²⁵⁶ Mensiz, *Başkanlık Sistemlerinde*, 89.

²⁵⁷ http://archive.ipu.org/parline/reports/CtrlParlementaire/2212_F.htm (Erişim 05 Ocak 2025).

Bolivya’da, Anayasa’nın 184. maddesi uyarınca, Devlet Başkanı ve Başkan Yardımcısı hakkında yalnızca görevlerini yerine getirirken işledikleri fiiller dolayısıyla impeachment mekanizması işletilebilmektedir. Bu düzenleme, kişisel suçların görevden alma sürecine konu edilemeyeceğini ortaya koymaktadır²⁵⁸. Görevlerini yerine getirirken işleyecekleri suçlar bakımından ise hemen her anayasada yer alan ‘vatana ihanet’ gibi bir sınırlandırma getirmemiştir. Dolayısıyla Bolivya’da Devlet Başkanı ve Başkan Yardımcısı görevlerini yerine getirirken işledikleri her türlü suçtan dolayı bu sürece tâbi tutulabilecektir.

Venezuela’da ise, Anayasa’nın 266. maddesinde, impeachment usulüne konu olabilecek fiillerin ne olduğuna ilişkin doğrudan bir tanımlamaya yer verilmemiştir. Bunun yerine, Devlet Başkanı veya bu görevi üstlenen kişinin suçlanmasına gerek olup olmadığına karar verme yetkisini Yüksek Adalet Mahkemesi’ne bırakmıştır.²⁵⁹ Öte yandan bu düzenleme, doktrinde farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Anılan maddenin devam fıkrasında, Başkan Yardımcısı, Bakanlar, Ulusal Meclis Başkanı, Yüksek Mahkeme üyeleri ve kuvvet komutanlarının kişisel suçlarından dolayı yargılanabileceği açıkça belirtilmişken; Devlet Başkanının bu düzenleme içinde yer almayışından, Başkanın kişisel suçlarından dolayı impeachment sürecine tâbi tutulmayacağını anlaşılmaması gerektiği ifade edilmiştir.²⁶⁰ Ancak bu konuda bir görüş birliğine varılmış değildir.

Görüldüğü üzere, Latin Amerika ülkelerinde impeachment mekanizmasını harekete geçiren fiillerin anayasada yer alması hususundaki tercihler, farklılık arz etmektedir. Bazı anayasalarda suçlama gerekçeleri açıkça ve sınırlı olarak belirlenmişken; bazı anayasal düzenlemelerde bu yetki yasama organının takdirine bırakılmıştır. Bu çerçevede, yalnızca belirli fiillerin açıkça sayıldığı bir sistemde yasama organının yürütme karşısındaki denetim işlevinin sınırlanabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Öte yandan, herhangi bir somut çerçeve sunulmaksızın verilen geniş takdir yetkisi ise, suçlama mekanizmasının siyasal saiklerle kötüye kullanılmasına ve yürütme erkine karşı keyfi işlemler tesis edilmesine yol açabilecektir. Zira bu tür bir sistemde, en hafif bir gerekçeyle dahi Başkan hakkında suçlama süreci başlatılması ve görev süresinin kesintiye uğratılması ihtimali gündeme gelecektir. Bu sebeple, Anglo-Amerikan anayasa geleneğinde karşılık bulan ve literatürde “karma model”²⁶¹ olarak anılan, yani bir yandan belirli fiilleri açıkça tanımlarken diğer yandan belli ölçüde yorum

²⁵⁸ Bolivya Anayasası, https://www.constituteproject.org/constitution/Bolivia_2009 (Erişim 05 Ocak 2025).

²⁵⁹ Venezuela Anayasası, https://www.constituteproject.org/constitution/Venezuela_2009 (Erişim 05 Ocak 2025).

²⁶⁰ Mensiz, *Başkanlık Sistemlerinde*, 91-92.

²⁶¹ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 119.

yetkisini yasama organına bırakan sistemin hem demokratik denetim hem de anayasal istikrar bakımından daha dengeli bir çözüm sunduğu değerlendirilmektedir.

4.4. Impeachment Süreci

Latin Amerika ülkelerinde impeachment mekanizmasının işleyiş biçimi, anayasal sistem ve kuvvetler ayrılığı anlayışı doğrultusunda ülkelere göre önemli farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerde, ABD'deki modele benzer biçimde, sürecin tüm aşamaları yasama organları tarafından yürütülmektedir. Buna karşılık, bazı anayasal sistemlerde yargı organları sürece doğrudan müdahil edilmekte ve impeachment süreci yargısal bir boyut kazanmaktadır²⁶² Bazı durumlarda ise hem yasama hem de yargı organları eş zamanlı olarak sürecin farklı aşamalarında yetkilendirilmiş olup karma bir model benimsenmiştir. Bu çerçevede, Latin Amerika'da impeachment sürecine ilişkin anayasal düzenlemelerin, yasama ve yargı organlarının sürece dâhil olma biçimleri bakımından ele alınması gerekmektedir.

4.4.1. Yasamanın Konumu

ABD'de impeachment işleyişi açıklanırken de belirtildiği üzere süreci, süreç genellikle bir suçlandırma önergesinin yasama organına sunulmasıyla başlamaktadır. Bu önergenin kabulüyle birlikte yargılama aşamasına geçilmekte ve sürecin nihai aşamasında ilgili kişi hakkında görevden alma ya da beraat kararı verilebilmektedir²⁶³. Bazı ülkelerde bu sürecin tamamı yalnızca yasama organı tarafından yürütülmektedir. Bu yapı, literatürde 'ABD tipi model' olarak adlandırılmaktadır²⁶⁴. ABD tipi modelde Temsilciler Meclisi, iddia makamı işlevi görmek ve suçlamayı ileri sürmektedir. Senato ise, yargılama yetkisine sahiptir.

Meksika'da, impeachment mekanizmasının işleyişi büyük ölçüde yasama organına bırakılmıştır. Meksika Anayasası'nın 110. maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca, Başkan dışındaki kamu görevlileri hakkında yürütülecek suçlama süreci Temsilciler Meclisi tarafından başlatılmaktadır. Temsilciler Meclisi, söz konusu davayı değerlendirecek, ilgili kişiyi dinleyecek ve üyelerinin salt çoğunluğuyla azil kararını alacaktır. Ardından alınan bu karar Senato'ya sunulacaktır. Senato ise jüri işlevi görerek suçlanan kişiyi dinleyecek ve hazır

²⁶² Tom Ginsburg v.dğr., "The Comparative Constitutional Law Of Presidential Impeachment". *University of Chicago Law Review* 88/1 (2021), 140.

²⁶³ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 122.

²⁶⁴ Mensiz, *Başkanlık Sistemlerinde*, 38.

bulunan üyelerin üçte iki çoğunluğuyla nihai cezayı tayin edecektir. Her iki meclisin de kararları kesin niteliktedir ve bu kararlara itiraz mümkün değildir. Ancak bu süreç, yalnızca Başkan dışındaki kamu görevlileri için geçerlidir²⁶⁵. Anayasa'nın 111. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, Devlet Başkanı yalnızca Senato önünde suçlanabilir. Bir başka deyişle, Devlet Başkanı hakkında yürütülecek impeachment sürecinde, yasama organı çift meclisli yapısına rağmen impeachment yetkisi doğrudan Senato'ya verilmiştir. Dolayısıyla Meksika'da, Başkan'a yönelik suçlamalar yalnızca Senato nezdinde değerlendirilmekte ve karara bağlanmaktadır²⁶⁶.

Meksika dışında Latin Amerika'da Arjantin, Uruguay, Şili, Paraguay, Dominik Cumhuriyeti, Panama, Ekvador ve Honduras gibi ülkelerde de impeachment süreci tamamen yasama organının yetkisi dâhilinde yürütülmektedir²⁶⁷. Bu ülkelerden bazıları tek meclisli, bazıları ise çift meclisli yasama organı yapısına sahiptir. Yasama organının tek meclisten oluştuğu sistemlerde, suçlamanın yöneltmesi ve yargılama işlevi aynı meclis tarafından yerine getirilmektedir. Buna karşın çift meclisli sistemlerde ise genellikle alt meclis suçlama yetkisini kullanırken; üst meclis ise yargılama yetkisini kullanmaktadır²⁶⁸.

4.4.2. Yargının Konumu

Latin Amerika'da bazı ülkelerin anayasalarında, impeachment süreci yalnızca yasama organına bırakılmamış; sürece yargı organları da dâhil edilmiştir²⁶⁹. Ancak bu katılımın kapsamı ve işleyişi ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin bazı ülkelerde Başkanın suçlandırılması, yargı organlarının dokunulmazlığın kaldırılmasına ya da soruşturma izni verilmesine ilişkin talepte bulunmasıyla mümkün olmaktadır. Bazı ülkelerde ise, suçlama süreci yasama organı tarafından başlatılmakta, fakat yargılama safhası doğrudan yüksek mahkemeler tarafından yürütülmektedir²⁷⁰.

Öte yandan, bazı ülkelerde görevle ilgili suçlar ile adi suçlar arasında yargılama makamı bakımından ayırım yapılmaktadır. Brezilya bu modele örnek teşkil etmektedir²⁷¹. Brezilya

²⁶⁵ Meksika Anayasası, https://www.oas.org/ext/Portals/33/Files/Member-States/Mex_intro_txtfun_eng.pdf (Erişim 05 Ocak 2025).

²⁶⁶ Meksika Anayasası, https://www.oas.org/ext/Portals/33/Files/Member-States/Mex_intro_txtfun_eng.pdf (Erişim 05 Ocak 2025).

²⁶⁷ Mensiz, *Başkanlık Sistemlerinde*, 39.

²⁶⁸ Mensiz, *Başkanlık Sistemlerinde*, 40.

²⁶⁹ Ginsburg v.dğr., "The Comparative Constitutional", 132.

²⁷⁰ Mensiz, *Başkanlık Sistemlerinde*, 62-63.

²⁷¹ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 126.

Anayasası'nın 86. maddesine göre, Başkan aleyhine yöneltilen suçlamaların Temsilciler Meclisi'nde üçte iki çoğunlukla kabul edilmesi durumunda; adi suçlar söz konusuysa yargılama Yüksek Mahkeme tarafından, görevle ilgili suçlar söz konusuysa ise Senato tarafından gerçekleştirilir²⁷². Böylelikle suçun niteliğine göre yargı yetkisi farklı organlara tanınmakta ve yasama ile yargı arasında iş bölümüne dayalı bir mekanizma yürütülmektedir.

Bolivya'da, Anayasa'nın 184. maddesi uyarınca Başkan ve Başkan Yardımcısının görev süresi içerisinde işledikleri fiiller bakımından yargılama yetkisinin münhasıran Yüksek Mahkeme'ye ait olduğu görülmektedir. Anılan maddeye göre Yüksek Mahkeme, tam kadro ile toplanarak tek yargılama mercii sıfatıyla hareket eder. Ancak bu sürecin başlatılabilmesi için, iki koşulun birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir: İlk olarak, Çokuluslu Yasama Meclisi üyelerinin en az üçte iki çoğunluğu tarafından soruşturma izni verilmelidir; ikinci olarak ise, Savcı ya da Başsavcı tarafından, soruşturmanın yargılama için yeterli delil teşkil ettiğine kanaat getirilerek suçlamanın formüle edilmesi gerekir²⁷³. Bu düzenlemeyle birlikte, Bolivya'da suçun türüne ilişkin bir ayırım yapılmaksızın, Başkan ve Başkan Yardımcısının yargılanmasına ilişkin yetkinin doğrudan yüksek yargı organına bırakıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, bu yetkinin kullanılabilmesi bakımından yasama organının izni ile savcılık makamının inisiyatifi arasındaki çift yönlü prosedürel denetim dikkate değerdir.

Venezuela'da ise, diğer bazı Latin Amerika ülkelerinden farklı olarak, devlet başkanının suçlandırılmasına ilişkin süreç, tamamen yargı organına bırakılmıştır²⁷⁴. Anayasa'nın 266. maddesi, Devlet Başkanı veya onun yerine geçici olarak görev yapan kişi hakkında suçlama sürecinin başlatılıp başlatılamayacağına dair değerlendirmenin Yüksek Adalet Mahkemesi tarafından yapılacağını öngörmektedir. Anılan hüküm uyarınca, Başkan'a yönelik suçlamanın gerekçeli olup olmadığını saptama yetkisi Yüksek Mahkeme'ye ait olup, suçlamanın yerinde görülmesi hâlinde, dava süreci nihai karar verilinceye kadar bu mahkemenin yargı yetkisi altında devam eder. Bununla birlikte, sürecin ilerleyebilmesi için Ulusal Meclis'in onayı da gerekmektedir. Maddenin devam fıkrasında ise, bu yetkinin münhasıran Yüksek Mahkeme Genel Kurulu tarafından kullanılacağı açıkça belirtilmiş ve böylece yargılamanın yüksek yargı düzeyinde yürütülmesi anayasal güvence altına alınmıştır²⁷⁵.

²⁷² Brezilya Anayasası, https://www.stf.jus.br/arquivo/cms/legislacaoConstituicao/anexo/brazil_federal_constitution.pdf (Erişim 06 Ocak 2025).

²⁷³ Bolivya Anayasası, https://www.constituteproject.org/constitution/Bolivia_2009 (Erişim 06 Ocak 2025).

²⁷⁴ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 126.

²⁷⁵ Venezuela Anayasası, https://www.constituteproject.org/constitution/Venezuela_2009 (Erişim 06 Ocak 2025).

Görüldüğü üzere, Latin Amerika ülkelerinde impeachment sürecine yasama ve yargı organlarının dahil edilme biçimi ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Her ne kadar başkanlık sisteminin bir unsuru olarak bu mekanizma anayasal düzenlemelerde yer alsa da ilgili kişilerin, fiillerin ve sürecin ele alınış biçimi her ülkenin anayasasında farklı şekilde olmuştur.

4.5. Yargılama Sonucunda Verilebilecek Kararlar ve Etkileri

Impeachment süreci sonunda yargılanan Başkan veya ilgili anayasanın öngördüğü diğer kişiler hakkında mahkûmiyet veya beraat kararı verilecektir. Başkan hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi durumunda, bu karar genellikle başkanlık makamının derhal boşalmasına yol açar. Bununla birlikte, süreç beraatle sonuçlansa dahi bu kararın hem resmi hem de gayriresmi sonuçları olabilir. Öte yandan, mahkûmiyet kararının niteliği yalnızca görevden alma sonucunu doğurmakla sınırlı değildir. Anayasal düzenlemelere göre, görevden alma kararına ek olarak kamu görevinde bulunma yasağı, cezai yaptırımlar veya yeni seçimlerin yapılması gibi sonuçlar da söz konusu olabilmektedir²⁷⁶. Impeachment sonucunda verilen mahkûmiyet kararının cezai anlamda bir mahkûmiyet niteliği taşımadığı, ancak sürecin ardından ceza yargılaması yolunun açık olduğu çalışmada daha önce ifade edilmiştir. Nitekim pek çok ülkenin anayasasında impeachment sonucunda görevden alınan Başkan hakkında görev süresinin sona ermesini takiben cezai kovuşturma yapılmasına imkân tanıyan düzenlemeler mevcuttur²⁷⁷. Ancak mahkûmiyet kararı verilen Başkan hakkında ayrıca bir cezai kovuşturma yapılabilmesi, impeachment sürecinde yetkinin yasama organına bırakılmış olmasına bağlıdır. Venezuela örneğinde olduğu gibi bazı ülkelerde, impeachment sürecinin yargılama aşaması Yüksek Mahkemelere bırakılmıştır. Şayet yargılama aşaması yasama organı tarafından değil de bir yargı makamı tarafından gerçekleştirilirse; o halde verilen karar sonrası ayrıca bir cezai kovuşturma yapılması mümkün olmayacaktır. Zira bu durumda, verilen karar zaten cezai nitelik taşımaktadır. Suçlandırma sonrası Yüksek Mahkeme tarafından verilen bir karara yönelik ayrı bir cezai kovuşturma yapılması, ‘non bis in idem’ (aynı fiilden dolayı iki kez yargılanamama) ilkesine aykırılık teşkil edecektir²⁷⁸.

Suçlandırılan Başkan, hakkında yapılan yargılama neticesinde suçlu bulunursa görevden alınacaktır. Görevden alınan bir başkanın yeniden adaylığı meselesi ise, ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bu konuda Brezilya’da, Anayasa’nın 52. maddesi, görevden alınan Başkanın sekiz yıl süreyle kamu görevinden men edilmesini öngörmektedir; bu sürenin

²⁷⁶ Ginsburg v.dğr., “The Comparative Constitutional”, 138.

²⁷⁷ Ginsburg v.dğr., “The Comparative Constitutional”, 139.

²⁷⁸ Mensiz, *Başkanlık Sistemlerinde*, 172.

sonunda ise yeniden aday olmasına engel bulunmamaktadır²⁷⁹. Meksika’da, Anayasa’nın 83. maddesi uyarınca Başkan yalnızca bir kez seçilebilir ve herhangi bir nedenle görevden ayrılrsa dahi tekrar göreve gelmesi mümkün değildir²⁸⁰. Dolayısıyla Meksika’da Başkanın suçlu bulunup bulunmamasına bakılmaksızın yeniden adaylığı anayasal olarak mümkün değildir. Bolivya ve Venezuela Anayasalarında ise suçlu bulunup görevden alınan Başkanın yeniden aday olup olamayacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Bu sebeple Bolivya ve Venezuela’da görevden alınan Devlet Başkanın yeniden aday olup olamayacağının kesin bir cevabı bulunmamaktadır.

4.6. Impeachment Örnekleri

4.6.1. Brezilya

4.6.1.1. Fernando Collor de Mello

Brezilya’da, 1990 ile 1992 yılları arasında görev yapmış ve 29 yıl aradan sonra halk tarafından doğrudan seçilen ilk Devlet Başkanı Fernando Collor de Mello olmuştur. Bir önceki başkanlık seçiminde oy kullanan toplam seçmen sayısının iki katı kadar oy alarak Başkan seçilmesi, Collor de Mello’nun Brezilya siyasal tarihinde dikkat çekici bir figür olarak öne çıkmasına neden olmuştur²⁸¹. Bu siyasal meşruiyet zeminine rağmen, Collor de Mello’nun görev sürecine ilişkin uygulamaları hem yasama organıyla ilişkilerinde hem de kamuoyundaki algısında ciddi kırılmalara yol açmıştır.

Başkan Collor de Mello, göreve geldikten sonra Brezilya Kongresi’ni, yani yasama organını, etkisizleştirme amacıyla ‘medida provisória’ (geçici kararname) olarak bilinen ve kendisinden önceki devlet başkanları tarafından da kullanılan bir yönteme başvurmuştur. Brezilya Anayasası, Başkan’a, yasa gücünde ve derhal yürürlüğe giren geçici kararnameler çıkarma yetkisi tanımaktadır. Teorik olarak bu kararnameler, Kongre tarafından 30 gün içinde onaylanmadığı takdirde geçerliliklerini yitirmektedir. Ancak Başkan Collor de Mello, bu kuralı aşmak amacıyla, Kongre tarafından onaylanmayan kararnameleri tekrar tekrar yayımlamak

²⁷⁹ Brezilya Anayasası, https://www.stf.jus.br/arquivo/cms/legislacaoConstituicao/anexo/brazil_federal_constitution.pdf (Erişim 02 Mart 2025).

²⁸⁰ Meksika Anayasası, https://www.constituteproject.org/constitution/Mexico_2015 (Erişim 02 Mart 2025).

²⁸¹ Márcio Moraes Valença, “The politics of giving in Brazil: The Rise and Demise of Collor (1990-1992)”, *Latin American Perspectives* 29/1 (2002), 115.

yoluna gitmiştir. Bu uygulama, kısa vadede yürütme açısından gerekli düzenlemelerin yapılmasına imkân sağlasa da uzun vadede kamuoyunda olumsuz karşılanmış ve Başkanın halk nezdindeki itibarını zedelemiştir²⁸². Öte yandan, Başkanın ekonomik istikrar amacıyla aldığı, bireysel banka hesaplarının on sekiz ay süreyle dondurulmasını içeren radikal önlem paketinin bir yıl dolmadan başarısızlığa uğraması, yürütülen ekonomik politikaların yeterliliği konusunda kamuoyunda tartışmalara yol açmıştır²⁸³.

Başkan Collor de Mello hakkında impeachment sürecinin başlatılmasına yol açan gelişme, Mayıs 1992’de kardeşi Pedro Collor’un, Başkanın görev süresince seçim kampanyası saymanı olan Paulo César Farias aracılığıyla yolsuzluk ağı yürüttüğünü iddia etmesi olmuştur²⁸⁴. Bu iddiaların kamuoyuna yansması üzerine geniş çaplı protestolar düzenlenmiş ve kamuoyu baskısı artmıştır. İddiaların ardından kısa süre içinde Kongre Başkanı tarafından meclis soruşturması başlatılmış ve ‘Comissão Parlamentar de Inquérito’ (Parlamentar Soruşturma Komisyonu) kurulmuştur. Bu komisyonun hazırladığı rapor, impeachment sürecinin dayanağını oluşturmuştur. Temsilciler Meclisi, Başkanın görevden alınmasına ilişkin öneriyi 441’e karşı 38 oyla kabul etmiştir²⁸⁵.

Aralık 1992 tarihinde Federal Senato’da yargılama süreci başlamış, ancak Başkan Collor de Mello, avukatı José Moura Rocha tarafından okunan bir mektupla görevinden istifa etmiştir²⁸⁶. Buna rağmen Senato, yargılama sürecine devam edilmesine karar vermiş ve 30 Aralık’ta yapılan oylamada 76’ya karşı 3 oyla Collor’un görevden alınmasına hükmetmiştir. Aynı gün, Başkan Yardımcısı Itamar Franco görevi devralmıştır²⁸⁷. Collor de Mello, daha sonra Yüksek Mahkeme nezdinde yürütülen olağan ceza yargılamasında delil yetersizliği gerekçesiyle beraat etmiştir²⁸⁸.

Fernando Collor de Mello, Devlet Başkanlığı dönemiyle ilgili yargılandığı ceza davalarından delil yetersizliği gerekçesiyle beraat etmiş olsa da 2015 yılında Brezilya’nın geniş çaplı yolsuzluk soruşturması olan ‘Operação Lava Jato’ (Araba Yıkama Operasyonu) kapsamında hakkında yolsuzluk ve kara para aklama suçlamalarıyla soruşturma başlatılmıştır. Bu soruşturma sonucunda, 2023 yılında Collor, BR Distribuidora adlı şirketle ilgili yolsuzluk

²⁸² Rattinger, “The Impeachment Process”, 146-147.

²⁸³ Rattinger, “The Impeachment Process”, 148.

²⁸⁴ Rattinger, “The Impeachment Process”, 148.

²⁸⁵ Valença, “The Politics of”, 143.

²⁸⁶ <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1992-12-30-mn-2585-story.html> (Erişim 25 Nisan 2025).

²⁸⁷ Valença, “The Politics of”, 143-144.

²⁸⁸ Rattinger, “The Impeachment Process”, 149.

ve kara para aklama suçlarından sekiz yıl on ay hapis cezasına çarptırılmıştır²⁸⁹. Eski Devlet Başkanının itirazının reddedilmesi üzerine, Collor de Mello 25 Nisan 2025 tarihinde federal polis tarafından yeniden gözaltına alınmıştır²⁹⁰.

4.6.1.2. Dilma Rouseff

Dilma Rousseff (Dilma Vana Rousseff), 2010 yılında, selefi Lula da Silva'nın desteğiyle Brezilya tarihinin ilk kadın Devlet Başkanı olarak seçilmiştir. Başkan olarak seçilmesinde, selefinin desteği en önemli etken olarak gösterilmektedir²⁹¹. Başkan Rousseff, göreve başladığında, Brezilya'nın ciddi ekonomik sorunlarla mücadele ettiği bir dönemde yönetimi devralmıştır. Ekonominin yeniden büyüme ve istikrar ortamına kavuşmasını talep eden halk, seçim sonrasında bu beklentilerin karşılanmasını istemiştir²⁹².

Ekonomik sorunların git gide derinleştiği bu süreçte, düzenlenmesi planlanan 2014 Dünya Kupası ve 2016 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenecek olan Yaz Olimpiyatları gibi büyük çaplı uluslararası organizasyonların maliyetleri, kamuoyunda tepki çekmiştir. Bu gelişmelerin yarattığı hoşnutsuzluk, 2013 yılında halkın kitlesel protestolarla tepkisini ortaya koymasına zemin oluşturmuştur²⁹³. Bu toplumsal huzursuzluk ortamı, Başkan Rousseff'in ikinci dönemine yönelik siyasal ve hukuksal sürecin şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır. Brezilya'da derinleşen ekonomik krize ve toplumsal huzursuzluğa rağmen 5 Ekim 2014 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerin ikinci turunda, Dilma Rousseff yeniden Devlet Başkanı seçilmiştir²⁹⁴.

Aynı yıl içerisinde, savcılık makamı, yargı organları ve federal polis tarafından devlete ait petrol şirketi Petrobras'a ilişkin kapsamlı bir yolsuzluk ve komisyon skandalı soruşturması başlatılmıştır. 'Operação Lava Jato' (Araba Yıkama Operasyonu) olarak adlandırılan bu soruşturma, her ne kadar kökeni 2004 yılına dayanan bir yapıyı hedef alsa da federal düzeydeki adli süreç, Rousseff'in ikinci dönemine başlamasından kısa süre sonra hız kazanmıştır²⁹⁵.

²⁸⁹ <https://kisadalga.net/haber/gundem/eski-devlet-baskanina-yolsuzluktan-8-yil-hapis-cezasi-vermislerdi-gozaltina-alindi-125263> (Erişim 25 Nisan 2025).

²⁹⁰ <https://www.cnnturk.com/dunya/eski-brezilya-devlet-baskani-collor-gozaltina-alindi-2275230> (Erişim 25 Nisan 2025).

²⁹¹ Monika Sawicka, "Constitutional Atomic Bomb Or Paper Tiger?". *Politeja* 6/81 (2022), 69-70.

²⁹² Rattinger, "The Impeachment Process", 150.

²⁹³ Sawicka, "Constitutional Atomic Bomb", 70.

²⁹⁴ Congressional Research Service, *Brazil's October 2014 Presidential Election*, Peter J. Meyer (Latin Amerika İşleri Analisti), 22 Ekim 2014, IN10157, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN10157> (Erişim 25 Nisan 2025).

²⁹⁵ Rattinger, "The Impeachment Process", 150.

Başkan Rousseff'in şahsen herhangi bir yolsuzluk fiiline karıştığına dair somut bir delil bulunmamasına rağmen; partisinin uzun süreli iktidar dönemi boyunca meydana gelen yolsuzluk iddialarının siyasal sorumluluğu, kamuoyu nezdinde doğrudan kendisine yüklenmiştir. Rousseff ve mensubu olduğu partiye yönelik artan olumsuz algı, muhalefet çevrelerinde görevden alma sürecini başlatmak için hukuki gerekçeler arayışına yol açmıştır²⁹⁶.

Bu arayışların neticesinde, Başkan Rousseff'in Brezilya Anayasası'nın görevden alma sebeplerini düzenleyen 85. maddesini ihlal ettiği iddiası ortaya atılmıştır. Söz konusu iddianın gerekçesi olarak ise, Başkan Rousseff'in kamu maliyesinin durumunu olduğundan daha iyi yansıtmak amacıyla muhasebe tekniklerine dayalı Kongre'nin onayı olmaksızın sosyal programlara kaynak aktarılmasına imkân tanıyan mali işlemler gerçekleştirmiş olması gösterilmiştir. Federal Vergi Mahkemesi'nin de bu mali işlemlerin yasa dışı olduğuna hükmetmiştir. Federal Vergi Mahkemesi'nce verilen bu karar, siyasi saiklerle yürütülen bir impeachment sürecinin başlatılmasında dayanak olarak kullanılmıştır²⁹⁷.

Başkan Rouseff hakkında Temsilciler Meclisi tarafından sunulan otuz yedi adet suçlama önergesi vermiştir. Bu önergelerden kabul edilen bir tanesinde, Başkan Rousseff'in, Operation Car Wash skandalını soruşturmadığı ve bu kapsamda gerekli önlemleri almadığı gerekçesiyle suç işlediği ileri sürülmüştür. Ancak, Başsavcılık makamı, görevdeki bir Devlet Başkanının, başkanlık görevine başlamadan önce işlediği iddia edilen fiiller nedeniyle yargılanamayacağı yönünde görüş bildirmiş ve bu değerlendirme Federal Yüksek Mahkeme tarafından da kabul edilmiştir. Bu nedenle, Temsilciler Meclisi yalnızca bütçeye ilişkin suçlamaları kabul ederek süreci bu kapsamla sınırlandırmıştır. Öte yandan, 5 Eylül 2017 tarihinde, Brezilya Başsavcılığı tarafından Başkan Rousseff hakkında Federal Yüksek Mahkeme nezdinde kartel oluşturma, yolsuzluk ve kara para aklama gibi çeşitli suçlamalarla bir iddianame hazırlanmıştır²⁹⁸. Bu iddialar Rousseff'in kamuoyundaki itibarına ciddi zarar vermiş olsa da kendisine yöneltilen esas suçlama, yeniden seçim kampanyasını desteklemek amacıyla kamu kaynaklarını usulsüz biçimde kullanması olmuştur. Bu bağlamda Rousseff, son başkanlık seçimleri öncesinde devlet hesapları üzerinden yürütülen bazı işlemler yoluyla kamuoyunda daha olumlu bir algı oluşturmak ve bu suretle yeniden seçilme şansını artırmakla suçlanmıştır²⁹⁹.

17 Nisan 2016 tarihinde, Brezilya Temsilciler Meclisi, 367'ye karşı 137 oyla Dilma Rousseff hakkında hazırlanan suçlama önergesini kabul etmiş ve böylece önergenin Senato'ya

²⁹⁶ Ginsburg v.dğr., "The Comparative Constitutional", 96.

²⁹⁷ Ginsburg v.dğr., "The Comparative Constitutional", 96.

²⁹⁸ Rattinger, "The Impeachment Process", 153.

²⁹⁹ Rattinger, "The Impeachment Process", 153.

sevki için gerekli olan üçte iki çoğunluk sağlanmıştır. Senato tarafından yürütülen yargılama süreci sonucunda, 31 Ağustos 2016 tarihinde yapılan oylamada, 61'e karşı 20 oyla Başkan Rousseff mahkûm edilerek görevden alınmıştır. Bu kararın ardından Başkan Yardımcısı Michel Temer, anayasal düzen çerçevesinde devlet başkanlığı görevini üstlenmiştir³⁰⁰. Her ne kadar süreç, anayasal çerçevede yürütülen bir impeachment prosedürüyle sonuçlanmış görünse de günümüzde halen bazı yorumcular Rousseff'in görevden alınmasını bir parlamenter darbe olarak nitelendirmekte ve sürecin siyasal saiklerle şekillendiğini ileri sürmektedir³⁰¹.

4.6.2. Meksika

Meksika'da impeachment mekanizması bir anayasal düzenleme olarak yer alsa da bugüne kadar hiçbir Devlet Başkanı hakkında bu düzenlemeye dayanılarak görevden alma işlemi gerçekleştirilmemiştir³⁰². Bu durumu, Meksika siyasetinde uzun yıllar boyunca etkisini sürdüren Partido Revolucionario Institucional (Kurumsal Devrimci Parti) hegemonyasından bağımsız düşünmemek gerekmektedir³⁰³. PRI, Meksika'da 1929'dan 2000 yılına kadar seçimlerin düzenli olarak yapıldığı ancak fiilen iktidar değişimlerinin gerçekleşmediği bir siyasal yapı inşa etmiştir. Bu dönemde yasama ve yargı organlarının bağımsızlığı ciddi ölçüde zedelenmiş, başkanlık makamı yasama ve yargı karşısında neredeyse sınırsız bir yetki alanına kavuşmuştur. Yasama organı, yürütme karşısında etkisiz bir konumda kalmış; anayasal denetim yolları, özellikle de impeachment gibi mekanizmalar işlevini yitirmiştir. Siyasal parti sistemlerinin başkanlık rejimleri üzerindeki etkilerini inceleyen akademik çalışmalarda da tek parti hâkimiyetinin kuvvetler ayrılığı ilkesini zayıflattığı ve denetim mekanizmalarını etkisiz hâle getirdiği sıkça dile getirilmektedir³⁰⁴. Son yıllarda PRI'nin ülkedeki siyasi ağırlığını önemli ölçüde kaybettiği, 2018³⁰⁵ ve 2024³⁰⁶ seçimlerinde ciddi bir oy kaybı yaşadığı görülmektedir.

³⁰⁰ Rattinger, "The Impeachment Process", 154-155.

³⁰¹ Sawicka, "Constitutional Atomic Bomb", 77.

³⁰² Roberto A. Cabrera y Rodríguez, "Recalling Mexican presidents: A recipe for presidential accountability or political instability?" ConstitutionNet (International IDEA), <https://constitutionnet.org/news/recalling-mexican-presidents-recipe-presidential-accountability-or-political-instability> (Erişim 26 Nisan 2025).

³⁰³ Alberto Diaz-Cayeros, v.dğr. "Tragic Brilliance: Equilibrium Party Hegemony in Mexico". SSRN Electronic Journal (2003), 3. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1153510

³⁰⁴ Şule Özsoy Boyunsuz, "Siyasi Parti Sistemlerine Göre Başkanlık Rejiminin Türleri", *Amme İdaresi Dergisi* 49/3 (2016), 3-5.

³⁰⁵ 2018 seçimlerinde PRI, üçüncü parti konumuna gerilemiştir. <https://www.britannica.com/topic/Institutional-Revolutionary-Party> (Erişim 26 Nisan 2025).

³⁰⁶ 2024 seçimlerinde Morena ittifakı, PRI'nin içerisinde bulunduğu ittifakı yenmiştir. <https://www.as-coa.org/articles/mexico-elects-ongoing-coverage-2024-vote> (Erişim 26 Nisan 2025).

Bu nedenle, uzun yıllar boyunca anayasal denetim yollarını işlemez kılan siyasi yapının çözülmesi, Meksika’da gelecekte gündeme gelebilecek impeachment süreçleri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilebilecektir.

4.6.3. Bolivya

Bolivya'da demokratik sistem istikrarlı bir şekilde işlememektedir. Bunun, Bolivya'nın Latin Amerika'nın en yoksul ülkelerinden biri olması ve yakın zamana kadar sömürgecilik ile mücadelesinden kaynaklandığı söylenebilir³⁰⁷. Devlet Başkanının halk tarafından seçildiği yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirinden ayrı olduğu bir sistem var gibi görünse de yaşanan askeri darbeler ve otoriter yönetimler, Bolivya’daki başkanlık sisteminin ABD tipi başkanlık sisteminden sapmasına yol açmıştır³⁰⁸. Bolivya Anayasası, Devlet Başkanının yalnızca görevini yerine getirirken işlediği suçlar nedeniyle impeachment usulüyle görevden alınmasını öngörse de bu usul genellikle işletilmemekte ve çoğu zaman siyasi sebeplerle Başkan istifaya zorlanmaktadır³⁰⁹. Nitekim Bolivya’da impeachment mekanizması işletilip görevden alınan bir Devlet Başkanı örneği bulunmazken; toplamda dört Devlet Başkanı istifa ettirilmiştir.

4.6.3.1. Hernán Siles Zuazo’nun İstifası

Bolivya’da siyasi baskılar altında istifaya zorlanan Devlet Başkan’larından ilki Hernán Siles Zuazo’dur. Siles Zuazo göreve geldikten sonra kendisine karşı sendikalar bir politik bir motivasyon ile baskı kurmuştur. Sendikalar, Başkan üzerinde devlet endüstrilerinin yönetim kurullarında eşit temsil sağlanması ve yönetimdeki görevlerin yarısını talep etmişlerdir. Başkanı başta destekleyen Kongre üyeleri ise Siles Zuazo sendikalara taviz verdikçe ona karşı çıkmaya başlamıştır. Oluşan bu siyasi baskılar neticesinde 1985 yılında Başkan görevinden istifa etmiştir³¹⁰.

³⁰⁷ Canan Kışlalıoğlu, “Latin Amerika’da 21. Yüzyıl Sosyalizminin Restorasyonu: Bolivya ve Peru Örnekleri”, *Akdeniz İİBF Dergisi* 22/2 (2022), 50.

³⁰⁸ Begüm Helvacıoğlu, *Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Sistemi ve Latin Amerika Başkanlık Sistemi Uygulamaları: Meksika, Venezüella, Bolivya* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 101-109.

³⁰⁹ Boyunsuz, "Siyasi Parti Sistemlerine", 5-6.

³¹⁰ Leiv Marsteintredet, “Variation of Executive Instability in Presidential Regimes: Three Types of Presidential Interruption in Latin America”, *APSA Toronto Meeting Paper* (2009), 15. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1451592

4.6.3.2. Gonzalo Sánchez de Lozada'nın İstifası

Başkan Gonzalo Sánchez de Lozada'nın, hükümet politikası olarak gazı Şili limanları üzerinden alınmasını benimsemesi, ülkede gaz savaşlarının yaşanmasına sebep olmuştur. Başkanın verdiği bu karar kendisine karşı ilk tepkileri doğmuştur. Başkanın ekonomi paketleri ve yeni vergiler koyması kendisine karşı protestoları körüklemiştir. Protestoların bir siyasi baskı aracı olarak kullanılması sonuç vermiş ve 2003 yılında Başkan görevinden istifa etmiştir³¹¹.

4.6.3.3. Carlos Mesa'nın İstifası

Başkan Carlos Mesa göreve geldikten sonra, Latin Amerika'nın ikinci büyük doğalgaz rezervlerinin daha fazla devlet kontrolüne alınması yönündeki talepleri ve zengin eyaletlerin yaptıkları katkı oranında özerklik talepleri zaman içerisinde haftalarca süren protesto gösterilerine evrilmiştir³¹². Başkan Mesa muhalefeti yatıştırmaya çalıştıysa da protestoları kendi lehine çevirmeyi başaran muhalefet, bunları siyasi baskı aracına dönüştürmüştür. Tüm bu eylemler neticesinde Başkan Carlos Mesa, 2005 yılında görevinden istifa etmiştir³¹³.

4.6.3.4. Evo Morales'in İstifası

2005 yılında Başkan Mesa'nın istifasının ardından gerçekleştirilen seçimlerde, MAS Partisi zafer kazanarak Bolivya'da MAS hükümetinin siyasi egemenliğini tesis etmiştir³¹⁴. Morales, Bolivya'nın ilk yerli Devlet Başkanı olarak seçilmiş ve yerli topluluklardan aldığı destek, onun siyasi yükselişini önemli ölçüde pekiştirmiştir³¹⁵. Evo Morales'in liderliğindeki MAS hükümeti tarafından yayımlanan ilk stratejik planın amacı, tüm Bolivyalıların yüzde 27'sinin aşırı yoksul olma oranını beş yıl içinde azaltmak olmuştur³¹⁶.

³¹¹ Marsteintredet, "Variation of Executive", 14.

³¹² <https://www.theguardian.com/world/2005/jun/07/jeremylennard> (Erişim 26 Nisan 2025).

³¹³ Marsteintredet, "Variation of Executive", 14.

³¹⁴ Omar Sánchez-Sibony, "Competitive Authoritarianism in Morales's Bolivia: Skewing Arenas of Competition", *Latin American Politics and Society* 63/1 (2021), 118.

³¹⁵ Sabrina Isabel Brum, *The Presidency of Evo Morales: An Archetype of Latin American Populism?* (Lisbon: Universidade Católica Portuguesa, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 79.

³¹⁶ James Dunkerley, "Evo Morales, the 'Two Bolivias' and the Third Bolivian Revolution", *Journal of Latin America Studies* 39/1 (2007), 133.

Başkan Morales, seçim vaadi olarak söz verdiği üzere işsizlik ve yoksulluğu azaltmış yoksul kesimi azaltmak için çalışmıştır³¹⁷. Diğer yandan desteğini alarak seçildiği yerli halkın haklarını koruyan, ırkçılığa karşı ve eşitlikçi bir Anayasa'nın hazırlanmasını sağlamış ve 2009 yılında bu yeni Anayasa yürürlüğe girmiştir³¹⁸. Hazırlanmasına öncülük ettiği Anayasa'ya göre bir Devlet Başkanı arka arkaya en fazla iki dönem Başkan seçilebilecektir³¹⁹. Ancak yükseliş dönemi sonrası otoriter bir tutum sergilemeye başlayan Başkan Morales, 2014 yılında seçimlere girememesi gerekirken kendisinin Başkanlık döneminin yeni Anayasa'nın yürürlüğe girdiği tarih olan 2009'dan itibaren hesaplanması gerektiğini ileri sürmüştür. Bolivya Çokuluslu Anayasa Mahkemesi'nin de Morales lehine karar vermesiyle tartışmalar sona ermiştir³²⁰. Böylelikle Evo Morales üçüncü kez Bolivya Devlet Başkanı seçilmiştir.

Başkan Morales'in doğal kaynakları millileştirme politikası, ülke ekonomisinde kısa vadeli iyileşmelere yol açmış; ancak bu gelişmeler, doğal gaz fiyatlarındaki dalgalanmalardan ve uluslararası ekonomik baskılardan olumsuz etkilenmiştir. Bu süreçte, Bolivya ekonomisi zor bir döneme girmiş ve Bolivya halkı, uzun süredir başkanlık görevinde bulunan Morales'e karşı daha eleştirel bir tutum sergilemeye başlamıştır. Ülkedeki ekonomik durgunluk, Morales'in sarsılmaz görülen otoritesini sarsmaya başlamıştır³²¹.

2014 yılında üçüncü kez seçilen Morales, bir sonraki seçimde de aday olmaya hak kazanmak için 2016 yılında Başkan adaylığı için dönem sınırlandırmalarının kaldırılmasını halka sormak amacıyla referanduma gitmiştir³²². Ancak bu referandum Morales'in istediği gibi sonuçlanmamıştır. Referandumun neticesinde Bolivya halkı Başkan Morales'in yeniden aday olmasına karşı çıkmıştır³²³. Bolivya Çokuluslu Anayasa Mahkemesi ise daha önce olduğu gibi Morales lehine bir karara imza atmış ve Başkan adaylığı için dönem sınırlandırmalarını 2017 yılında kaldırmıştır³²⁴. Bu kararın ardından ülkede büyük toplumsal huzursuzluklar yaşanmış ve Başkan Morales, iç karışıklığa yol açanları kanunsuzlukla suçlamıştır. Sonrasında, polis Morales'e olan desteğini geri çekmiş, ordu ise Başkan'a bir uyarı göndermiştir³²⁵. Ordu

³¹⁷ Canan Kışlalıoğlu, *Latin Amerika'da 21. Yüzyıl Sosyalizminin Neoliberalizmle İmtihanı: Venezuela, Bolivya ve Ekvador* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 161.

³¹⁸ Helvacıoğlu, *Amerika Birleşik Devletleri*, 108-109.

³¹⁹ Bolivya Anayasası, https://cjad.nottingham.ac.uk/documents/implementations/pdf/Bolivia-Constitution_2009_EN.pdf (Erişim 30 Nisan 2025).

³²⁰ Şirin, *Latin Amerika Başkanlık*, 204-205.

³²¹ Brum, *The Presidency of Evo Morales*, 103-104.

³²² <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-42165258> (Erişim 30 Nisan 2025).

³²³ Kışlalıoğlu, *Latin Amerika'da 21. Yüzyıl*, 210-211.

³²⁴ <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-42165258> (Erişim 30 Nisan 2025).

³²⁵ Adem Üstün Çatalbaş, "Coğrafya, Kast ve Etnisite: İki Bolivya Üzerine Bir Deneme", *Sosyoloji Divanı* 8/16 (2020), 320-321.

tarafından gönderilen uyarı sonrası, Başkan Morales, bu durumu bir darbe olarak nitelendirerek 2019 yılında görevinden istifa etmiştir³²⁶.

Görüleceği üzere, Bolivya’da halkın sokaklara dökülmesi ve ardından muhalefetin bu durumu kullanarak Devlet Başkanını istifaya zorlaması, ülke siyasetinde neredeyse bir gelenek haline gelmiştir. Bu durum, sadece sosyal huzursuzlukların değil, aynı zamanda Bolivya’nın siyasi yapısının da şekillendirdiği önemli bir olgudur. Geçmişteki başkanlık krizleri ve toplumsal hareketlerin gösterdiği gibi, halkın bu tür tepkileri, hükümetin istikrarını sarsmakta ve siyasi değişim taleplerine zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle, Bolivya’daki mevcut siyasi koşullar göz önüne alındığında, önümüzdeki dönemde impeachment mekanizmasının etkin bir şekilde kullanılabilmesi olasılığı, ülkedeki siyasi yapının dinamikleri ve toplumsal hareketlerin etkisiyle oldukça düşük görünmektedir.

4.6.4. Venezuela

4.6.4.1. Carlos Andrés Pérez

Carlos Andrés Pérez, Başkan olarak göreve başlamasının ardından fiyat ve faiz oranlarının serbestleştirilmesini öngören kapsamlı bir ekonomik reform programı açıklamıştır. Bu programın uygulanmaya başlamasıyla birlikte ülkede enflasyon oranı ani bir yükseliş göstermiştir. Toplu taşıma ücretlerine yapılan zamların da etkisiyle, ülke genelinde geniş çaplı toplumsal gösterilerin yaşanmasına yol açmıştır³²⁷. Halkın ekonomik kaygılarla başlattığı protestolar, kısa sürede kontrol edilemez bir hal almış ve kamu düzeni ciddi biçimde tehdit altına girmiştir. Başkan Pérez’in kendi partisinden olan siyasetçiler dahi, isyanları bastırabilmek adına Başkanın görevden alınmasına yönelik çözüm arayışlarına yönelmişlerdir³²⁸. Nihayet bir yolsuzluk skandalı kamuoyuna yansımıştır. Bir eyalet valisi, Ulaştırma Bakanlığı’nın hayata geçirilen projelerden komisyon aldığını ileri sürmüştür. Daha sonra Başkan Pérez’in partisinden bir milletvekili, bir kamu şirketinin başkanının bazı bakanlarla yolsuzluk ilişkisi içerisinde olduğunu iddia etmiştir. Skandallar Başkanın yakın çevresine kadar uzanmış ve Başkan Pérez’in eşinin ismi de nüfuz ticareti iddialarıyla gündeme gelmiştir³²⁹.

³²⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bolivya-devlet-baskani-morales-istifa-etti/1641130> (Erişim 30 Nisan 2025).

³²⁷ Liñán, *Presidential Impeachment*, 18.

³²⁸ Liñán, “Impeachment or Backsliding?”, 3.

³²⁹ Liñán, *Presidential Impeachment*, 19.

Basın kuruluşlarında İçişleri Bakanlığına ait bir fondaki paranın akıbeti ile ilgili yoğun biçimde haberleştirilmesi üzerine Temsilciler Meclisi Denetim Komisyonu, söz konusu fonun denetimi amacıyla özel bir komisyon kurulmasına karar vermiştir. Ancak bu konudaki tartışmalar büyüdükçe Yüksek Mahkeme tarafından soruşturmanın genişletilmesi gerektiği yönünde karar verilmiştir³³⁰. Bu karar, Başkan Pérez için geri dönülemez bir sürecin başlangıcı olmuştur. Görevden alınması yönünde siyasi irade oluşan Pérez hakkında Senato, oybirliğiyle önce geçici ardından da kalıcı görevden alma kararını kabul etmiştir³³¹.

4.6.4.2. Nicolás Maduro

Venezuela'nın altın çağı olarak anılan Hugo Chávez'in 14 yıllık iktidarı, Chávez'in 2013 yılında vefatıyla sona ermiştir. Chávez'in vefatının ardından düzenlenen seçimleri Nicolás Maduro kazanarak Venezuela Devlet Başkanı olmuştur³³². Maduro, seçimleri rakibine karşı oldukça küçük bir oy farkıyla kazanmış; bu durum, seçim sonuçlarının meşruiyeti ve güvenilirliği konusunda kamuoyunda ciddi tartışmalara yol açmıştır. Muhalefet adayının seçim sonuçlarını tanımadığını açıklamasının ardından, ülkede geniş çaplı sokak gösterileri başlamış ve bu protestolar sırasında çok sayıda kişi yaralanmıştır³³³.

2015 yılındaki parlamento seçimlerinde muhalefet çoğunluğu ele geçirmiştir³³⁴. Ancak bu gelişmenin ardından Başkan Maduro, yasama organındaki çoğunluğu yitirmesi nedeniyle ihtiyaç duyduğu düzenlemeleri, başkanlık kararnameleri aracılığıyla gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Bu süreçte, Venezuela Yüksek Adalet Divanı, muhalefet çoğunluğundaki meclisin kabul ettiği birçok yasayı iptal ederek yürürlüğe koymamış ve böylelikle yasama yetkisi büyük ölçüde devre dışı bırakılmıştır. Bu durum, Maduro yönetiminin yürütme erki lehine güç yoğunlaştırma stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir³³⁵.

Venezuela'da, 1999 Anayasası ile yürürlüğe giren düzenleme uyarınca, devlet başkanının görevden alınmasına yönelik olarak, klasik impeachment usulüne alternatif bir

³³⁰ Liñán, *Presidential Impeachment*, 20.

³³¹ Liñán, *Presidential Impeachment*, 21.

³³² Muhammed Mustafa Aydoğan, "Venezuela Krizinin Gelişimi: ABD, Rusya ve AB'nin Krizdeki Pozisyonu". *EURO Politika* 3/2 (2019), 53.

³³³ Selin Karana – Beyza Yangın, "Venezuela'da Popülist Liderlik Örneği Olarak Hugo Chavez Dönemi (1998–2013)", *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi* 3/2 (2023), 109.

³³⁴ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151207_venezuela_secim (Erişim 01 Mayıs 2025).

³³⁵ Murat Açıl, *Latin Amerika Ülkelerinde Başkanlık Sistemi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 123.

denetim mekanizması olan ‘geri çağırma’ (recall) yöntemi benimsenmiştir³³⁶. Geçmişte Başkan Hugo Chávez hakkında da görev süresi devam ederken geri çağırmaya benzer bir süreç işletilmeye çalışılmıştır³³⁷. Ulusal Meclis, geçmişte Chávez’e yapılmaya çalışıldığı gibi Maduro’yu görevden almak amacıyla anayasal bir referandum süreci başlatma girişiminde bulunmuştur³³⁸. Ancak bu girişim, referandumun düzenlenebilmesi için gerekli olan imza toplama sürecine ilişkin usulsüzlük iddiaları ve yargı organlarının müdahaleleri nedeniyle süreç tamamlanamamıştır³³⁹.

Sonuç olarak, Venezuela’da devlet başkanının görevden alınmasına yönelik anayasal mekanizmalar mevcut olmakla birlikte, bu yolların pratikte etkin ve sonuç alıcı biçimde işletildiğine dair Carlos Andrés Pérez’in görevden alınmasından başka örnek bulunmamaktadır. Öte yandan, 1999 Anayasası ile kabul edilen ve halkın doğrudan katılımına dayanan alternatif denetim yöntemi olan ‘geri çağırma’ (recall) mekanizması da devlet başkanlığı düzeyinde uygulanabilirliğini kanıtlayamamıştır. Bu durum, Venezuela’da anayasal düzlemde hesap verme ve siyasal denetim yollarının mevcut olmasına rağmen, bu araçların işlevsel bir denge-denetim mekanizmasına dönüşemediğini ortaya koymaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

Türk hukukunda Cumhurbaşkanı’nın cezai sorumluluğunu incelemeye ilk anayasa olan Kanun-i Esasi’den başlamak gerekmektedir. Zira içeriği itibarıyla Padişahı cezai olarak sorumsuz kılma da cezai sorumluluğa dair ilk düzenleme bu metindedir. 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında Cumhurbaşkanı’nın cezai sorumluluğu farklı şekillerde ele alınmıştır. Bazı

³³⁶ Venezuela Anayasası’nın 72. maddesi uyarınca, geri çağırma (recall) mekanizmasının işletilebilmesi için devlet başkanının görev süresinin yarısının tamamlanmış olması gerekmektedir. Bu koşul sağlandıktan sonra, ilgili seçim çevresine kayıtlı seçmenlerin en az %20’sinin desteğini alan bir dilekçe ile referandum süreci başlatılabilir. https://www.constituteproject.org/constitution/Venezuela_2009 (Erişim 01 Mayıs 2025).

³³⁷ <https://www.cartercenter.org/documents/2020.pdf> (Erişim 09 Haziran 2025).

³³⁸ Mark P. Sullivan, “Venezuela: Issues for Congress, 2013-2016”, *Congressional Research Service Report* R43239 (2017), 19. <https://sgp.fas.org/crs/row/R43239.pdf>

³³⁹ 2016 yılında başlatılan bu süreçle ilişkin imza kampanyasında usulsüzlük yapıldığına dair iddialar ve yargı organlarının müdahalesi nedeniyle süreç ciddi biçimde sekteye uğramıştır. Bu nedenle, anayasal olarak kritik eşik olan 10 Ocak 2017 tarihinden önce referandumun gerçekleştirilmesi mümkün olmamış; dolayısıyla Başkan Maduro hakkında geri çağırma prosedürü fiilen işletilememiştir. Sullivan, “Venezuela”, 19.

Anayasalarda açıkça, bazılarında ise yoruma açık şekilde düzenlenen Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu konusu Türk Anayasa tarihinde her daim tartışma konusu olmuştur.

Anayasa tarihimiz 2017 öncesi dönemde parlamenter hükümet sistemine ait özellikleri taşıdığından ve 2017 Anayasa Değişikliği ile birlikte hükümet sistemimize artık parlamenter sistem denilemeyeceğinden, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu başlığını 2017 Anayasa değişikliğinden öncesi ve sonrası şeklinde ele almak doğru olacaktır. Yürürlükteki 1982 Anayasası, 2017 yılına kadar Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunu parlamenter sisteme göre, 2017 sonrası ise yeni hükümet sistemine göre düzenlediği için 1982 Anayasası'ndaki cezai sorumluluk meselesine hem 2017 öncesi hem de 2017 sonrası başlıkta değinilecektir.

1. 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ ÖNCESİ DEVLET BAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

1.1 1982 Anayasası Öncesi Düzenlemeler

Türk Hukuk tarihinde modern anlamda ilk anayasa olarak 1876 yılında ilan edilen Kanun-ı Esâsî kabul edilmektedir³⁴⁰. Kanun-ı Esâsî'de, devletin bütün kuvvetleri Padişahın kendisinde toplanmış olup; Padişah hem yürütme kuvvetinin başı olma özelliğine hem de yasama kuvveti üzerinde denetim yetkisine sahiptir. Bu düzenleme, Padişaha yasamanın kendi iradesine uygun kararlar almasını sağlama yetkisi tanımaktadır. Bu durum, Kanun-ı Esâsî'nin monarşik yapısını yansıtan bir özellik olarak Padişaha geniş bir yetki alanı sunmuştur³⁴¹. Yürürlükteki siyasal sistemin temel dayanağı ve en yetkili merci olarak belirlenen Padişahın anayasal sorumluluğu ise bulunmamaktadır³⁴². Kanun-ı Esâsî'nin 5. maddesinde yer alan 'Zât-ı hazret-i padişâhînin nefsi hümayûnu mukaddes ve gayr-i mes'ûldür' ifadesiyle, Padişahın dokunulmaz ve sorumsuz

³⁴⁰ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, Gözden Geçirilmiş 15. Baskı, 2014), 26.

³⁴¹ Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 4. Baskı, 1982), 56.

³⁴² Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 26. Baskı, 2016), 143.

olduğu açıkça belirtilmiştir³⁴³. Bu düzenleme, aslında yüzyıllar boyunca varlık gösteren fiili statünün hukuki bir temele oturtulması anlamına gelmektedir³⁴⁴.

1921 Anayasası, olağanüstü koşullar altında ve olağanüstü yetkilerle kabul edilmiş bir anayasadır. Bu Anayasa'da yasama ve yürütme yetkileri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde toplanmıştır. Meclis hükümeti sistemi olarak adlandırılan bu yapıda, kuvvetler ayrılığı ilkesi yerine kuvvetlerin birliği ilkesi benimsenmiş; bu nedenle Anayasa'da ayrı bir devlet başkanlığı makamına yer verilmemiştir³⁴⁵. Devlet başkanlığı makamı ihdas edilmediği için Başkanın cezai sorumluluğu da söz konusu değildir. Sonrasında kabul edilen 364 sayılı Kanun'un³⁴⁶ 11. maddesi ile Cumhurbaşkanının devletin başı olduğu açıkça belirtilmişse de Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna dair de herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir³⁴⁷.

1924 Anayasası'nda, 1921 Anayasası'nda kabul edilen meclis hükümeti sistemi devam etmiştir. Fakat buna rağmen 1924 Anayasası'nda parlamenter hükümet sistemine ait bazı özelliklere rastlamak mümkündür³⁴⁸. Bu bağlamda, 39. madde uyarınca Cumhurbaşkanının kararları, Başbakan ve ilgili Bakan tarafından imzalanmak suretiyle yürürlüğe girmektedir³⁴⁹. 1924 Anayasası'nın 41. maddesi ise, bu kararlardan dolayı sorumluluğun imza sahibi Başbakan ve ilgili Bakan'a ait olduğunu hüküm altına alarak, Cumhurbaşkanının siyasi sorumsuzluğunu ortaya koymaktadır³⁵⁰. Bu bakımdan 1924 Anayasası'nın bazı yönleriyle parlamenter hükümet sistemine benzediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan, 41. madde uyarınca Cumhurbaşkanının yalnızca 'vatan hainliği' suçu bakımından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne karşı sorumlu tutulabileceği düzenlenmiştir. Ancak aynı maddede yer alan ifadeyle, Cumhurbaşkanının şahsi fiillerinden kaynaklanan diğer suçlar bakımından da sorumlu tutulması mümkün kılınmıştır. Bu durumda, Cumhurbaşkanının yargılanabilmesinin ön koşulu olarak yasama dokunulmazlığının kaldırılması öngörülmüştür. Böylece Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu yalnızca vatan hainliği ile sınırlı kalmamış, kişisel suçlar bakımından da

³⁴³ Kanun-i Esasi, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/#:~:text=1876%20K%C3%A2n%C3%BBn%2D%C4%B1%20Es%C3%A2s%C3%AE%20%7C%20Anayasa%20Mahkemesi> (Erişim 4 Mayıs 2025).

³⁴⁴ Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi*, 57-58.

³⁴⁵ Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 27-29.

³⁴⁶ Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Mevaddının Tavzihan Tadiline Dair Kanun, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200364.pdf (Erişim 4 Mayıs 2025).

³⁴⁷ Tanör, *Osmanlı-Türk*, 284.

³⁴⁸ Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi*, 90-91.

³⁴⁹ 1924 Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (Erişim 4 Mayıs 2025).

³⁵⁰ Tanör, *Osmanlı-Türk*, 302-303.

belirli usuller çerçevesinde sorumluluğu kabul edilmiştir³⁵¹. Bu bağlamda 1924 Anayasası, Cumhurbaşkanının siyasi sorumsuzluğunu korumakla birlikte, cezai sorumluluğuna açıkça yer veren ilk anayasal düzenleme olması bakımından Türk anayasa tarihinde müstesna bir yere sahiptir.

1961 Anayasası'nda, yürütme ve yasama organlarının tek elde toplandığı kuvvetler birliği anlayışını bütünüyle terk ederek, yumuşak kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemiş ve bu çerçevede parlamenter sistem esas alınmıştır³⁵². 98. madde uyarınca, Cumhurbaşkanı göreviyle ilgili işlemlerden sorumlu değildir. Cumhurbaşkanının bütün kararlarından Başbakan ve ilgili Bakan sorumludur³⁵³. Bu şekilde, parlamenter sistemin temel ilkelerinden biri olan karşı imza kuralı, 1961 Anayasası tarafından benimsenmiştir³⁵⁴. Zira bu sistemde, Cumhurbaşkanının konumu ve yetkileri sembolik bir nitelik taşıdığından bu durumun doğal bir sonucu olarak sorumluluğun, Cumhurbaşkanının üzerinde olmaması beklenmektedir³⁵⁵.

Öte yandan, 1961 Anayasası'nın 99. maddesi Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunu düzenlemiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı, 'vatana ihanet' suçlamasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından suçlandırılabilir³⁵⁶. 1961 Anayasasında, 1924 Anayasası'ndaki gibi Cumhurbaşkanının vatana ihanetten TBMM'ye karşı sorumluluğu düzenlenmemiştir. Ancak 1961 Anayasası'nda her ne kadar Cumhurbaşkanı vatana ihanetten dolayı TBMM'ye karşı sorumlu olmasa da yine TBMM tarafından suçlandırılmaktadır. Dolayısıyla TBMM tarafından suçlandırılan Cumhurbaşkanının yalnızca cezai değil aynı zamanda siyasi sorumluluğunun da doğduğu kabul edilmektedir³⁵⁷. Diğer yandan, 1961 Anayasası'nın 99. maddesinde cezai sorumluluğun yalnızca 'vatana ihanet' suçundan doğacağı belirtilmiş olup; 1924 Anayasası'nda olduğu gibi 1961 Anayasası'nda da vatana ihanetin tanımına yer verilmemiştir³⁵⁸. Yürürlükteki ceza kanunlarında vatana ihanetin açık bir tanımı bulunmadığından, konusu suç teşkil eden her

³⁵¹ Tanör, *Osmanlı-Türk*, 303.

³⁵² İ. Halil Asilbay, "Parlamenter Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *TBB Dergisi* 104 (2013), 258.

³⁵³ 1961 Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> (Erişim 5 Mayıs 2025).

³⁵⁴ Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzdaki Son Gelişmeler '1961 Anayasası'-II* (İstanbul: Ülkü Matbaası, 1963), 195.

³⁵⁵ M. Zafer Üskül, "1961 Anayasasında Yürütme İktidarı", *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi* 8/2 (1972), 369.

³⁵⁶ 1961 Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> (Erişim 5 Mayıs 2025).

³⁵⁷ İsmail Yazıcıoğlu, *Türkiye'de Cumhurbaşkanının Konumu* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 154.

³⁵⁸ Feyyaz Gölcüklü, "Ceza Hukuku Açısından 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 17/02 (1962), 290.

fiilinden dolayı Cumhurbaşkanı suçlandırılabilir³⁵⁹. Burada suç teşkil eden fiilin vatana ihanet niteliğinde olup olmadığı konusundaki takdir yetkisi ise, suçlandırma yetkisini elinde bulunduran TBMM'ye aittir.

1961 Anayasası'nda, 1924 Anayasası'ndaki açık düzenlemenin aksine; Cumhurbaşkanının göreviyle bağlantısı bulunmayan kişisel suçlarından doğan cezai sorumluluğuna ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır³⁶⁰. Cumhurbaşkanının göreviyle ilgisi bulunmayan kişisel bir suç işlemesi halinde cezai sorumluluğunun doğması gerektiği yönünde görüşler bulunmakla birlikte, böyle bir durumda izlenecek usule ilişkin olarak doktrinde farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bazı yazarlar, Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından sorumlu olması gerektiğini ancak yasama dokunulmazlığından faydalanabileceğini savunmuştur³⁶¹. Milletvekili sıfatı bulunmayan Cumhurbaşkanının yasama dokunulmazlığından yararlanabilmesi ilk bakışta çelişkili görünse de bu durum 1961 Anayasası'nın benimsediği sistemin bir sonucudur. Zira çift meclisli yapıya sahip olan bu Anayasa çerçevesinde, eski Cumhurbaşkanları Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyeleri arasında yer almakta ve bu sıfatla yasama dokunulmazlığına sahip olmaktadır³⁶². Bazı yazarlar ise, Cumhurbaşkanının yasama ya da yürütme organlarının doğrudan bir üyesi olmaması nedeniyle yasama dokunulmazlığından yararlanamayacağı ileri sürmüştür. Bu görüşe göre, Anayasa'da vatana ihanet suçu için dahi TBMM kararıyla soruşturma açılabilmesi öngörüldüğünden, Cumhurbaşkanının diğer kişisel suçları bakımından da benzer şekilde TBMM'nin izin vermesi gerekmektedir³⁶³.

1961 Anayasası, her ne kadar Cumhurbaşkanının kişisel suçlarına ilişkin açık bir düzenleme içermese de görevle bağlantılı olarak işlediği fiiller bakımından hangi mercinin yargı yetkisine sahip olduğunu açıkça belirlemiştir. Bu yönüyle, Cumhurbaşkanının görevdeyken işlediği suçlara ilişkin yargı merciini düzenleyen ilk anayasal metin olma özelliğini taşımaktadır³⁶⁴. Anayasa'nın 147. maddesi³⁶⁵ uyarınca, Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla Cumhurbaşkanını görevleriyle ilgili suçlardan yargılamakla yetkilendirilmiştir.

³⁵⁹ Murat, Sevinç, "Güncel Gelişmelerin Işığında, 1982 Anayasası'na Göre Cumhurbaşkanı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 57/2 (2002), 133.

³⁶⁰ Ali Rıza Çoban -Ali İhsan Erdağ, "Göreviyle İlgili Olmayan Kişisel Suçlarından Dolayı Cumhurbaşkanının Sorumluluğu ve Yargılanması", *TBB Dergisi* 75 (2008) 178.

³⁶¹ Çoban-Erdağ, "Göreviyle İlgili Olmayan", 182.

³⁶² Kalıpcıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 111.

³⁶³ Üskül, "1961 Anayasasında Yürütme", 369.

³⁶⁴ Kalıpcıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 110.

³⁶⁵ 1961 Anayasası'nın 147. Maddesinin birinci fıkrası: "Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay, Başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanın sözcüsünü, Askerî Yargıtay Başsavcısını ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar ve Anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirir." <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> (Erişim 5 Mayıs 2025).

1.2 1982 Anayasası'ndaki Düzenleme

1982 Anayasası, 2017 Anayasa Değişikliği öncesindeki haliyle parlamenter sistemin temel ilkelerini taşımaktadır³⁶⁶. Bu bağlamda, yürütme organının eylem ve işlemlerinden Başbakan ve Bakanlar sorumlu tutulurken, Cumhurbaşkanı bu sorumluluktan muaf tutulmuştur³⁶⁷. Parlamenter sistemlerde, sorumluluğu bulunmayan Cumhurbaşkanının yetkisi de bulunmamaktadır³⁶⁸. Bu durum, 1961 Anayasası'nda da kabul edilen karşı imza kuralı olarak ifade edilmektedir³⁶⁹. Karşı imza kuralı, Anayasa'nın 105. maddesinin birinci fıkrasında yer alan: 'Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili Bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği işlemler dışında, bütün kararlar Başbakan ve ilgili Bakanlar tarafından imzalanır ve bu kararlar Başbakan ile ilgili Bakanın sorumluluğundadır' şeklindeki düzenlemeyle karşımıza çıkmaktadır³⁷⁰. Anılan hükmün devamında, Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı sorumlu tutulabileceği düzenlenmiştir³⁷¹. Burada yalnızca vatana ihanet suçuna yer verilmesinden, Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili fakat vatana ihanet suçunu oluşturmayan suçlar bakımından sorumsuz olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür³⁷². 1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanının görevine ilişkin suçlarda cezai sorumluluğu düzenlenip kişisel suçlara ilişkin herhangi bir düzenlemenin bulunmaması 1961 Anayasası döneminde doğan tartışmaları devam ettirmiştir³⁷³. Bu noktada Cumhurbaşkanının kişisel suçları ve görev suçları bakımından cezai sorumluluğunu ayrı ayrı ele almak isabetli olacaktır.

Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından sorumlu olduğu görüşü, hukuk literatüründe kabul görmektedir³⁷⁴. Tartışmalar, kişisel suçlarından cezai sorumluluğu bulunan Cumhurbaşkanının, ceza yargılamasında nasıl bir yol izleneceği konusundaki yasal boşluktan

³⁶⁶ Ömer Anayurt, *Anayasa Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, Güncellenmiş 5. Baskı, 2024), 361.

³⁶⁷ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 507.

³⁶⁸ Hasan Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2. Baskı, 2019), 157.

³⁶⁹ Hasan Tahsin Fendoğlu, *Anayasa Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, Düzeltilmiş ve 2019 Değişikliği Yapılmış Yedinci Baskı, 2019), 494.

³⁷⁰ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). Necmi Yüzbaşıoğlu, *Anayasa Hukukunun Temel Metinleri* (İstanbul: Beta Yayınları, 11. Baskı, 2015), 185.

³⁷¹ 1982 Anayasasının 105. Maddesinin 3. Fıkrası: "Cumhurbaşkanı vatana ihanetten dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır. Yüzbaşıoğlu, *Anayasa Hukukunun Temel*, 185.

³⁷² Gözler, *Devlet Başkanları*, 92.

³⁷³ Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 120.

³⁷⁴ Fendoğlu, *Anayasa Hukuku*, 494.; Tunç, *Anayasa Hukuku*, 157.; Gözler, *Devlet Başkanları*, 87.; Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 342.

kaynaklanmaktadır³⁷⁵. Bir görüş, Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından cezai sorumluluğu ile ilgili olarak yasama dokunulmazlığının gündeme gelmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, Anayasa'da Cumhurbaşkanı'na doğrudan bir dokunulmazlık tanınmasa da milletvekillerine, TBMM dışından atanan Bakanlara ve Cumhurbaşkanı Konseyi üyelerine dokunulmazlık tanınırken; Cumhurbaşkanının bu ayrıcalıktan faydalanamayacağı düşünülmemelidir. Dolayısıyla, Cumhurbaşkanı görevde bulunduğu sürece yalnızca vatana ihanet suçundan yargılanabilecek; kişisel suçlardan dolayı ise, ancak görev süresi sona erdikten sonra yargılanabilecektir³⁷⁶. Diğer bir görüş, Anayasa, vatan hainliği gibi en ağır suçlardan biri olarak kabul ettiği suçta dahi kovuşturmanın TBMM kararına bağlı olmasını öngördüğü için, bu düzenlemenin diğer suçlar için de geçerli olacağını ve benzer bir kararın alınması gerektiğini savunmaktadır³⁷⁷. Başka bir görüş ise, ceza kanunlarının mecburiliği ilkesi gereği, aksi açıkça düzenlenmedikçe Cumhurbaşkanının da diğer vatandaşlar gibi ceza kanunlarına ve ceza mahkemelerine tâbi olarak yargılanması gerektiğini savunmaktadır³⁷⁸.

Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili suçlardan dolayı cezai sorumluluğu bulunmadığını, bu sorumsuzluğun tek istisnasını vatana ihanetin oluşturduğunu daha önce ifade etmiştik. Ancak 1982 Anayasası'nda tıpkı 1961 Anayasası'nda olduğu gibi vatana ihanetin tanımına yer verilmemiştir³⁷⁹. Türk hukukunda vatana ihanet kavramı, bir suç tipi olarak 2 sayılı Hiyanet-i Vataniye Kanunu ile düzenlenmiştir³⁸⁰. Bu kanunda vatan haini, Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine karşı sözlü, fiili veya yazılı şekilde başkaldıran veya bozan kişi olarak açıklanmıştır. Ancak bu Kanun, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır³⁸¹.

Karşılaştırmalı hukukta vatana ihanet, Cumhurbaşkanının görevini anayasa veya ülkenin yüksek çıkarlarıyla çatışacak şekilde kötüye kullanmasından kaynaklanan bir siyasi suç

³⁷⁵ Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi*, 335.

³⁷⁶ Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri*, 896.; Bülent Tanör – Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, (İstanbul: Beta Yayınları, Güncelleştirilmiş 22. Bası, 2024), 362.; Bayram Doğan – İdris Doğan, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu”, *İNÜHFD* 11/2 (2020), 475.; Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 342.

³⁷⁷ Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi*, 335.; Üskül, “1961 Anayasasında Yürütme”, 369.

³⁷⁸ Gözler, *Devlet Başkanları*, 87-88.; Serkan Gülfidan, “1982 Anayasası Çerçevesinde Cumhurbaşkanının Siyasi ve Cezai Sorumluluğu”, *Anayasa Hukuku Dergisi* 5/9/ (2016), 159.; Cankat Taşkın, “1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu”, *TBB Dergisi* 92 (2011), 394.; Salih Taşdöğen, “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu”, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi* 21 (2019), 1305.

³⁷⁹ Kalıpcıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 113.

³⁸⁰ Hiyaneti Vatanıye Kanunu, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100002.pdf (Erişim 11 Mayıs 2025).

³⁸¹ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 508.

olarak tanımlanmaktadır³⁸². Kavramın içeriği ve anlamı göz önünde bulundurularak devletin anayasal sistemine, ülkenin varlığına, bütünlüğüne ve egemenliğine karşı gerçekleştirilen eylemlerin vatana ihanet kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Vatana ihanet kavramından ne anlaşılması gerektiği kısaca ifade edildikten sonra, yürürlükte olan mevzuatımızda vatana ihanet olarak adlandırılan özel bir suç tipi ve bu kavramı tanımlayan bir hükmün bulunmadığını belirtmek gerekmektedir³⁸³. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı cezai sorumluluğunun, bu suçu düzenleyen açık bir hüküm bulunmaması nedeniyle suçta ve cezada kanunilik ilkesine aykırı olup olmadığı tartışma konusu olmuştur³⁸⁴.

Doktrinde bazı yazarlar, ceza kanunlarında vatana ihanet suçunun açıkça düzenlenmemiş olması durumunda, bu suçtan yargılanan Cumhurbaşkanı hakkında kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesine dayalı olarak beraat kararı verilmesi gerektiğini ileri sürmektedir³⁸⁵. Bazı yazarlar ise, hangi eylemin vatana ihanet suçunu oluşturacağını tayin edecek makamın TBMM olduğunu; ancak bu nitelendirme yapılsa da yapılmasa da Yüce Divan'ın TBMM'nin kararıyla bağlı olmayacağını savunmaktadır³⁸⁶.

Hakkında vatana ihanet suçlamasında bulunulan Cumhurbaşkanı yargılayacak makam ise, Anayasa'da açıkça belirtilmiştir. 1982 Anayasası'nın 148. maddesi uyarınca, Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla Cumhurbaşkanı görevden kaynaklanan suçlarda yargılamaya yetkilidir³⁸⁷. Dolayısıyla, Cumhurbaşkanı yalnızca vatana ihanetten dolayı Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde yargılabilecektir. Cumhurbaşkanı suçlama usulü ise Anayasa'da değil, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nde düzenlenmiştir³⁸⁸. İçtüzüğün 'Cumhurbaşkanının vatana ihanetle suçlandırılması' başlıklı 114. maddesi uyarınca, suçlama önergesi, TBMM üye tamsayısının en az üçte birinin imzasıyla TBMM Başkanlığı'na sunulacaktır. Bu düzenlemeye göre, vatana ihanet nedeniyle suçlanan Cumhurbaşkanı, görevde olabileceği gibi görevden ayrılmış da olabilir (İçtüzük md. 114, f.1.).

TBMM Başkanlığına verilen suçlama önergesi derhal Meclisin bilgisine sunulur, suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanı bildirilir ve Meclisin bilgisine sunulmasından başlayarak yedi gün sonraki birleşimin gündemine alınır (İçtüzük md.114, f.2.). Birleşimde

³⁸² Teziç, *Anayasa Hukuku*, 507-508.

³⁸³ Kayıhan İçel, “Ceza Yasalarının Uygulanması Açısından Yürütme Erkinde Sorumsuzluğun ve Dokunulmazlığın Yeni Boyutları”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16/32 (2017), 72.

³⁸⁴ Taşkın, “1982 Anayasası’nda Cumhurbaşkanının”, 403.

³⁸⁵ Gözler, *Devlet Başkanları*, 106.

³⁸⁶ Tanör - Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre*, 362.; Teziç, *Anayasa Hukuku*, 509.

³⁸⁷ 1982 Anayasası. Yüzbaşıoğlu, *Anayasa Hukukunun Temel*, 209.

³⁸⁸ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 164.

hakkında suçlama önergesi verilen Cumhurbaşkanı dinlenir, daha sonra TBMM üye tamsayısının en az dörtte üçünün oyuyla Cumhurbaşkanının Yüce Divana sevk kararı verilebilir. Cumhurbaşkanı isterse savunmasını yazılı olarak da gönderebilir. Bu halde savunması Genel Kurulda aynen okunacaktır (İçtüzük md114, f.3.).

Suçlama önergesinde ve Yüce Divana sevk kararında hangi ceza hükmüne dayanıldığı ve Cumhurbaşkanının hangi eyleminin vatana ihanet sayılması gerektiğinin belirtilmesi gerekmektedir (İçtüzük md.114, f.3.)³⁸⁹. Suçlama önergesinin Yüce Divan'a sevk edilmesiyle birlikte, Yüce Divan yargılaması başlamaktadır. Bu yargılama, yürürlükteki kanunlara uygun olarak gerçekleştirilir³⁹⁰. Dolayısıyla, Yüce Divan vatana ihanetle yargılanan Cumhurbaşkanı hakkında beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbiri, davanın reddi veya düşmesi gibi kararlara hükmedilebilir³⁹¹. Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir; ancak Genel Kurul'un yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir³⁹². Bu durumda, vatana ihanetle yargılanan ve Yüce Divan'da mahkûmiyet kararı verilen Cumhurbaşkanı, yalnızca Genel Kurul'a yeniden inceleme başvurusu yapabilir ve itiraz ya da temyiz gibi yollara başvuramaz.

Hakkında Yüce Divan'a sevk kararı verilen Cumhurbaşkanının yargılama süresince görevde kalıp kalmayacağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bir görüşe göre, Anayasa'da aksi bir düzenleme bulunmadığından hakkında Yüce Divan'a sevk kararı verilen Cumhurbaşkanı, görevine devam edecektir³⁹³. Diğer görüşe göre ise, hakkında Yüce Divan'a sevk kararı verilen Cumhurbaşkanı görevine devam etmemelidir. Bu görüşü savunanlardan Özbudun, Meclis'in Yüce Divan'a sevk ettiği bir Bakan, Anayasa'nın 113. maddesi gereği bakanlıktan düşüyorsa; vatana ihanetle yargılanan Cumhurbaşkanının görevine devam etmemesi gerekmektedir³⁹⁴. Teziç'e göre ise, böyle bir durumda Cumhurbaşkanlığı makamında 106. madde kapsamında boşalma olduğu kabul edilmeli, Cumhurbaşkanı görevine devam etmemelidir³⁹⁵. Bu konuda farklı görüşler, farklı gerekçeler ileri sürülmüş olmakla birlikte konuya ilişkin kesin ve net bir yanıt bulunmamaktadır.

³⁸⁹ TBMM İçtüzüğü. Yüzbaşıoğlu, *Anayasa Hukukunun Temel*, 354.

³⁹⁰ Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim 10 Mayıs 2025).

³⁹¹ Çağdaş Erol, *Türk Anayasa Hukukunda Yüce Divan* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 97.

³⁹² 1982 Anayasası. Yüzbaşıoğlu, *Anayasa Hukukunun Temel*, 209.

³⁹³ Gözler, *Devlet Başkanları*, 97.

³⁹⁴ Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 343.

³⁹⁵ Teziç, *Anayasa Hukuku*, 509.

2. 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ SONRASI CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

16 Nisan 2017 tarihinde 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, halkoylamasına sunulmuş ve yurt içi ile yurt dışındaki seçmenlerin katılımıyla, geçerli oyların %51,41'i 'evet' oyu kullanılarak kabul edilmiştir³⁹⁶. Kabul edilen bu Kanun³⁹⁷ ile 1982 Anayasasında düzenlenen hükümet sistemi ve yürütme organının yapısına dair köklü bir değişikliğe gidilmiş ve Türkiye’de yeni bir dönem başlamıştır. 2017 Anayasa değişiklikleriyle birlikte, ikili yürütme sistemi ve parlamenter sistem tamamen terk edilmiştir³⁹⁸. Onun yerine, yürütme yetkilerinin Cumhurbaşkanı’nda toplandığı, 'Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi' olarak adlandırılan yeni bir hükümet sistemi modeli benimsenmiştir³⁹⁹.

Hükümet sistemindeki değişimle paralel olarak, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerinde olduğu kadar, cezai sorumluluğunda da önemli değişikliklere gidilmiştir⁴⁰⁰. 1982 Anayasasında değişiklik sonrası cezai sorumluluğu düzenleyen 105. madde şu şekildedir:

“Cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

³⁹⁶ Kesin seçim sonuçlarını gösterir YSK’nın 663 no.’lu kararı, <https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/5064/2017-663.pdf> (Erişim 25 Mayıs 2025).

³⁹⁷ 6771 S. Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm> (Erişim 25 Mayıs 2025).

³⁹⁸ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 363.

³⁹⁹ Yazıcıoğlu, *Türkiye’de Cumhurbaşkanının Konumu*, 287-288.

⁴⁰⁰ Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 123.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır.

Hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı, seçim kararı alamaz.

Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer.

Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da bu madde hükmü uygulanır.”

Yeni hükümet sistemi çerçevesinde, yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanının yasama organına karşı herhangi bir siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu sebeple, Cumhurbaşkanının yalnızca cezai sorumluluğu Anayasa'da düzenlenmiştir⁴⁰¹. Cezai sorumluluğu düzenleyen 105. madde hem sorumluluğun sınırlarını hem de işleyişini yeniden belirlemiştir.

2.1 Sorumluluğun Kapsamı ve Cumhurbaşkanı Sıfatıyla İlişkisi

Anayasa'nın 105. maddesinin birinci fıkrası uyarınca, Cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği iddiasıyla, öngörülen çoğunlukların sağlanmasıyla TBMM'de soruşturma açılabilir. 2017 Anayasa değişikliği öncesinde, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu yalnızca 'vatana ihanet' suçu ile sınırlı tutulmuştur. Ancak yapılan değişiklikte, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu yalnızca vatana ihanetle sınırlı olmaktan çıkarılmıştır. Bu düzenleme ile, vatana ihanetin tanımına dair kanunlarda bir açıklık bulunmaması ve hangi suçların vatana ihanet kapsamında yer alıp almadığının belirsizliğine ilişkin sorun giderilmiştir. Bu kapsamda, "bir suç işlediği iddiasıyla" ifadesi kullanılarak, cezai sorumluluğun belirli bir suç türüyle sınırlandırılması engellenmiştir⁴⁰². Bununla birlikte, vatana ihanet gibi belirsiz bir kavramdan vazgeçilmesi, cezai sorumluluğun siyasi amaçlarla kullanılmasını önleyici niteliktedir⁴⁰³. Öte yandan, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu ile ilgili olarak 105. maddede yapılan değişiklik ile, işlediği iddia edilen suçun göreviyle ilgili olup olmaması ayrımı kaldırılmıştır. Bu

⁴⁰¹ Tanör – Yüzbaşıoğlu, 1982 Anayasasına Göre, 363.

⁴⁰² Abdülsamet Güller, “2017 Anayasa Değişikliği Sonrası Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğunun Kapsamı”, *Ankara Barosu Dergisi* 83/1 (2025), 537.

⁴⁰³ Haluk Alkan, “Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Meclisin Denetim Yetkisi”. *SETA Perspektif* 165 (2017), 3.

bağlamda, Cumhurbaşkanının işlediği iddia edilen suçun göreviyle ilişkili olup olmaması fark etmeksizin, cezai sorumluluğuna başvurulabilecektir⁴⁰⁴.

Cezai sorumluluğun kapsamı konusunda, suçun Cumhurbaşkanlığı sıfatının kazanılmasından önce işlenmiş olduğunun iddia edilmesi durumu ise belirsizliğini korumaktadır. Doktrinde, Anayasa’da zaman açısından bir ayırım yapılmadığı için iddia edilen suçun Cumhurbaşkanlığı sıfatı kazanılmadan önce veya sonra işlenildiğine bakılmaksızın 105. madde hükmünün uygulanacağı görüşü baskındır⁴⁰⁵. Bu görüşe göre, Cumhurbaşkanlığı sıfatı kazanılmadan önce işlenen bir suçla ilgili muhakeme başlatılmamışsa, 105. maddede belirtilen usul doğrudan uygulanacak⁴⁰⁶; başlatılmışsa, soruşturma ya da kovuşturmayı yürüten makam görevsizlik kararı vererek dosyayı TBMM’ye gönderecektir⁴⁰⁷. Diğer bir görüşe göre ise, Cumhurbaşkanlığı sıfatının kazanılması, 105. maddedeki sorumluluk usulünün işlemesinin ön koşuludur ve bu koşul gerçekleşmeden söz konusu usul uygulanamayacaktır. Böyle bir durumda, milletvekili dokunulmazlığı hükümleri devreye girerek, muhakemenin başlatılması için görev süresinin sona ermesi beklenmelidir⁴⁰⁸.

Cumhurbaşkanlığı sıfatının ne zaman kazanıldığı sorusunun cevabı Anayasa’da açıkça düzenlenmediğinden bu konuda da doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, Cumhurbaşkanlığı sıfatı, YSK tarafından mazbatanın düzenlendiği tarihte kazanılmaktadır⁴⁰⁹. Bir başka görüşe göre, Cumhurbaşkanlığı sıfatı seçimin kazanıldığı an kazanılır⁴¹⁰. Bu konudaki son görüşe göre ise, Cumhurbaşkanlığı sıfatı, seçilen Cumhurbaşkanının TBMM’de yemin ettiği an itibariyle kazanılacaktır. Cumhurbaşkanlığı sıfatının ne zaman kazanılacağına ilişkin tespit yapılırken; seçilen Cumhurbaşkanının TBMM’de yemin ettiği günün değil, yemin metnindeki son ifade olan 'ant içirim' kelimelerinin kullanıldığı anın dikkate alınması gerektiği savunulmaktadır. Bu bağlamda, yemin tamamlanmadığı müddetçe, eski Cumhurbaşkanının Cumhurbaşkanlığı sıfatının sona ermesi mümkün olmayacaktır⁴¹¹. 105. maddede düzenlenen

⁴⁰⁴ Abdulkadir Yıldız, “Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu Meselesi”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/1 (2019), 11.; Taşdoğan, “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu”, 1305.

⁴⁰⁵ Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri*, 897.

⁴⁰⁶ Adnan Küçük, “Yeni Anayasa Değişikliği ile Getirilmek İstenen Türkiye’ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler”, *Liberal Düşünce Dergisi* 85 (2017), 163-164.

⁴⁰⁷ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlam*, 170.

⁴⁰⁸ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 374-375.; Yıldız, “Cumhurbaşkanlığı Sisteminde”, 9-13.

⁴⁰⁹ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 374.

⁴¹⁰ Bu görüşe göre, 6271 s. Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu’nun 20. Maddesinde açıkça ‘Seçilen Cumhurbaşkanı adına, Yüksek Seçim Kurulu tarafından Cumhurbaşkanı seçildiğine dair bir tutanak düzenlenir.’ denilmek suretiyle Cumhurbaşkanlığı sıfatı seçim kazanıldığı an kazanılmaktadır. Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri*, 872.

⁴¹¹ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, 771.

özel soruşturma usulü, Cumhurbaşkanlığı sıfatına bağlı bir usul olduğundan bu sıfatın ne zaman kazanıldığına ilişkin Anayasa’da açıkça bir düzenlemeye yer verilmesi yerinde olacaktır.

Cumhurbaşkanı sıfatının kazanılmasından sonra işlenen suçlarda, bu sıfatın devam etmesi veya kaybedilmesinin özel soruşturma usulünün uygulanması bakımından herhangi bir etkisi bulunmamaktadır⁴¹². Zira Anayasa’nın 105. maddesinin altıncı fıkrasında “Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da bu madde hükmü uygulanır.” bu husus açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanlığı sıfatı kazanıldığı andan itibaren işlenen suçlarda bu görev devam etmese dahi 105. maddedeki özel soruşturma usulü uygulanacaktır⁴¹³. Cumhurbaşkanı sıfatı sona erdikten yani görev süresi sona erdiği tarihten itibaren işlenen suçlar bakımından ise, özel soruşturma usulü yerine, tüm vatandaşlara olduğu gibi genel ceza hukuku hükümleri ve usulleri işletilecektir⁴¹⁴.

2.2 Sorumluluğun İşletilme Usulü

Anayasa’da Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun işletilmesi usulü iki aşamalı olarak düzenlenmiştir. İlk aşama Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki suçlandırma, ikinci aşama ise Yüce Divan’da yargılama şeklinde gerçekleşmektedir. Bu düzenleme, birinci bölümde incelediğimiz ABD ve birçok Latin Amerika ülkesindeki impeachment usulüyle benzerlik göstermektedir; zira bu ülkelerde de impeachment süreci, Temsilciler Meclisi ve Senato yargılaması olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Ancak, Türk hukukunda Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu, impeachment kavramıyla açıklanamamaktadır. Ayrıca, yürürlükteki hükümet sistemi parlamenter sistem olmadığından bu sisteme özgü meclis soruşturması kavramı da terk edilmiştir⁴¹⁵. Bu bağlamda, Anayasamızda yer alan Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu düzenlemesi, kendine özgü (sui generis) bir soruşturma usulü olarak kabul edilmektedir.

⁴¹² Yazıcıoğlu, *Türkiye’de Cumhurbaşkanının Konumu*, 332.

⁴¹³ Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri*, 902.

⁴¹⁴ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 376.

⁴¹⁵ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 375.

2.2.1 TBMM’deki Usul

2.2.1.1 Soruşturma Önergesi ve Soruşturma Açılması Kararı

Yürürlükteki Anayasa’da Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu, meclis soruşturması olarak adlandırılmasa da süreçlerinin işleyişi bakımından cezai sorumluluk ve meclis soruşturması usulleri benzerlik göstermektedir⁴¹⁶. Bu doğrultuda, TBMM’deki usulü açıklarken, önceki Anayasalarda yer alan meclis soruşturması usulünden sıkça faydalanılmaktadır. Anayasa’nın 105. maddesi ve TBMM İçtüzüğü’nün 114. maddesi Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna başvurulmasına dair ayrıntılı bir rehberlik sağlamaktadır.

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun işletilmesindeki ilk adım, soruşturma açılması önergesinin verilmesidir. Soruşturma önergesi, hukuki bir işlem olup bu işlemin maddi unsuru, şekli şartlara uygunluk iken; manevi unsuru, önergeyi veren milletvekillerinin ortak iradesidir. Soruşturma önergesinin maddi unsurunu oluşturan şekil şartları, Anayasa’da belirtilen çoğunlukta milletvekilinin İçtüzük’ün zorunlu kıldığı unsurları içeren bir önerge sunmasıdır⁴¹⁷.

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunu düzenleyen TBMM İçtüzüğü’nün 114. maddesinde, önergede bulunması gereken zorunlu unsurlar ile ilgili doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte, İçtüzük’ün 107. maddesinin ikinci fıkrasındaki “*Bu önergede, görevleriyle ilgili işlerden dolayı hakkında meclis soruşturması açılması istenen Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların cezai sorumluluğu gerektiren fiillerinin görevleri sırasında işlendiğinden bahsedilmesi, hangi fiillerinin hangi kanun ve nizama aykırı olduğunun gerekçe gösterilmek ve maddesi de yazılmak suretiyle belirtilmesi zorunludur.*” ifadesi, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar için verilecek soruşturma önergelerine kıyasla uygulanabilir bir düzenlemeyi ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı hakkında verilecek soruşturma önergesinde, isnat edilen suç fiilinin hangi kanuna aykırı olduğu ve ilgili kanun maddesinin belirtilmesi gereklidir. Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu yalnızca görev suçlarıyla sınırlı olmayıp kişisel suçları da kapsadığından soruşturma önergesinde görev sırasında işlendiğinden bahsedilmesi gerekmemektedir.

⁴¹⁶ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 375.

⁴¹⁷ Metin Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*. (Ankara: Savaş Yayınevi, 2006), 27-28.

Soruşturma önergesinin verilmesi, soruşturma sürecinin başlatılması için gerekli olan eylemdir. Bu nedenle, Meclis Başkanlığı, soruşturma önergesi olmaksızın süreci kendiliğinden başlatma yetkisine sahip değildir⁴¹⁸. Bu açıdan bakıldığında, soruşturma önergesini ceza muhakemesindeki şikayete bağlı suçlar kapsamında yer alan şikayet veya suç duyurusu ile benzer şekilde değerlendirmek mümkündür⁴¹⁹. Şikayete bağlı suçlarda, şikayetin geri alınması, muhakemeyi sona erdiren bir işlem olarak kabul edilir. Ancak, TBMM Başkanlığı'na sunulan soruşturma önergesinde, önergeyi imzalayan milletvekilleri tarafından geri çekilerek sürecin sonlandırılması mümkün değildir. Önergenin geri çekilmesi yalnızca, TBMM Başkanlığı'na sunulmadan önceki aşamada yapılabilir. Bu yönüyle soruşturma önergesi, şikayetten ayrılmaktadır⁴²⁰.

Önerge, TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğu ile verilebilmektedir (AY. md.105/1)⁴²¹. TBMM üye tamsayısı 600'dür (AY. md. 75)⁴²². Dolayısıyla Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu yoluna gidilmesi için öncelikle TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğunun yani 301 milletvekilinin soruşturma açılması önergesi vermesi gerekmektedir. Bu çoğunluk sağlanamadığı takdirde, soruşturma önergesi reddedilecektir. Soruşturmas önergesinin reddedilmesi durumunda, aynı iddialarla aynı yasama yılı içerisinde tekrar önerge verilmesinin Meclis'i gereksiz yere meşgul etme ve yıpratma riski taşıyabileceği için, TBMM Başkanlık Divanı tarafından iade edilmesi muhtemeldir. Ancak, yeni bir yasama dönemi başladığında daha önce reddedilen önergeye dair yeniden başvuru yapılabileceği savunulmaktadır⁴²³.

Önergenin kabulü halinde, en geç bir ay içinde Meclis'te görüşülmesi gerekmektedir (AY. md.105/1). Bir aylık sürenin hak düşürücü mü yoksa düzenleyici mahiyette bir düzenleme mi olduğuna dair doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüş, bu sürenin geçmişte yaşanan suistimallerin önüne geçilmesini sağlamak amacıyla ve açık bir ifade kullanılarak belirlendiği için hak düşürücü bir süre olduğunu savunmaktadır⁴²⁴. Diğer bir görüş ise, bu sürenin yalnızca önergenin belirli bir süre içinde görüşülmesini sağlamak amacıyla getirildiğini,

⁴¹⁸ Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*, 25-26.

⁴¹⁹ Murat Yanık, *Yüce Divan* (İstanbul: Derin Yayınları, 2008), 136.

⁴²⁰ Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*, 27.

⁴²¹ 1982 Anayasasının 105. Maddesinin 1. Fıkrası: "Cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir." <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim 01 Haziran 2025).

⁴²² 1982 Anayasasının 75. Maddesi: "Türkiye Büyük Millet Meclisi genel oyla seçilen altıyüz milletvekilinden oluşur." <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim 01 Haziran 2025).

⁴²³ Aylin Çırakçı, *2017 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu* (Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 81.

⁴²⁴ Yanık, *Yüce Divan*, 140.

sürecin askıya alınmasını engelleyen bir düzenleme niteliği taşıdığını belirtmekte ve hak düşürücü değil, düzenleyici bir süre olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşe göre, belirlenen süre içinde görüşme yapılmaması durumunda, soruşturma önergesinin geçersizliğine dair bir durum oluşmayacaktır⁴²⁵. Anayasa'da yer alan düzenlemenin "en geç" gibi kesin bir ifade kullanması, sürenin hak düşürücü nitelikte olduğu yönündeki ilk görüşü desteklemektedir. Bu nedenle, biz de bu görüşle uyumlu olarak, belirlenen bir aylık sürenin hak düşürücü bir özellik taşıdığı kanaatindeyiz.

Soruşturma önergesi, derhal Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur; soruşturulması istenen Cumhurbaşkanına bildirilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bilgisine sunulmasından başlayarak yedi gün sonraki birleşimin gündemine alınır (TBMM İçtüzüğü md.114/2)⁴²⁶. Önergenin görüşülmesi için özel bir toplantı yeter sayısı belirlenmediğinden, Genel Kurul'un üye tamsayısının en az üçte biri olan 200 milletvekili önergeyi görüşmek üzere toplanacaktır⁴²⁷. Bu toplantı yeter sayısı, önergenin görüşülmesi sırasında her zaman sağlanmak zorundadır⁴²⁸.

Sırasıyla, önergeyi verenlerden ilk imza sahibinin veya onun göstereceği bir diğer imza sahibinin, şahısları adına üç milletvekilinin ve tercih etmesi halinde, o sırada görevde bulunsun veya bulunmasın, hakkında soruşturma açılması istenen Cumhurbaşkanının konuşacağı bir görüşme gerçekleştirilir (TBMM İçtüzüğü md.114/3). Bu görüşme gerçekleştikten sonra Genel Kurul'da yapılan gizli oylama ile üye tamsayısının beşte üçünün yani 360 milletvekilinin oyuyla Meclis, Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılmasına karar verebilir (AY. md. 105/1). Anayasa'da hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanının bu süreçten kaçınmak maksatlı atabileceği adımlara yönelik önlem alınmış; bu kapsamda hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanının, seçim kararı alması yasaklanmıştır (AY. md. 105/4).

2.2.1.2 Soruşturma Evresi ve Yüce Divan'a Sevk Kararı

⁴²⁵ Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*, 33-34.

⁴²⁶ TBMM İçtüzüğü, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.Pdf> (Erişim 01 Haziran 2025).

⁴²⁷ Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*, 36.

⁴²⁸ Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*, 40.

Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılması kararı alındıktan sonra, ilk olarak ‘soruşturma komisyonu’ adı verilen özel bir komisyon kurulur. Bu komisyon, Meclis’teki siyasi partilerin güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle on beş kişilik bir komisyon kurulur (AY. md. 105/2). Anayasa’da yer alan ‘siyasi partilerin güçleri oranında’ ifadesinden hareketle, bağımsız milletvekillerinin bu komisyonda görev alamayacağı sonucuna varılabilecektir⁴²⁹. Her ne kadar doktrinde bu görüşün aksine bir görüş⁴³⁰ bulunsa da bu görüşe katılmak mümkün değildir. Zira, Anayasa’da açıkça ‘siyasi parti üyeliği’ ifadesine yer verilmesiyle Meclis’te grup kuracak sayıya ulaşamayan siyasi partilerin dahi güçleri oranında temsili hedeflenmiştir⁴³¹. Bu bağlamda, Anayasa’daki düzenlemenin bilinçli bir tercihi barındırdığı açıktır. Şayet; bağımsız milletvekillerinin komisyonda görev alması amaçlanmış olsaydı metinde daha farklı bir ifade kullanılacağı aşikârdır.

Soruşturma komisyonu, Cumhurbaşkanı hakkında ileri sürülen suç isnadına ilişkin inceleme yaparak, Yüce Divan’a sevk kararı için Meclisin alacağı kararın dayanağını oluşturacak bir rapor hazırlamakla yükümlüdür⁴³². Komisyon bu yükümlülüğünü yerine getirirken kamu ve özel kuruluşlardan bilgi ve belge temini, tanık dinletimi ve bilirkişiye başvurma, alt komisyonlar kurarak Ankara dışında çalışma gibi geniş yetkilerle donatılmıştır. (TBMM İçtüzüğü md. 111)

Komisyon, iddia edilen suçla ilgili tüm delilleri toplayarak bir kanaate varacak ve bu kanaatini içeren raporunu iki ay içinde Genel Kurul’a sunacaktır. Şayet bu iki aylık süre içerisinde rapor tamamlanmadıysa o hâlde komisyona, bir defaya mahsus bir aylık yeni ve kesin süre verilir (AY. md. 105/2). Komisyon bu ek süre içerisinde de çalışmalarını tamamlayamazsa artık çalışmalarına devam edemez. Cumhurbaşkanı hakkında yürütülen soruşturma da kendiliğinden sona erer. Zira Anayasa’da Komisyona rapor hazırlayıp sunması için öngörülen süreler hak düşürücü sürelerdir⁴³³.

Soruşturma Komisyonu hazırladığı raporda, Yüce Divana sevk veya Yüce Divana sevk etmeme olmak üzere iki türlü karara varabilir. (TBMM İçtüzüğü md. 114/12-13). Komisyon tarafından hazırlanan Yüce Divana sevk raporu doktrinde iddianame yerine geçen belge olarak kabul

⁴²⁹ Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*, 53.

⁴³⁰ Bu görüş, sayisal güçleri yettiği müddetçe bağımsız milletvekilleri de kendi aralarından aday göstererek içinden seçilecek üyelerin soruşturma komisyonunda yer alması gerektiğini savunmaktadır. Hikmet Tülen, *Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması* (Konya: Mimoza Yayıncılık, 1999), 125.

⁴³¹ Yanık, *Yüce Divan*, 144.

⁴³² Tülen, *Türk Anayasa Hukukunda*, 133.

⁴³³ Yanık, *Yüce Divan*, 149-150.; Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*, 88-89.

edilmektedir⁴³⁴. Bununla beraber doktrinde iddianame yerine geçen belge yerine dava açan belge kavramını kullanan yazarlar da mevcuttur⁴³⁵. Ancak Komisyon tarafından hazırlanan bu belge ile ayrıca bir kabul kararı alınmasına gerek kalmaksızın Yüce Divan’da doğrudan yargılama başlayacağı için “dava açan belge” yerine “iddianame yerine geçen belge” ifadesinin kullanılması yerinde olacaktır⁴³⁶. Öte yandan; Yüce Divana sevk etmeme raporu ise, kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar (takipsizlik) olarak kabul edilmektedir⁴³⁷. Şayet Komisyon raporunda, Yüce Divana sevk etmeme kararı alındıysa soruşturma o aşamada sona erecektir. Soruşturmanın devamını sağlamanın tek yolu ise, komisyon raporunun reddidir. Raporun reddi ise, Yüce Divan’a sevke dair verilen ve sevk kararının hangi ceza hükmüne dayanacağını gösteren bir önerenin kabulüyle mümkün olur (TBMM İçtüzüğü md. 114/13). Bu önerge, tek bir milletvekilinin imzasıyla dahi verilebilmektedir⁴³⁸.

Soruşturma komisyonunun hazırladığı raporda Yüce Divan’a sevk kararı alındıysa soruşturma evresi devam edecektir. Rapor, Meclis Başkanlığı’na sunulmasından itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımdan itibaren on gün içinde Genel Kurul’da görüşülür (AY. md. 105/3). On günlük süreler, raporun hazırlanması süresiyle benzer şekilde hak düşürücü nitelikte olduğundan Genel Kurul, diğer gündem maddelerini erteleyerek öncelikli olarak komisyonun hazırladığı raporu görüşmelidir⁴³⁹.

Genel Kurul’daki görüşmede; komisyona, şahısları adına altı milletvekiline ve o sırada görevde bulunsun veya bulunmasın hakkında soruşturma açılması istenen Cumhurbaşkanı’na söz verilir. Son söz, hakkında soruşturma açılması istenen Cumhurbaşkanı’na aittir ve süresi sınırlandırılmaz. Bu durum, Meclis işleyişinde konuşmaların süreli olması kuralının önemli bir istisnasını teşkil etmektedir⁴⁴⁰.

Cumhurbaşkanı, isterse savunmasını yazılı olarak gönderebilecektir. Bu savunma Genel Kurulda aynen okunur (TBMM İçtüzüğü md. 114/10). Görüşmeler tamamlandıktan sonra

⁴³⁴ Burak Taş, *Etkili Soruşturma Yükümlülüğü Kapsamında İddianame Yerine Geçen Belge* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2024), 133.

⁴³⁵ Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*, 137.; Numan Biber, *Meclis Soruşturması ve Yüce Divan Yargılaması* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 100.

⁴³⁶ Taş, *Etkili Soruşturma Yükümlülüğü*, 135.

⁴³⁷ Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*, 144.; AYM, 16/07/2004 dava tarihli 2004/3E., 2007/1K. sayılı kararında: “Doktrinde ve uygulamada TBMM’nin Yüce Divana sevk kararına kadar geçen süreç hazırlık soruşturmasına, Yüce Divana sevk kararı ise iddianameye benzetilmektedir. Bu durumda TBMM’nin Yüce Divana sevk etmeme yönündeki vereceği bir karar da CMUK’nun 164. maddesinde düzenlenen kovuşturmayaya yer olmadığı (takipsizlik) kararlarına benzemektedir.” demektedir. <https://anayasa.gov.tr/media/5702/ydivan2004-3.pdf>

⁴³⁸ Şeref İba, *Parlamento Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, Güncellenmiş 6. Baskı, 2017), 276.

⁴³⁹ Yanık, *Yüce Divan*, 159.

⁴⁴⁰ İba, *Parlamento Hukuku*, 276.

komisyon raporu Genel Kurul’ca gizli oyla karara bağlanır (TBMM İ t z    md. 114/11). Yüce Divan’a sevk kararı için Meclis  ye tamsayısının üçte ikisinin yani 400 milletvekilinin oyu gereklidir (AY. md. 105/3). Yüce Divan’a sevk kararı, Resm  Gazete’de yayımlanır⁴⁴¹. Önemle vurgulamak gerekir ki, sevk kararının Resm  Gazete’de yayımlanması, yürürlüğe girmesi için bir şart değildir. Sevk kararı, Meclis’te kabul edildiği anda yürürlüğe girer⁴⁴².

Cumhurbaşkanının herhangi bir suç i ledi i iddiasıyla cezai sorumluluğunun i letilmesindeki TBMM evresi, Genel Kurul’da Cumhurbaşkanının Yüce Divan’a sevk kararı alınmasıyla sona ermektedir. Bu aşamanın ardından, ikinci evre olan Yüce Divan yargılaması başlamaktadır.

2.2.2 Yüce Divan Yargılaması

Ceza muhakemesi, soruşturma ve kovuşturma olmak üzere iki a amadan olu maktadır⁴⁴³. Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna yönelik soruşturma, TBMM’deki i leyi le yapılır. Cumhurbaşkanının suç i ledi i iddiasıyla önerge verilmesiyle başlatılan soruşturma aşaması, Cumhurbaşkanının Yüce Divan’a sevk edilmesiyle tamamlanır.

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunda, Yüce Divan yargılaması ceza muhakemesinin kovuşturma aşamasını olu turur⁴⁴⁴. 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’a göre, Anayasa Mahkemesi’nin on be  üyeden oluşan Genel Kurul’u, Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında yargılama yapma yetkisini Yüce Divan sıfatıyla kullanır⁴⁴⁵. Diğer bir deyişle, Yüce Divan, belirtilen kişilerin yargılanmasında Anayasa Mahkemesi’nin özel ceza mahkemesi olarak işlev gördüğü bir mekanizmadır⁴⁴⁶. Bu  er evede, Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapan Anayasa Mahkemesi, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun hükümlerini yargılama sürecinde

⁴⁴¹ Resmi Gazetede Yayınlanacak TBMM Kararları; Meclisin Yaptığı Seçimlerin Sonuçları; Başkanlık Divanı Kararları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik,’in 3/A-j maddesi uyarınca, Yüce Divan’a sevk e ilişkin TBMM kararı Resm  Gazete’de yayımlanır. <https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Icerik/Dosya/3330ed67-b554-4174-934e-e944c0f70f88.pdf> (Erişim 07 Haziran 2025).

⁴⁴² Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*,129.

⁴⁴³ Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*, 135.

⁴⁴⁴  ırak ı, *2017 Anayasa De i iklikleri*, 88.

⁴⁴⁵ 6126 S. Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim 01 Haziran 2025).

⁴⁴⁶ Tuba Aykanat, *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 110.

uygulayacaktır⁴⁴⁷. Zira Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna gidilme usulü bir ceza soruşturmasıdır. Aksi ayrıca düzenleninceye kadar, bu özel soruşturma mekanizmasında CMK hükümlerinin uygulanması yerinde olacaktır⁴⁴⁸.

2.2.2.1. Yüce Divan'ın Görev Sorunu

2017 Anayasa değişikliği sonrası, Anayasa'nın 105. maddesi, Cumhurbaşkanının işlediği iddia edilen suçun, kişisel suç mu yoksa görev suçu mu olduğuna bakılmaksızın Yüce Divan'da yargılanacağını düzenlemiştir⁴⁴⁹. Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkilerini düzenleyen 148/6. maddesi ise, “Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekili, Hakimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.” şeklinde bir ifade ile Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla gerçekleştirdiği yargılamaların Cumhurbaşkanının görevleriyle ilgili suçlardan kaynaklandığını belirtmektedir.

2017 Anayasa değişikliğiyle Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkilerini düzenleyen hükümde herhangi bir değişikliğe gidilmediği için, Anayasa'nın 105. maddesinin birinci fıkrası ile 148. maddesinin altıncı fıkrası arasında bir çelişki ortaya çıkmıştır⁴⁵⁰. Bu çelişkili durum karşısında nasıl bir çözüm yolu izleneceği konusunda doktrinde farklı görüşler savunulmuştur. Bir görüş bu çelişkinin, ‘özel hüküm genel hükmü bertaraf eder’ ilkesiyle giderilebileceğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, Anayasa'nın 105. maddesinin birinci fıkrasındaki düzenleme, bir özel hüküm olarak kabul edilmekte ve bu nedenle genel hüküm niteliğindeki 148. maddenin altıncı fıkrasını geçersiz kılmaktadır. Bu çerçevede, Cumhurbaşkanının kişisel suçları da dahil olmak üzere Yüce Divan tarafından yargılanabilmesi mümkün hale gelmektedir⁴⁵¹.

Bir başka görüşe göre bu çelişki, ‘sonraki kural öncekini ilga eder’ ilkesiyle giderilebilecektir. Bu görüşe göre, Anayasa'nın 105. maddesinin birinci fıkrasındaki düzenleme, 148. maddenin altıncı fıkrasından sonra yürürlüğe girdiği için, 105. madde esas

⁴⁴⁷ Ersan Şen - Bilgehan Özdemir, “Yüce Divan Yargılaması”, *Ankara Barosu Dergisi* 1 (2012), 190.

⁴⁴⁸ Feyzioğlu, *Meclis Soruşturması*, 139.

⁴⁴⁹ Kalıpcıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 147.

⁴⁵⁰ Kemal Gözler, “Cumhurbaşkanı Kişisel Suçlarından Dolayı Yüce Divanda Yargılanabilir Mi? Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğunun Kapsamı Konusunda Görüş Değişikliği”, <https://www.anayasa.gen.tr/cb-kisisel-suc.htm> (Erişim 05 Haziran 2025).

⁴⁵¹ Sümeyye Kara, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu” *SÜAMYOD* 5/2 (2022), 266.; Güller, “2017 Anayasa Değişikliği”, 542.; Çırakçı, *2017 Anayasa Değişiklikleri*, 96.

alınarak Cumhurbaşkanı, yalnızca göreviyle ilgili suçlardan değil aynı zamanda kişisel suçlarından dolayı da Yüce Divan'da yargılanabilecektir⁴⁵².

Bu konuda bizim de katıldığımız son görüşe göre, çelişkinin çeşitli genel hukuk prensipleriyle çözümlenmesi mümkün değildir. Bu çelişkinin giderilmesi için Anayasa'nın 148. maddesinin altıncı fıkrasında değişiklik yapılması gerekmektedir. Çünkü hiçbir kişi ya da organ, kaynağını Anayasa'dan almayan bir yetkiyi kullanamaz. Mevcut düzenlemeler doğrultusunda, Yüce Divan'da yargılanan Cumhurbaşkanı, yalnızca görev suçlarından kaynaklanan suçlarla yargılanabilir. Cumhurbaşkanının kişisel suçları nedeniyle cezai sorumluluğu işletilmiş ve dosyası Yüce Divan'a gelmişse, Yüce Divan bu durumda görevsizlik kararı vermelidir⁴⁵³.

2.2.2.2. Kovuşturma Evresi

Yüce Divan, yargılama sürecinde yürürlükte bulunan usul kanunlarını uygular⁴⁵⁴. Daha önce de belirtildiği üzere, TBMM Soruşturma Komisyonunun hazırladığı Yüce Divan'a Sevk Raporu ile doğrudan kovuşturma evresi başlamaktadır. Bu sebeple henüz Yüce Divan yargılaması başlamamış olsa da Yüce Divan'a sevk kararı ile kamu davası açılmış olduğundan, açılan kamu davası geri alınmasına imkan bulunmamaktadır⁴⁵⁵.

Yüce Divan, kovuşturma evresi başladığında ilk olarak duruşma gününü belirler ve duruşmada hazır bulunması gereken kişileri çağırır (CMK md. 175/2). Yüce Divan'da savcılık görevini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili yapar (6216 S. Kanun md. 57/6). Bu sebeple duruşmada hazır bulunması gereken hükme katılması gereken hakimlerin yanı sıra Kanun'un⁴⁵⁶ duruşmada hazır bulunmasını zorunlu kıldığı savcı olarak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili katılacaktır. Yargıtay Cumhuriyet Savcılarından görevlendirilenlerin de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya

⁴⁵² Aykanat, *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde*, 112.

⁴⁵³ Vahap Coşkun, "16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi", *DÜHFD* 22/36 (2017), 21.; Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 379.; Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 175-176.; Gözler, "Cumhurbaşkanı Kişisel Suçlarından", <https://www.anayasa.gen.tr/cb-kisisel-suc.htm> (Erişim 05 Haziran 2025).

⁴⁵⁴ Faruk Erem, *Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak İncelenmesi* (Ankara: Ajans Türk Matbaası, 1963), 16.

⁴⁵⁵ Erem, *Anayasa Mahkemesinin*, 17.

⁴⁵⁶ 5271 S. CMK md. 188/1: "Duruşmada, hükme katılacak hâkimler ve Cumhuriyet savcısı ile zabıt kâtibinin ve Kanunun zorunlu müdafiliği kabul ettiği hâllerde müdafinin hazır bulunması şarttır." <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5271&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim 03 Haziran 2025).

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili ile birlikte duruşmaya katılması mümkündür (6216 S. Kanun md. 57/6).

Duruşma hazırlıkları tamamlanıp duruşma açıldığında Yüce Divan yargılamasının sanığı konumunda bulunan Cumhurbaşkanı ve müdafî hazırsa duruşmaya başlanır. Mahkeme başkanı duruşmanın başladığını duyurur (CMK md. 191/1). İddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi anlatılır (CMK md. 191/3-b).

Yüce Divan, yargılama aşamasında iddianame yerine geçen belgede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve fail ile bağlıdır (CMK md. 225/1). Öte yandan Yüce Divan, iddianame yerine geçen belgedeki hukuki nitelendirmelerle ve suçun vasfına dair yapılan açıklamalarla bağlı değildir⁴⁵⁷. Yüce Divan, TBMM'nin suçun vasfına dair yaptığı değerlendirmeye bağlı olmadığından suçun vasfını değiştirebilecektir. Eğer suçun vasfı değişirse o halde sanığa süre verilir ve kendisinden bu konuda savunma yapılması istenir⁴⁵⁸. Fakat suçun vasfında değişiklik değil de davayı açan belgede olmayan bir suçun tespiti gerçekleşirse; o hâlde sanığa savunma için süre verilmesi gibi bir durum söz konusu olmayacaktır. Yüce Divan yargılaması için kendisine usulüne uygun olarak ulaşan bir sevk kararı gerektiğinden tespiti gerçekleşen suç için, sürecin en baştan başlatılması gerekecektir⁴⁵⁹.

Cumhurbaşkanı tarafından açıklamada bulunmaya hazır olduğu bildirildiğinde, usulüne göre sorgusu yapılır (CMK md. 191/3-d). Sorgusu yapılan Cumhurbaşkanının diğer oturumlara gelmemesi mümkündür. Bunun için sorgusu yapılan Cumhurbaşkanının özel bir talebi bulunmasa da Yüce Divan duruşmada hazır bulunmasına gerek olmadığına yönelik kanaat bildiriyorsa dava, Cumhurbaşkanının yokluğunda sonuçlanabilecektir (6216 S. Kanun md. 57/4).

Cumhurbaşkanı hakkındaki Yüce Divan yargılamalarının üç ay içinde tamamlanması gerekmektedir. Yargılama bu süre içinde tamamlanamadığı takdirde, Yüce Divan'ın kendisine ilave olarak üç aylık süre verilir. Verilen üç aylık kesin süre içinde yargılamanın tamamlanması gerekmektedir (6216 S. Kanun md. 57/1).

⁴⁵⁷ Ersan Şen, "Yüce Divan Yargılamasının Sınırı", <https://sen.av.tr/tr/makale/yuce-divan-yargilamasinin-siniri> (Erişim 03 Haziran 2025).

⁴⁵⁸ Çırakçı, 2017 Anayasa Değişiklikleri, 93.

⁴⁵⁹ Çetin Arslan, *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997), 172-173.; Erem, *Anayasa Mahkemesinin*, 18.

2.2.2.3. Koruma Tedbirleri

5271 S. CMK'nın 'Koruma Tedbirleri' başlıklı Dördüncü Kısımında, yakalama, gözaltı, tutuklama, adli kontrol, arama ve el koyma gibi koruma tedbirlerine dair düzenlemeler yapılmıştır. Yüce Divan, daha önce de belirtildiği üzere yürürlükteki usul kurallarına uymakla yükümlüdür. Ancak, Yüce Divan yargılamasında Cumhurbaşkanının yargılama sürecinde bu koruma tedbirlerine başvurulup başvurulamayacağı, önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, yürürlükteki usul kurallarına uyulacaksa koruma tedbirlerine dair hükümlerin de uygulanabileceği düşüncesi öne çıkmaktadır. Ancak bu çıkarım, 2017 Anayasa Değişikliği öncesi için savunulmakla beraber sonrası yürürlüğe giren yeni Anayasa çerçevesinde eksik bir değerlendirme olacaktır⁴⁶⁰.

Yüce Divan'ın Cumhurbaşkanı'na yönelik koruma tedbirlerini uygulama hususunun değerlendirilmesinde, yalnızca yürürlükteki mevzuat hükümleri değil; aynı zamanda Anayasa yapım sürecindeki irade de dikkate alınmalıdır. 2017 Anayasa değişikliği halk oylamasına sunulmadan önce, TBMM Anayasa Komisyonu'nda yapılan görüşmelerde, Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekilleri ile hükümet adına Adalet Bakanı, 1982 Anayasası'nın siyasi istikrarı zedelediğini belirterek yapılan değişikliklerle önerilen sistemin siyasi istikrar sağlayacağını vurgulamışlardır⁴⁶¹. Bu sistemin getirilmesinde, geçmişteki siyasal krizlerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Koalisyon hükümetleri ve yaşanan krizler hem istikrarsızlığa yol açmış hem de antidemokratik müdahalelere sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda, Anayasa değişikliği sürecinin temel amacının, Cumhurbaşkanlığı makamının sekteye uğramaması ve siyasi istikrarın sağlanması olduğu ifade edilmiştir⁴⁶².

Anayasa'nın 105. maddesi uyarınca, Yüce Divan'da yargılanan Cumhurbaşkanının görev süresi yalnızca, seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilmesi durumunda sona erer. Bu düzenleme, Anayasa değişikliği sürecinde benimsenen iradeyi yansıtmaktadır. Zira söz konusu düzenleme, Cumhurbaşkanının görev süresinin kesintiye uğramamasını amaçlamakta olup yalnızca seçilmeye engel teşkil eden suçlardan mahkûmiyet durumunda görevine son verilmesini öngörmektedir⁴⁶³. Bu doğrultuda, Yüce Divan'ın Cumhurbaşkanının görevini kesintiye uğratabilecek nitelikteki gözaltı, yakalama ve tutuklama gibi koruma tedbirlerine

⁴⁶⁰ Aykanat, *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde*, 115.

⁴⁶¹ TBMM Anayasa Komisyonu 20/12/2016 tarihli Komisyon Tutanağı, 38, 63, 66, <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/TutanakGoster/1826> (Erişim 04 Haziran 2025).

⁴⁶² Oğuz Kaan, "2017 Anayasa Değişikliği'nde Yeni Hükümet Sistemi", *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/1 (2019), 24.

⁴⁶³ Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 144.

başvuramayacağı söylenebilir. Ancak CMK’da düzenlenen arama ve el koyma gibi koruma tedbirleri Cumhurbaşkanının görevini kesintiye uğratmayacak nitelikte olduğundan Yüce Divan bu tedbirleri uygulayabilir⁴⁶⁴. 2017 Anayasa değişikliği sürecinde benimsenen iradeyi esas alarak yapılan bu yorum, amaca uygun bir yorum olarak değerlendirilebilir. Ancak, burada özellikle vurgulanması gereken husus, yürürlükteki mevzuatta Yüce Divan’da yargılanan Cumhurbaşkanı hakkında görevine kesintiye yol açacak nitelikte koruma tedbirlerinin uygulanmasını engelleyen bir düzenlemenin bulunmadığıdır⁴⁶⁵.

Yüce Divan yargılamalarında, koruma tedbirleriyle ilgili diğer bir önemli husus ise suçüstü halidir. Anayasa’nın 83. maddesi uyarınca, ağır cezayı gerektiren suçüstü hali durumunda milletvekillerine yasama dokunulmazlığı uygulanamaz. Ancak Cumhurbaşkanı’na suçüstü halinin uygulanıp uygulanamayacağı konusunda Anayasa’da açık bir düzenleme bulunmamaktadır⁴⁶⁶. Milletvekillerine yönelik yasama dokunulmazlığının sınırları belirlenmişken⁴⁶⁷ Cumhurbaşkanı için böyle bir düzenleme olmaması, Anayasa’nın bilinçli bir tercihi olarak değerlendirilebilir. Bu tercihin gerekçesi, suçüstü hali dahi olsa yargılama tamamlanana kadar Cumhurbaşkanının görevine devam etmesinin engellenmemesidir. Örneğin, suçüstü hali nedeniyle gözaltına alınıp tutuklanan; ancak yargılama sonunda beraat eden bir Cumhurbaşkanının görevine Anayasa’ya aykırı şekilde sekte vurulmuş olur. Bu nedenle suçüstü hali söz konusu olduğunda, genel ceza muhakemesi kurallarına göre soruşturma başlatılamaz ve koruma tedbirlerine hükmedilemez. Böyle bir durumda, soruşturmayı yürüten makam, Cumhurbaşkanı hakkında ‘soruşturma yapılmasına yer olmadığına dair karar’ vermek zorundadır. Ardından, suçüstü haline ilişkin belgeler ve deliller TBMM’ye gönderilerek, 105. madde uyarınca cezai sorumluluk usulü işletilmelidir⁴⁶⁸.

2.2.2.4. Yüce Divan Kararı ve Cumhurbaşkanının Görevinin Sona Ermesi

Hukuk devleti olmanın bir gereği olarak, Yüce Divan, yürürlükteki usul kurallarını uygulamakla yükümlü olduğu gibi, hüküm verirken de yürürlükteki kanunlara uymak

⁴⁶⁴ Çırakçı, *2017 Anayasa Değişiklikleri*, 96.

⁴⁶⁵ Murat Yanık, *Yüce Divan*, 221.; Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 178.

⁴⁶⁶ Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında Türkiye’de ve ABD’de Devlet Başkanının Cezai Sorumluluğu*, 144.

⁴⁶⁷ Ersan Şen, “Yasama Dokunulmazlığı Hakkında Bazı Sorunlar”, <https://sen.av.tr/tr/makale/yasama-dokunulmazligi-hakkinda-bazi-sorunlar#:~:text=Se%C3%A7imden%20C3%B6nce%20veya%20sonra%20i%C5%9Flendi%C4%9Fine,se%C3%A7ilmi%C5%9F%20milletvekili%20yasama%20dokunulmaz%C4%B1%C4%9F%C4%B1ndan%20faydalanamayacaktır%C4%B1r> (Erişim 04 Haziran 2025).

⁴⁶⁸ Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 145.

zorundadır⁴⁶⁹. Bu bağlamda, Yüce Divan'da yargılanan Cumhurbaşkanı hakkında beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi kararına hükmedebilecektir (CMK md. 223/1).

Anayasa'da veya 6216 S. Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da, Yüce Divan yargılaması sonucunda verilecek hüküm için gerekli olan karar yeter sayısı özel olarak düzenlenmemiştir⁴⁷⁰. Yukarıda belirtmiş olduğumuz üzere, on beş üyeden oluşan Genel Kurul, Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek davalara bakmakla görevlidir. Anayasa'nın 149. maddesi ise, Anayasa Mahkemesi Genel Kurul'unun kararlarını salt çoğunlukla alacağını düzenlemiştir. Bu çerçevede, yargılama sonucunda on beş üyenin salt çoğunluğu olan sekiz üyenin oyuyla Cumhurbaşkanı hakkında hüküm verilebilecektir⁴⁷¹.

Cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevki kararı, onun görevini sona erdiren bir hâl değildir⁴⁷². Görevin sona ermesi için bir mahkûmiyet kararı gerekmektedir. Cumhurbaşkanının yalnızca seçilmeye engel bir suçtan mahkûm olması hâlinde görevine son verilmesi hem masumiyet karinesini koruyacak hem de temsil ettiği makamın önemine uygun olarak devletin sürekliliğini sağlayacaktır⁴⁷³. Öte yandan Cumhurbaşkanı hakkında verilen her mahkûmiyet kararının, görevin sona ermesine yol açmayacağını belirtmek gerekmektedir. Görevin sona ermesi durumu, mahkûmiyetin türüne bağlı olarak şekillenecektir⁴⁷⁴. Anayasa'nın 105. Maddesi uyarınca ancak seçilmeye engel teşkil eden bir suçtan mahkûmiyet söz konusu olduğunda Cumhurbaşkanlığı görevi sona erer⁴⁷⁵. Anayasa'nın 101. Maddesi '*Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir.*' demek suretiyle Cumhurbaşkanının seçilebilmesi için milletvekili seçilebilme yeterliliklerine sahip olması gerektiğini belirtmiştir.

Yüce Divan'da yargılanan Cumhurbaşkanı, Anayasa'nın milletvekili seçilme yeterliliklerini düzenleyen 76. maddesi uyarınca, taksirli suçlar hariç, toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezası gerektiren suçlar; zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık,

⁴⁶⁹ Erem, *Anayasa Mahkemesinin*, 11.; Arslan, *Yüce Divan*, 185.

⁴⁷⁰ Çırakçı, *2017 Anayasa Değişiklikleri*, 93.

⁴⁷¹ Çırakçı, *2017 Anayasa Değişiklikleri*, 93.; Erol, *Türk Anayasa Hukuku'nda*, 97.

⁴⁷² Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku* (Bursa: Seçkin Yayınları, Güncellenmiş 15. Baskı, 2022), 296.

⁴⁷³ Merve Ünal Açıkgöz, *2017 Anayasa Değişiklikleri Bağlamında Yürütmenin Denetlenmesi* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2021), 305.

⁴⁷⁴ Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 380.

⁴⁷⁵ 1982 Anayasası md. 105/5: "Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer." <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim 05 Haziran 2025).

dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar; kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma gibi suçlarla mahkûm edilirse; bu durum seçilmesine engel oluşturacağı için Cumhurbaşkanının görevi sona erecektir. Ancak, Cumhurbaşkanı, bu suçlar dışında bir suçtan mahkûm edilirse ve mahkûmiyetin gerektirdiği ceza, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasını öngörmüyorsa bu durumda mahkûmiyet kararına rağmen görevine devam edecektir⁴⁷⁶. Bununla birlikte, mahkûmiyetin dayandığı suç, Anayasa'nın 76. maddesinde sayılmayan suçlardan olup infazı taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezası gerektiriyorsa; bu durumda Cumhurbaşkanının görevi yine sona erecektir.

Mahkûmiyet kararı, seçilmeye engel bir suçtan kaynaklanmadığı ve bir yıl veya daha fazla hapis cezası ile ağır hapis cezasını gerektirmediği takdirde, yani 76. madde kapsamındaki suçlar haricinde bir suçtan hüküm verilmişse ve verilen ceza örneğin 4 ay hapis cezası gibi kısa süreli bir ceza ise, bu cezanın infazının ne zaman gerçekleşeceği konusu doktrinde tartışmalıdır. Bir görüş, infazın ne zaman gerçekleşeceğine dair kesin bir yanıt verilmesinin mümkün olmadığını ve bu konuda bir düzenleme yapılması gerektiğini savunmaktadır⁴⁷⁷. Diğer bir görüş ise, yasama dokunulmazlığı hükümlerinin kıyasla uygulanamayacağını belirterek infazın derhal gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmektedir⁴⁷⁸. Son görüş ise, Cumhurbaşkanının görev süresi bitene kadar infazın ertelenmesi gerektiğini ileri sürmektedir.⁴⁷⁹

Yüce Divan'da yargılanan Cumhurbaşkanına verilen mahkûmiyet kararı, seçilmeye engel bir suçtan kaynaklanıyorsa görevi sona eren Cumhurbaşkanının makamı, kamu hukukundaki süreklilik ilkesi gereğince boş kalmayacak ve vekaletle doldurulacaktır⁴⁸⁰. Bu durumda, Anayasa'nın 106. maddesinde yer alan "Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde, kırk beş gün içinde Cumhurbaşkanı seçimi yapılır. Yenisi seçilene kadar Cumhurbaşkanı Yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait

⁴⁷⁶ Fatih Özkul, *2017 Anayasa Değişikliği Sonrasında 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanı ve Sorumluluğu* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2020), 212.

⁴⁷⁷ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 177-178.

⁴⁷⁸ Taşdöğen, "Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu", 1316.

⁴⁷⁹ Kalıpcıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 155.

⁴⁸⁰ Tanör – Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre*, 364.

yetkileri kullanır.” hükmü uyarınca Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Cumhurbaşkanı’na vekalet edecektir⁴⁸¹.

2.2.2.5. Yüce Divan Kararlarına Karşı Yargı Yolu

Yüce Divan’da yargılanan Cumhurbaşkanı hakkında verilen kararlara ilişkin, Anayasa’da 2010 yılına kadar öngörülen düzenlemelere göre başvurulabilecek bir olağan kanun yolu bulunmamaktaydı. Fakat Yüce Divan yürürlükteki usul kanunlarını uygulayacağından Yüce Divan’ın kesin kararlarına karşı ancak yargılamanın yenilenmesini talep etmek mümkündür⁴⁸². 2010 yılında yapılan değişiklikle⁴⁸³ birlikte, Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme yolu açılmıştır.

Yeniden inceleme yolu, doktrinde olağan kanun yolu olarak kabul edilmemektedir. Bunun nedeni, kanun yolu olarak kabul edilebilmesi için incelemeyi yapan merciin bir üst mahkeme olması gerektiğidir. Ancak, yeniden inceleme başvurusu sonrasında kararı veren merci, bir üst mahkeme değil, kararı veren mahkemenin kendisi olmaktadır⁴⁸⁴.

Yeniden inceleme yoluna ilişkin usul ve esaslar, 6216 S. Kanun’un 58. maddesinde düzenlenmiştir. 58. maddenin birinci fıkrası uyarınca hakkında mahkûmiyet kararı verilen Cumhurbaşkanı, yeniden inceleme başvurusunda bulunabilecektir⁴⁸⁵. Aynı maddenin devamında yeniden inceleme başvurusunun, hükmün açıklanmasından itibaren on beş gün içinde Yüce Divan’a dilekçe verilmek suretiyle yapılacağı belirtilmiştir. On beş günlük başvuru süresi hak düşürücü nitelikte olup; başvuru bu süre içerisinde yapılmadığı takdirde Yüce Divan’ın vermiş olduğu karar kesinleşecektir⁴⁸⁶. Yeniden inceleme, dosya üzerinden veya duruşma açılarak yapılabilir. Anayasa’nın 148. maddesinin sekizinci fıkrası uyarınca yeniden inceleme sonrası verilen kararlar kesindir.

⁴⁸¹ Fendoğlu, *Anayasa Hukuku*, 631.; Taşdöğen, “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu”, 1316.; Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 389.; Kalıpçioğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 155-156.

⁴⁸² Yanık, *Yüce Divan*, 237.; Erem, *Anayasa Mahkemesinin*, 22.

⁴⁸³ 5982 S. Kanun’un 18. Maddesi uyarınca Anayasa’nın 148. Maddesinin beşinci fıkrası: “Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir.” şeklinde değiştirilmiştir. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100513-1.htm> (Erişim 5 Haziran 2025).

⁴⁸⁴ Özkul, *2017 Anayasa Değişikliği*, 212-213.; Şen -Özdemir, “Yüce Divan Yargılaması”, 192.

⁴⁸⁵ 6216 S. Kanun’un 58. Maddesinin birinci fıkrası: “Yüce Divan tarafından verilen hükme karşı yeniden inceleme başvurusu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, sanık, müdafî, katılan veya vekili tarafından yapılabilir.” <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim 5 Haziran 2025).

⁴⁸⁶ Kalıpçioğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 156.

Yüce Divan kararına karşı yeniden inceleme yolundan başka başvurulacak diğer bir yol ise yukarıda da ifade edildiği üzere yargılamanın yenilenmesidir. 6216 S. Kanun'un 67. maddesi uyarınca Yüce Divan kararına karşı 5271 S. CMK hükümleri doğrultusunda yargılamanın yenilenmesi istenebilecektir. Ancak bu şekilde özel bir düzenleme olmasaydı dahi Yüce Divan kararlarına karşı yargılamanın yenilenmesinin talep edilebileceğini belirtmek gerekmektedir. Yüce Divan kararlarına karşı 5271 S. CMK'nın "Olağanüstü Kanun Yolları" başlıklı Üçüncü Bölümünde yer alan diğer olağanüstü kanun yollarına başvurulması mümkün değildir⁴⁸⁷.

Yargılamanın yenilenmesi, 5271 S. Kanun'un 311 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Yargılamanın yenilenmesinin talep edilebilmesi için CMK'nın 311. Maddesi uyarınca öncelikle kesinleşmiş bir hüküm gerekmektedir. Dolayısıyla Yüce Divan'da yargılanan Cumhurbaşkanı, on beş günlük yeniden inceleme süresinde başvuru yapılmayarak kesinleşen veya yeniden inceleme başvurusu sonunda kesinleşen bir karar hakkında yargılamanın yenilenmesini talep edebilecektir.

Yargılamanın yenilenmesi sonrasında verilen karara karşı iç hukukta başvurulabilecek başka bir yol bulunmamaktadır. 6216 S. Kanun'un 45. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince, Anayasa Mahkemesi kararları bireysel başvuru kapsamına alınamaz. Anayasa'nın 105. maddesi çerçevesinde Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu usulünde yapılan yargılama sonucunda verilen karar, Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla verdiği karardır. Bu çerçevede, mahkûmiyet kararı alan Cumhurbaşkanı, bu karara karşı bireysel başvuru yapma hakkına sahip olmayacaktır. Bununla birlikte, doktrinde AİHM'e bireysel başvuru yolunun açık olduğunu ifade edilmektedir⁴⁸⁸.

Yürürlükteki Anayasa'da Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun işletilmesi için üç aşamalı bir sistem öngörülmüştür. Bu yeni süreçte, ilk olarak soruşturma açılması önergesi verilmesi, ardından soruşturma açılması ve son olarak Yüce Divan'a sevk kararı alınması gerekmektedir. 2017 Anayasa değişikliği öncesinde ise, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun işletilmesi iki aşamadan oluşmakta olup; ilk aşama Meclis'in suçlandırma teklifi verilmesidir. İkinci aşama ise, suçlandırma kararı alınmasıdır. Hakkında suçlandırma kararı alınan Cumhurbaşkanı, Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde yargılanmaktaydı. Eski düzenlemede, Yüce Divan'a sevk için ayrıca bir karar alınmasına gerek yoktu. Ancak yeni

⁴⁸⁷ Erol, *Türk Anayasa Hukuku'nda*, 99.

⁴⁸⁸ Tolga Şirin, "Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti) Usul Hukuku", 115. https://www.anayasa.gov.tr/media/7431/usul_hukuku_internet_kitap.pdf (Erişim 6 Haziran 2025).; Kalıpçıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 158.

düzenleme ile birlikte Yüce Divan'a sevk için de ayrı bir karar alınması öngörülmüş ve böylelikle üç aşamalı bir sisteme geçilmiştir.

2017 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna ilişkin olarak alınacak karar nisapları artırılmıştır⁴⁸⁹. Yüce Divan'a sevk için ayrı bir karar alınması gerekliliği ve karar nisaplarının artırılması doktrinde, sürecin uygulanabilirliğini zorlaştıran unsurlar olarak eleştirilmiştir⁴⁹⁰. Ancak daha önce ele aldığımız başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdeki anayasal düzenlemeler ele alındığında Başkanın cezai sorumluluğunun yanı sıra siyasi sorumluluğunun da işletildiği bir sistem olan suçlama usulünde dahi bu yola başvurma önünde zorlaştırıcı unsurlar bulunmaktadır. Bunun nedeni olarak ise mekanizmanın suistimal edilmesinin önüne geçmek olduğu gösterilmektedir.

Öte yandan cezai sorumluluk, ABD ve Latin Amerika Anayasalarında öngörülen impeachment mekanizması gibi yasamanın yürütmeyi denetlediği bir araç değildir. Anayasa'nın 105. maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanının cezai sorumluluk düzenlemesi, yalnızca olağanüstü durumlar için başvurulacak bir yoldur⁴⁹¹. Çalışmamızın başında belirtmiş olduğumuz üzere, impeachment ise, bünyesinde yalnızca cezai değil; aynı zamanda siyasi sorumluluk usulü de barındırmaktadır⁴⁹². Cezai sorumluluk ve impeachment usulleri incelendiğinde, her iki kurumun işlevlerinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bu sebeple cezai sorumluluğa başvurulması için gerekli karar nisaplarını, diğer ülkelerdeki impeachment kararı alınması için gerekli karar nisaplarıyla kıyaslamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Diğer yandan, daha önce de ifade ettiğimiz üzere cezai sorumluluğun işletilmesi usulü, bir meclis soruşturması usulü değildir. Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu kendine özgü bir mekanizma olduğundan, karar nisaplarının meclis soruşturmasındaki nisaplara oranla artırılması şeklindeki bir kıyaslamamanın da doğru bir yaklaşım olmadığını düşünüyoruz.

⁴⁸⁹ Kalıpcıoğlu, *Anayasa Hukuku Bağlamında*, 127-128.

⁴⁹⁰ Kemal Gözler, "16 Nisan'da Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Bir 'Suistimalci Anayasa Değişikliği' Midir?", 11. <https://www.anayasa.gen.tr/suistimalci.pdf> (Erişim 6 Haziran 2025).; Tanör – Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre*, 364.; Anayurt, *Anayasa Hukuku*, 380.

⁴⁹¹ Çelik, *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama*, 172.

⁴⁹² Bk. 6.

SONUÇ

Başkanlık sistemi, kuvvetler ayrılığı ilkesini esas alan bir hükümet modeli olarak, yasama ve yürütme organlarının birbirinden ayrıldığı ve yürütme yetkisinin doğrudan halk tarafından seçilen bir Devlet Başkanı'nda toplandığı bir yapıya sahiptir. Bu yapı, yürütme erkinin halk meşruiyetiyle güçlendirilmesini sağlarken, Başkanın geniş ve çoğu zaman doğrudan denetime kapalı yetkilerle donatılması gibi bir sonucu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle başkanlık sistemlerinde demokratik denge ve denetim mekanizmalarının tesisi yalnızca sistemin işleyişi açısından değil, aynı zamanda anayasal istikrarın ve kamu hukukuna duyulan güvenin korunması bakımından da hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, Devlet Başkanının görevdeyken işlediği fiillerden dolayı cezai sorumluluğunun hukuki çerçevede düzenlenmesi

ve denetiminin mümkün kılınması, sistemin demokratik niteliğini koruyabilmesi için bir zorunluluk haline gelmiştir.

Başkanlık sistemlerinde yürütme erkinin denetlenmesi amacıyla geliştirilen impeachment mekanizması, her ne kadar anayasal denetim aracı olarak benzer işlevleri yerine getirmeyi amaçlasa da farklı ülkelerdeki anayasal gelenekler, siyasal kültürler ve kurumsal yapılar sebebiyle oldukça çeşitli görünümler arz etmektedir. Bu nedenle, impeachment mekanizmasına dair tekil ve evrensel bir modelden söz etmek mümkün değildir. Her ülke kendi tarihsel tecrübeleri, güçler ayrılığı anlayışı ve siyasal denge gereklilikleri çerçevesinde bu mekanizmayı farklı biçimlerde kurgulamış ve uygulamıştır. Dolayısıyla bu çalışma ile impeachment mekanizmasının anayasa metinlerinden bağımsız düşünölemeyeceğı gibi, anayasal metinlerin işlevselliğinin de ölkelerdeki siyasal gerçekliklerle sıkı sıkıya bağılı olduğı görölmüştür.

Bu çalışmada, başkanlık sistemiyle yönetilen ölkelerde Devlet Başkanının cezai sorumluluğuna dair uygulamalar, impeachment adı verilen anayasal mekanizma çerçevesinde değerdendirilmiş ve bu sürecin tarihsel gelişimi, hukuki niteliğı ve uygulamadaki farklı görünümleri karşılaştırmalı hukuk perspektifiyle incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde anayasal denetimin yerleşik olduğı Amerika Birleşik Devletleri ve siyasal istikrarsızlıklarla anılan Latin Amerika ölkelerindeki (Brezilya, Meksika, Bolivya ve Venezuela) impeachment işleyişi ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş ile Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunu anayasal düzlemde yeniden yapılandıran Türkiye örneğı incelenmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri, impeachment sürecini anayasal çerçeveye en erken taşıyan ve bu süreci sistematik bir biçimde uygulamaya koyan ölkedir. ABD Anayasası, Başkanın ve diğder üst düzey kamu görevlilerinin vatana ihanet, rüşvet veya diğder ağır suç ve hafif suçlardan dolayı suçlandırılabilceğini ve bu suçlamalarla ilgili yargılamanın Senato tarafından yürütöleceğini açıkça düzenlemiştir. Sürecin iki aşamadan oluşması –önce Temsilciler Meclisinde suçlama, ardından Senato'da yargılama– denge ve denetim mantığının somutlaşmış biçimini teşkil etmektedir. Ancak bu mekanizmanın yalnızca teoride kalan bir anayasal düzenlemeden ibaret olmadığı, dört farklı ABD Başkanının geçirdiğı impeachment süreçleri ile gözler önüne serilmiştir.

ABD'de impeachment süreci geçiren Devlet Başkanlarından ilki olan Andrew Johnson, görevden alınma eşiğinden Senato'da yalnızca bir oy farkla dönmüştür. Richard Nixon ise, Watergate Skandalı sonrası yargılanmamak için istifa etmiştir. Bill Clinton, kişisel suç niteliğı taşıyan bir eylemle (yalan beyan ve adaleti engelleme) suçlanmış; ancak Senato'da aklanmıştır.

Donald Trump ise görev süresi içinde iki kez Temsilciler Meclisi tarafından suçlanmış, her iki seferde de Senato'da yeterli çoğunluk sağlanamadığı için mahkûm edilmemiştir. Bu örnekler, ABD'de impeachment mekanizmasının hem cezai hem de siyasi bir yönünün olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak her bir süreçte hukuki denetim, kamuoyu bilgilendirmesi, delil temelli değerlendirme ve kurumsal prosedürlerin işletilmesi, mekanizmanın demokratik caydırıcılığını koruduğunu göstermektedir.

Latin Amerika ülkelerinde ise impeachment mekanizması anayasal olarak tanımlanmakla birlikte, kurumsal istikrarın sağlanamaması, yasama organlarının bağımsız hareket edememesi, yargı erkine duyulan güvensizlik ve siyasal kutuplaşmanın yoğunluğu gibi nedenlerle bu mekanizma çoğu zaman anayasal denetim aracı olarak değil, siyasal krizleri çözme yöntemi ya da siyasi tasfiye aracı olarak kullanılmıştır. Brezilya'da Collor de Mello ve Dilma Rousseff örneklerinde görüldüğü üzere; yargı süreci başlatılmış, Devlet Başkanları görevden alınmış veya istifa etmek zorunda kalmıştır. Ancak süreçlerin anayasal sınırlar içinde kaldığı tartışmalı hale gelmiştir. Dilma Rousseff'in görevden alınması, kamuoyunda ve doktrinde hukuka uygun ama demokrasiye aykırı bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Meksika'da, impeachment süreci teoride mümkün olsa da bugüne kadar hiçbir başkan hakkında bu mekanizma işletilmemiştir. Bunun başlıca nedeni olarak uzun yıllar süren PRI iktidarının yasama-yürütme dengesini fiilen ortadan kaldırmış olması gösterilmektedir. Esasında bu durum, başta belirtmiş olduğumuz gibi impeachment mekanizmasının, uygulanacağı ülkenin demokratik gelenekleriyle doğrudan bağlantısını gösterir niteliktedir.

Bolivya'da ise istifaya zorlanan Başkan örnekleri, anayasal denetimden ziyade siyasal baskının süreci yönettiğini göstermektedir. Hernán Siles Zuazo, Gonzalo Sánchez de Lozada, Carlos Mesa ve Evo Morales, farklı dönemlerde ya toplumsal tepkiler ya da askeri ve siyasal müdahaleler sonucu görevlerinden ayrılmıştır. Venezuela'da Carlos Andrés Pérez hakkında yargılama gerçekleştirilmiş; ancak Nicolas Maduro döneminde halk oylamasına dayalı 'geri çağırma' yöntemi denense de süreç, anayasal engellerle kesintiye uğramıştır. Bu ülkelerdeki uygulamalar, impeachment mekanizmasının anayasal bir denetim süreci olmaktan ziyade siyasal hesaplaşma alanına dönüştüğünü; bu nedenle de başkanlık sisteminin ana ilkeleri olan istikrar, denetim ve hesap verilebilirlik yönlerinden ciddi sorunlar barındırdığını göstermektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde incelenen Türk Hukukunda Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu ise, 2017 Anayasa değişikliği ile birlikte önemli bir dönüm noktasına ulaşmıştır. 1961 Anayasası, Cumhurbaşkanının yalnızca görevle ilgili suçlardan dolayı ve Anayasa Mahkemesi tarafından yargılabileceğini düzenlemiş, 1982 Anayasası ise bu hükmü daha da

daraltarak yalnızca ‘vatana ihanet’ suçu ile sınırlı bir cezai sorumluluk öngörmüştür. Ancak vatana ihanet kavramının Anayasa’da tanımlanmamış olması, uzun yıllar bu hükmün belirsiz bir alanda kalmasına neden olmuştur. 2017 Anayasa değişikliği ile birlikte 105. maddedeki bu sınırlama kaldırılmış, görev ve kişisel suç ayrımı yapılmaksızın tüm suçlar bakımından Cumhurbaşkanının sorumluluğu kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle birlikte, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu yalnızca vatana ihanet suçu ile sınırlandırılmaktan çıkarılmış; görev suçu ve kişisel suç ayrımı kaldırılarak herhangi bir suç işlediği iddiasıyla da soruşturulabilmesi mümkün hale getirilmiştir. Bu yönüyle sistem, kapsam bakımından önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak kapsamın genişlemesi, uygulamaya dair doğabilecek sorunları ortadan kaldırmamıştır. Aksine, bazı anayasal çelişkiler ve yapısal eksiklikler varlığını sürdürmektedir.

Her ne kadar Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna ilişkin düzenlemeler normatif anlamda genişletilmiş olsa da uygulamada bu sürecin işletilemeyeceği zira TBMM’de gerekli çoğunluklara ulaşmanın mümkün olmadığı yönündeki eleştiriler sıkça dile getirilmektedir. Ancak bu eleştiriler, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin temel ilkesini oluşturan siyasi istikrar anlayışını göz ardı etmektedir. Anayasal sistemde yüksek çoğunluk oranlarının öngörülmüş olması, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluktan muaf olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine, bu sorumluluğun siyasal amaçlarla araçsallaştırılmasını engelleme işlevi görmektedir. Zira düşük nitelikli çoğunlukların yeterli görülmesi halinde, yürütme erki her siyasi kriz anında soruşturma tehdidiyle karşı karşıya kalabilir ve bu durum sistemin istikrarını zedeleyebilir. Bu nedenle yüksek çoğunluk koşulu, sorumluluğu tamamen etkisizleştirmede gibi bu mekanizmanın olağan siyasal rekabetin bir parçası haline gelmesini engelleyerek istikrar ile hukuki güvenlik arasındaki hassas dengeyi gözetmektedir. Öte yandan, mukayese edilen impeachment mekanizması ile cezai sorumluluk mekanizmasının işlevleri birbirinden farklıdır. Impeachment, bir denge-denetim mekanizması iken; Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu istisnai bir kurum, özel bir soruşturma usulüdür. Dolayısıyla işlevleri birbirinden farklı iki hukuki mekanizmanın karar nisaplarını birbiriyle kıyaslamanın doğru olmadığı kanaatindeyiz.

Öte yandan yürürlükteki Anayasa’nın 105. ve 148. maddeleri arasında bariz bir tutarsızlık mevcuttur. 105. madde, Cumhurbaşkanının herhangi bir suçtan soruşturulabileceğini öngörürken; 148. maddenin altıncı fıkrası, Yüce Divan’ın yalnızca görevle ilgili suçlara bakabileceğini belirtmektedir. Bu durum, kişisel suçlar bakımından hangi mahkemenin görevli olacağına dair ciddi bir belirsizlik doğurmaktadır. Yine aynı şekilde, 2010 değişikliği ile tanınan yeniden inceleme yolu, denetim işlevini yerine getirmekte yetersizdir. Zira bu inceleme,

kararın verildiği aynı merci olan Yüce Divan tarafından yapılmaktadır ve hiyerarşik olarak bir üst denetim mekanizması anlamına gelmemektedir.

Diğer yandan, yargılamada uygulanacak koruma tedbirlerine ilişkin de açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Yürürlükteki 5271 S. CMK'nın koruma tedbirlerine ilişkin hükümlerinin kıyasen uygulanacağı belirtilmekte; ancak Yüce Divan'a sevk edilen Cumhurbaşkanının tutuklanıp tutuklanamayacağı veya görevden el çektirilip çektirilemeyeceği konularında normatif bir netlik bulunmamaktadır. Yüce Divan'a sevki gerçekleşen Cumhurbaşkanı hakkında uygulanabilecek koruma tedbirlerine ilişkin bir netlik olmayışı, keyfiliğe açık bir alan yaratabilecek ve hukuki güvenliği zedeleyebilecektir. Zira Yüce Divan yargılaması sonucunda beraat eden bir Cumhurbaşkanı yargılama esnasında tutuklanmışsa; 2017 Anayasa değişikliği ile hedeflenen siyasi istikrar haksız yere kesintiye uğrayacaktır. Benzer şekilde, Cumhurbaşkanlığı sıfatının ne zaman kazanıldığına ilişkin de Anayasa'da açık bir hüküm bulunmaması, suçun işlenme zamanı ile yetki çatışmalarını birlikte getirmektedir. Ant içme öncesi işlenen fiillerin cezai değerlendirmeye tâbi olup olmayacağına dair belirsizlik uygulamada önemli sorunlara neden olabilecek niteliktedir.

Tüm bu eksiklikler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de 2017 sonrası yürürlüğe giren cezai sorumluluk mekanizmasının kapsamı genişlemiş olsa da uygulamaya dair çelişki ve belirsizliklerin giderilmediği görülmektedir. Bu noktada, mevcut anayasal düzenlemenin yetersizliklerini ortadan kaldıracak, süreci daha açık, net ve denetlenebilir hale getirecek şekilde yeni bir anayasal reform sürecine ihtiyaç olduğu açıktır. Özellikle görev suçu- kişisel suç ayırımına ilişkin çelişkinin giderilmesi, yeniden inceleme yolunun bağımsız bir mercii tarafından işletilmesi, koruma tedbirlerinin sınırlarının açıkça belirlenmesi ve Cumhurbaşkanlığı sıfatına ilişkin zaman kriterinin netleştirilmesi gerekmektedir. Zira bu belirsizliklere dair tartışmaların genel hukuk prensipleri çerçevesinde giderilmesi oldukça zor görünmektedir.

Sonuç olarak, bu tez kapsamında yapılan incelemeler göstermiştir ki; impeachment mekanizmasının etkinliği yalnızca anayasada yer almasına bağlı değildir. Sürecin işlerliği, siyasal kültür, yargı bağımsızlığı, kurumsal istikrar ve demokratik teamüllerle doğrudan ilişkilidir. ABD'de güçlü kurumsal yapılar bu mekanizmayı bir anayasal denetim aracına dönüştürmüşken, Latin Amerika örnekleri siyasal istikrarsızlıkları yansıtmaktadır. Türkiye'de ise, impeachment mekanizmasına en yakın olarak adlandırılacak Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu usulü istisnai nitelikte bir özel soruşturma usulüdür. Türk Anayasa Hukuku bakımından Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu konusu her dönem önemli bir tartışma konusu olmuştur. 2017 Anayasa değişikliğinde Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu meselesi

yeniden ele alınmış ve 105. maddede önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu kapsam bakımından zenginleştirilmiş; ancak usulî açıdan belirsizlikler mevcudiyetini korumuştur. Bu nedenle hem sistemin bütünlüğü hem de hukuk devleti ilkelerinin korunması açısından Türkiye'nin yeni ve sivil bir anayasa ile bu süreci yeniden yapılandırması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Açıl, Mustafa. *Latin Amerika Ülkelerinde Başkanlık Sistemi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Aldıkaçtı, Orhan. *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 4. Baskı, 1982.

Aldıkaçtı, Orhan. *Anayasa Hukukumuzdaki Son Gelişmeler '1961 Anayasası' - II*, İstanbul: Ülkü Matbaası, 1963.

Alkan, Haluk. "Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Meclisin Denetim Yetkisi". *SETA Perspektif* 165 (2017), 1-3.

Anayurt, Ömer. *Anayasa Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, Güncellenmiş 5. Baskı, 2024.

Arslan, Çetin. *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Asilbay, İ. Halil. “Parlamenter Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”. *TBB Dergisi* 104 (2013), 247-264.

Atar, Yavuz. *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Seçkin Yayınları, Güncellenmiş 15. Baskı, 2022.

Aydoğan, Muahmmet Mustafa. “Venezuela Krizinin Gelişimi: ABD, Rusya ve AB’nin Krizdeki Pozisyonu”. *EURO Politika* 3/2 (2019), 53-55.

Aykanat, Tuba. *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Barker, Scott S. “An Overview of Presidential Impeachment”. *Colorado Lawyer* (2018), 30-36.

Berger, Raoul. “Impeachment for High Crimes and Misdemeanors”. *Southern California Law Review* 44/2 (1971), 395-460.

Biber, Numan. *Meclis Soruşturması ve Yüce Divan Yargılaması*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Black, Charles L. *Impeachment: A Handbook*. New Haven: Yale University Press, 1974.

Bloch, Susan Low. “Assessing the Impeachment Of President Bill Clinton From A Post 9/11 Perspective”. *Georgetown Law Faculty Publications and Other Works* 1121 (2012), 1-31.

Boyunsuz, Şule Özsoy. "Siyasi Parti Sistemlerine Göre Başkanlık Rejiminin Türleri". *Amme İdaresi Dergisi* 49/3 (2016), 1-40.

Bowman, Frank O. III, “British Impeachments (1376- 1787) and the Preservation of the American Constitutional Order”, *Hastings Constitutional Law Quarterly* 46/4 (2019), 745-792.

Bowman, Frank O III. *High Crimes and Misdemeanors: A History of Impeachment for the Age of Trump*. Cambridge: Cambridge Univesity Press, 2019.

Brown, H. Lowell. *High Crimes and Misdemeanors in Presidential Impeachment*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.

Brown, Wrisley. “The Impeachment of the Federal Judiciary”. *Harvard Law Review* 26/8 (1913), 684-706.

Brum, Sabrina Isabel. *The Presidency of Evo Morales: An Archetype of Latin American Populism?*. Lisbon: Universidade Católica Portuguesa, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Centel, Nur v.dğr. *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. İstanbul: Beta Yayınları, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş Dokuzuncu Bası, 2016.

Coşkun, Vahap. “16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi”. *DÜHFD* 22/36 (2017), 3-30.

Çatalbaş, Adem Üstün. “Coğrafya, Kast ve Etnisite: İki Bolivya Üzerine Bir Deneme”. *Sosyoloji Divanı* 8/16 (2020), 311-323.

Çelik, Özlem. *Başkanlık Sistemlerinde Suçlama Usulü (Impeachment)*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.

Çırakçı, Aylin. *2017 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Çoban, Ali Rıza. – Erdağ, Ali İhsan. “Göreviyle İlgili Olmayan Kişisel Suçlarından Dolayı Cumhurbaşkanının Sorumluluğu ve Yargılanması”. *TBB Dergisi* 75 (2008), 177-189.

Doğan, Bayram. - Doğan, İdris. “CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE CUMHURBAŞKANININ SORUMLULUĞU”. *İNÜHFD* 11/2 (2020), 468-483.

Driesen, David M. “Donald Trump And The Collapse Of Check and Balance”. *SMU LAW Review Forum* 77 (2024), 199-218.

Dunkerley, James. “Evo Morales, the ‘Two Bolivias’ and the Third Bolivian Revolution”. *Journal of Latin America Studies* 39/01 (2007), 133-166.

Duverger, Maurice. *Siyasal Rejimler*. Çev. Ergun Özbudun. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986.

Erem, Faruk. *Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak İncelenmesi*. Ankara: Ajans Türk Matbaası, 1963.

Eren, Abdurrahman. *Anayasa Hukuku Dersleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, 2023.

Erol, Çağdaş. *Türk Anayasa Hukukunda Yüce Divan*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Ertaş, Türker. “Amerikan Siyasi Tarihinde Başkanların Impeachment Usulü ile Suçlandırılması: Johnson, Nixon, Clinton ve Trump Örnekleri Üzerinden Anayasal Bir İnceleme”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12/1 (Haziran 2022), 3-89.

Fendoğlu, Hasan Tahsin. *Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, Düzeltilmiş ve 2019 Değişikliği Yapılmış Yedinci Baskı, 2019.

Feyzioğlu, Metin. *Meclis Soruşturması*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2006.

Franklin, Daniel P. v.dğr. *The Politics of Presidential Impeachment* Albany: SUNY Press, 2020.

Galbraith, Jean. “Contemporary Practice Of The United States Relating To International Law”. *American Journal of International Law* 113/1 (2019), 131-182.

Gerhardt, Michael J. “The Lessons of Impeachment History”. *George Washington Law Review* 67/3 (1999), 603-625.

Gerhardt, Michael J. “The Special Constitutional Structure of the Federal Impeachment Process”. *Law and Contemporary Problems* 63/1-2 (Winter 2000), 245-256.

Ginsburg, Tom v.dğr. “The Comparative Constitutional Law Of Presidential Impeachment”. *University of Chicago Law Review* 88/1 (2021), 81-164.

Gölcüklü, Feyyaz. “Ceza Hukuku Açısından 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 17/02 (1962), 281-304.

Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2023.

Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanununa Göre Güncellenilmiş ve Genişletilmiş İkinci Baskı, 2018.

Griffin, Stephen M. “Presidential Impeachment in Tribal Times: The Historical Logic Of Informal Constitutional Change”. *Connecticut Law Review* 51/2 (2019), 413-450.

Gülfidan, Serkan. “1982 Anayasası Çerçevesinde Cumhurbaşkanı’nın Siyasi ve Cezai Sorumluluğu”. *Anayasa Hukuku Dergisi* 5/9 (2016), 131-170.

Güller, Abdülsamet. “2017 Anayasa Değişikliği Sonrası Cumhurbaşkanı’nın Cezai Sorumluluğunun Kapsamı”. *Ankara Barosu Dergisi* 83/1 (2025), 517-559.

Hamilton, Dagmar S. *The Nixon Impeachment And Abuse Of Presidential Power*. Watergate and Afterward: The Legacy of Richard M. Nixon ed. Leon Friedman – William F. Levantrosser. 199-207. Westport: Greenwood Press, 1992.

Helvacıoğlu, Begüm. *Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Sistemi ve Latin Amerika Başkanlık Sistemi Uygulamaları: Meksika, Venezüella, Bolivya*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Isenbergh, Joseph. “Impeachment and Presidential Immunity from Judicial Process”. *University of Chicago Law School Occasional Paper* No. 39 (Aralık 1998), 1-40.

İba, Şeref. *Parlamento Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, Güncellenmiş 6. Baskı, 2017.

İçel, Kayıhan. “Ceza Yasalarının Uygulanması Açısından Yürütme Erkinde Sorumsuzluğun ve Dokunulmazlığın Yeni Boyutları”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16/32 (2017), 69-75.

Kaan, Oğuz. “2017 Anayasa Değişikliği’nde Yeni Hükümet Sistemi”. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/1 (2019), 14-28.

Kalıpçıoğlu, Begüm Nur. *Anayasa Hukuku Bağlamında Türkiye’de ve ABD’de Devlet Başkanı’nın Cezai Sorumluluğu*. İstanbul: Oniki Levha Yayınları, 1. Baskı, 2024.

Kalt, Brian C. "Impeachment and Its Discontents". *Missouri Law Review* 87/3 (Yaz 2022), 782-792.

Kara, Sümeyye. "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu". *SÜAMYOD* 5/2 (2022), 237-276.

Karagöz, Kasım. *Parlamenter Sistemde Meclis Soruşturması ve Türkiye Uygulaması*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Karana, Selin - Yangın, Beyza. "Venezuela'da Popülist Liderlik Örneği Olarak Hugo Chavez Dönemi (1998–2013)". *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi* 3/2 (2023), 101-111.

Kavanagh, Aileen. "The Constitutional Separation of Powers". *Philosophical Foundations of Constitutional Law* ed. David Dyzenhaus Malcolm Thorburn. 221-240. Oxford: Oxford Academic, 2016.

Kışlalıoğlu, Canan. *Latin Amerika'da 21. Yüzyıl Sosyalizminin Neoliberalizmle İmtihanı: Venezuela, Bolivya ve Ekvador*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Kışlalıoğlu, Canan. "Latin Amerika'da 21. Yüzyıl Sosyalizminin Restorasyonu: Bolivya ve Peru Örnekleri". *Akdeniz İİBF Dergisi* 22/2 (2022), 46-57.

Kuzu, Burhan. *Türkiye İçin Başkanlık Sistemi*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1997.

Küçük, Adnan. "Yeni Anayasa Değişikliği ile Getirilmek İstenen Türkiye'ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler". *Liberal Düşünce Dergisi* 85 (2017), 157-190.

Lawrence, William. "The Law of Impeachment". *The University of Pennsylvania Law Review* 15/11 (1867), 641-680.

Liñán, Aníbal Pérez. "Impeachment or Backsliding? Threats to Democracy in the Twenty-First Century". *Revista Brasileira de Ciências Sociais* 33/98 (2018), 1-15.

Liñán, Aníbal Pérez. *Presidential Impeachment And The New Political Instability In Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Linz, Juan J. "The Perils of Presidentialism". *Journal of Democracy* 1/1 (1990), 51-69.

Llanos, Mariana. – Liñán, Aníbal Pérez. "Oversight or Representation? Public Opinion and Impeachment Resolutions in Argentina and Brazil". *Legislative Studies Quarterly* 46/2 (2021), 357-389.

Marsteintredet, Leiv v.d.gr. "Paraguay And The Politics Of Impeachment". *Journal of Democracy* 24/4 (2013), 110-123.

Manhart, Niklas. *The Principles Of The Separation Of Powers And Checks And Balances As Reflected In The United States Constitution*. (PDF: GRIN Verlag, 2008), 1-8.

McConnell, Michael W. “Impeachment and Trial After Officials Leave Office”. *Missouri Law Review* 87/3 (Yaz 2022), 793-817.

Melton, Buckner F. Jr. “Federal Impeachment and Criminal Procedure: The Framers’ Intent”. *University of Miami Law Review* 52/ 2 (1993), 437-457.

Mensiz, Ufuk Ceren. *Başkanlık Sistemlerinde Devlet Başkanının Sorumluluğu Kapsamında Impeachment Mekanizması*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Owsley, Brian L. “Due Process And The Impeachment Of President Donald Trump”. *University of Illinois Law Review* 2020/67 (2020), 67-80.

Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, Gözden Geçirilmiş 15. Baskı, 2014.

Özgenç, İzzet. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 20. Bası, 2024.

Özer, Attila. *Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği*. Ankara, 2. Baskı, 1998,

Özkul, Fatih. *2017 Anayasa Değişikliği Sonrasında 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanı ve Sorumluluğu*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1. Baskı, 2020.

Öztürk, Fatih. *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Politik Sorun Doktrini*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Phillips, James C. - Yoo, John C. “You’re Fired: The Original Meaning of Presidential Impeachment”. *University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law* 23/5 (Kasım 2021), 1191- 1278.

Pion, Berlin David v.dğr. “The Trump Self-Coup Attempt: Comparisons and Civil–Military Relations”. *Government and Opposition* 58/4 (2023), 789-806.

Pulido, Jesús Manuel Orozco. “Constitutional Means For Congress Participate In The Sanction Of Judges. A Critic To The Impeachment Against Judges In Mexico”. *LUISS School of Government* 56 (2020), 1-32.

Rattinger, Alexandra. “The Impeachment Process of Brazil: A Comparative Look at Impeachment in Brazil and the United States”. *The University of Miami Inter-American Law Review* 49/1 (2017), 129-166.

Ritchie, Donald A. “Investigating the Watergate Scandal”. *OAH Magazine of History* 12/4 (1998), 49-53.

Samahon, Tuan. “Impeachment as Judicial Selection?”. *Catholic University Law Review* 18/3 (Mart 2010), 595-656.

Sartori, Giovanni. *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*. Çev. Ergun Özbudun. Ankara: Yetkin Yayınları, 1997.

Sawicka, Monika. “Constitutional Atomic Bomb Or Paper Tiger?”. *Politeja* 6/81 (2022), 61-83.

Sevinç, Murat. “Güncel Gelişmelerin Işığında, 1982 Anayasası’na Göre Cumhurbaşkanı”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 57/2 (2002), 109-137.

Sezer, Yusuf. *Meclis Soruşturması*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Sibony, Omar Sánchez. “Competitive Authoritarianism in Morales’s Bolivia: Skewing Arenas of Competition”. *Latin American Politics and Society* 63/1 (2021), 118-144.

Şahin, Kemal. *Yasamanın Yürütme ve Yargı Üzerindeki Kılıcı*. İstanbul: Beta Yayınları, 2001.

Şen, Ersan. - Özdemir, Bilgehan. “Yüce Divan Yargılaması”. *Ankara Barosu Dergisi* 1 (2012), 175-192.

Şirin, Sinem. “Latin Amerika Başkanlık Sistemlerinden Bir Örnek: Bolivya’da Başkanlık Sistemi”. *Anayasa Hukuku Dergisi* 4/8 (2015), 197- 223.

Tanör, Bülent. *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 26. Baskı, 2016.

Tanör, Bülent. –Yüzbaşıoğlu, Necmi. *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları, Güncelleştirilmiş 22. Bası, 2024.

Taş, Burak. *Etkili Soruşturma Yükümlülüğü Kapsamında İddianame Yerine Geçen Belge*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2024.

Taşdöğen, Salih. “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu”. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi* 21 (2019), 1293-1324.

Taşkın, Cankat. “1982 Anayasası’nda Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu”. *TBB Dergisi* 92 (2011), 384-418.

Teziç, Erdoğan. *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları, Tıpkı 27. Bası, 2024.

Thomas, David Y. “The Law of Impeachment in the United States”. *The American Political Science Review* 2/3 (Mayıs 1908), 378-395.

Trautman, Lawrence J. “The Twenty-Fifth Amendment: Incapacity and Ability to Discharge the Powers and Duties of Office?”. *Cleveland State Law Review* 67/3 (Ocak 2019), 373-430.

Trautman, Lawrence J. “Presidential Impeachment: A Contemporary Analysis”. *University of Dayton Law Review* 44/3 (2019), 530-594.

Tunç, Hasan. *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2. Baskı, 2019.

Tülen, Hikmet. *Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Tülen, Hikmet. *Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması*. Konya: Mimoza Yayıncılık, 1999.

Uluşahin, Nur. *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Ünal Açıkgöz, Merve. *2017 Anayasa Değişiklikleri Bağlamında Yürütmenin Denetlenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Üskül, Zafer. “1961 Anayasasında Yürütme İktidarı”. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi* 8/2 (1972), 355-384.

Valença, Márcio Moraes. “The politics of giving in Brazil: The Rise and Demise of Collor (1990-1992)”. *Latin American Perspectives* 29/1 (2002), 115-152.

Warren, Charles. “What Is Giving Aid And Comfort To The Enemy?”. *Yale Law Journal* 27/3 (1918), 331-347.

Yanık, Murat. *Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1997.

Yanık, Murat. *Yüce Divan*. İstanbul: Derin Yayınları, 2008.

Yazıcı, Serap. *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2011.

Yazıcıoğlu, İsmail. *Türkiye’de Cumhurbaşkanının Konumu*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Yıldız, Abdulkadir. “Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu Meselesi”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/1 (2019), 1-20.

Yüzbaşıoğlu, Necmi. *Anayasa Hukukunun Temel Metinleri*. İstanbul: Beta Yayınları, 11. Baskı, 2015.

Zengin, Mehmet Ali. “ABD Başkanlık Sisteminde Fren ve Denge Mekanizması Üzerine Bir İnceleme”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 28 (2016), 1-28.

İNTERNET KAYNAKLARI

Berkovitch, Boris S. - Schwarz, Thomas J. “The Law of Presidential Impeachment”, NYC Bar Association, 2023. <https://www.nycbar.org/wp-content/uploads/2023/05/the-law-of-presidential-impeachment-1974.pdf>

Cayeros, Alberto Diaz v.dğr. “*Tragic Brilliance: Equilibrium Party Hegemony in Mexico*”. SSRN Electronic Journal (2003). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1153510

Cole, Jared - Garvey, Todd. *Impeachment and the Constitution*. Congressional Research Service Report 46013, 2023. <https://www.congress.gov/crs-product/R46013>

Cole, Jared - Garvey, Todd. *The Impeachment and Trial of a Former President*. Congressional Research Service Report LSB10565, 2021. <https://www.congress.gov/crs-product/LSB10565>

Gözler, Kemal. “16 NİSAN’DA OYLAYACAĞIMIZ ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ BİR “SUİSTİMALCI ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ” MİDİR?”. <https://www.anayasa.gen.tr/suistimalci.pdf>

Gözler, Kemal. “Cumhurbaşkanı Kişisel Suçlarından Dolayı Yüce Divanda Yargılanabilir Mi? Cumhurbaşkanının Cezaî Sorumluluğunun Kapsamı Konusunda Görüş Değişikliği”. <https://www.anayasa.gen.tr/cb-kisisel-suc.htm>

Linder, Douglas O. “The Impeachment Trial of Andrew Johnson”. SSRN Electronic Journal, 2007. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1023005

Marsteintredet, Leiv. “Variation of executive instability in presidential regimes: Three types of presidential interruption in Latin America”. APSA Toronto Meeting Paper (2009). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1451592

Rybicki, Elizabeth - Greene, Michael. *The Impeachment Process in the House of Representatives*. Congressional Research Service Report R45769, 2024. <https://www.congress.gov/crs-product/R45769>

Rybicki, Elizabeth - Greene, Michael. *The Impeachment Process in the Senate*. Congressional Research Service Report R46185, 2024. <https://www.congress.gov/crs-product/R46185>

Sullivan, Mark P. *Venezuela: Issues for Congress, 2013-2016*. Congressional Research Service Report R43239, 2017. <https://sgp.fas.org/crs/row/R43239.pdf>

<https://www.senate.gov/about/powers-procedures/impeachment/overview.htm>.

https://www.senate.gov/civics/resources/pdf/US_Constitution-Senate_Publication_103-21.pdf.

<https://constitution.congress.gov/constitution/>

<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-40823390>

<https://www.house.gov/representatives>

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/SMAN-113/pdf/SMAN-113-pg223.pdf>

<https://www.senate.gov/about/officers-staff/vice-president.htm>

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/SMAN-113/pdf/SMAN-113-pg223.pdf>

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title18/pdf/USCODE-2011-title18.pdf>

<https://www.usa.gov/agencies/u-s-senate>

<https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep369/usrep369186/usrep369186.pdf>

<https://www.senate.gov/about/powers-procedures/impeachment/impeachment-list.htm>

https://teachdemocracy.org/images/pdf/bria_35_3wb.pdf

<https://www.loc.gov/collections/century-of-lawmaking/articles-and-essays/century-presentations/impeachment/>

<https://politicaldictionary.com/words/creep/>

<https://www.congress.gov/104/crpt/srpt280/CRPT-104srpt280.pdf>

<https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep520/usrep520681/usrep520681.pdf>

<https://iowastatedaily.com/219354/uncategorized/watergate-to-interngate-the-media-loves-scandal/>

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/CDOC-105hdoc310/pdf/CDOC-105hdoc310.pdf>

https://www.senate.gov/legislative/LIS/roll_call_votes/vote1061/vote_106_1_00017.htm

<https://www.trumplibary.gov/trumps/president-donald-j-trump>

<https://docs.house.gov/billsthisweek/20191216/CRPT-116hrpt346.pdf>

<https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-resolution/755/all-actions?overview=closed&q=%7B%22roll-call-vote%22%3A%22all%22%7D>

https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S4-4-9/ALDE_00000035/#essay-19

<https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-25/>

<https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-resolution/755/all-actions?overview=closed&q=%7B%22roll-call-vote%22%3A%22all%22%7D>

<https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanlik-secimleri-2020/abdde-59-baskanlik-secimlerini-joe-biden-kazandi/2035657>

<https://edition.cnn.com/2021/11/05/politics/january-6-timeline-trump-coup/index.html>

https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S4-4-9/ALDE_00000035/#ALDF_00000369

<https://www.congress.gov/117/crec/2021/02/09/CREC-2021-02-09.pdf>

<https://www.npr.org/2021/02/10/966396848/read-trumps-jan-6-speech-a-key-part-of-impeachment-trial>

https://www.senate.gov/legislative/LIS/roll_call_votes/vote1171/vote_117_1_00059.htm

<https://www.senate.gov/about/powers-procedures/impeachment/overview.htm>

https://www.stf.jus.br/arquivo/cms/legislacaoConstituicao/anexo/brazil_federal_constitution.pdf

https://www.oas.org/ext/Portals/33/Files/Member-States/Mex_intro_txtfun_eng.pdf

<https://data.ipu.org/parliament/BO/BO-LC01/>

https://www.constituteproject.org/constitution/Bolivia_2009

https://www.constituteproject.org/constitution/Venezuela_2009

https://www.stf.jus.br/arquivo/cms/legislacaoConstituicao/anexo/brazil_federal_constitution.pdf

http://archive.ipu.org/parline/reports/CtrlParlementaire/2212_F.htm

<https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1992-12-30-mn-2585-story.html>

<https://kisadalga.net/haber/gundem/eski-devlet-baskanina-yolsuzluktan-8-yil-hapis-cezasi-vermislerdi-gozaltina-alindi-125263>

<https://www.cnnturk.com/dunya/eski-brezilya-devlet-baskani-collor-gozaltina-alindi-2275230>

<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN10157>

<https://constitutionnet.org/news/recalling-mexican-presidents-recipe-presidential-accountability-or-political-instability>

<https://www.britannica.com/topic/Institutional-Revolutionary-Party>

<https://www.as-coa.org/articles/mexico-elects-ongoing-coverage-2024-vote>

<https://www.theguardian.com/world/2005/jun/07/jeremylennard>

https://cjad.nottingham.ac.uk/documents/implementations/pdf/Bolivia-Constitution_2009_EN.pdf

<https://www.bbc.com/news/world-latin-america-42165258>

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bolivya-devlet-baskani-morales-istifa-etti/1641130>

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151207_venezuela_secim

<https://www.cartercenter.org/documents/2020.pdf>

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/#:~:text=1876%20K%C3%A2n%C3%BBn%2D%C4%B1%20Es%C3%A2s%C3%AE%20%7C%20Anayasa%20Mahkemesi>

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200364.pdf (

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100002.pdf

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

<https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/5064/2017-663.pdf>

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm>

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

<https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Icerik/Dosya/3330ed67-b554-4174-934e-e944c0f70f88.pdf>

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5271&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
<https://sen.av.tr/tr/makale/yuce-divan-yargilamasinin-siniri>

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/TutanakGoster/1826>

<https://sen.av.tr/tr/makale/yasama-dokunulmazligi-hakkinda-bazi-sorunlar#:~:text=Se%C3%A7imden%20%C3%B6nce%20veya%20sonra%20i%C5%9Flendi>

%C4%9Fine,se%C3%A7ilmi%C5%9F%20milletvekili%20yasama%20dokunulmazl%C4%B1%C4%9F%C4%B1ndan%20faydalanamayacakt%C4%B1r

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100513-1.htm>

https://www.anayasa.gov.tr/media/7431/usul_hukuku_internet_kitap.pdf

<https://anayasa.gov.tr/media/5702/ydivan2004-3.pdf>

